

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XII. évfolyam – 2017. szeptember-október

Reformáció 500

BERTHA ZOLTÁN A *PROTESTÁNS HŐSÖKRŐL*

REFORMÁCIÓ ÉS MŰVELŐDÉS

SÜTŐ ANDRÁS EMLÉKEZETE

SZABÓ MAGDA CENTENÁRIUMA

ÜNNEPI ISTENTISZTELET ÉS FÜLÖP SÁNDOR KIÁLLÍTÁSA MILOTÁN

Képzőművészet

BÉNYI ÁRPÁD EMLÉKEZETE

A LUDVIG NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP 25. JUBILEUMA

A HAJDÚSÁGI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP LEGÚJABB TERMÉSE

100 ÉVE HALT MEG MADARÁSZ VIKTOR

IN MEMORIAM BURAI ISTVÁN (1951–2017)

Vendégység

BÉNYI TIBOR FOTOGÁFIAI; KOCSIS BOGLÁRKA, KOCSIS CSABA,
KÓDÖBÖCZ GÁBOR, KUBINYI KRISZTINA, KUPÁS CSILLA, LEZSÁK SÁNDOR,

MAGHY ZOLTÁN, NAGY ZITA, PÁL CSABA, PÁVA SZILÁRD,
SERFŐZŐ ATTILA, SÓLYOM SÁNDOR, SZAKOLCZAY LAJOS ÍRÁSAI

Képes kulturális és művészeti hírek

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

79–80. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC
folyóirata

Debrecen, XII. évfolyam; 2017. szeptember–október
(79–80. kötet; 60. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fszt. 2.

+36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

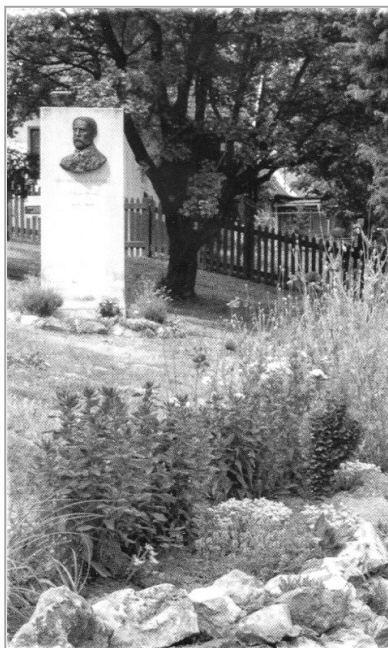
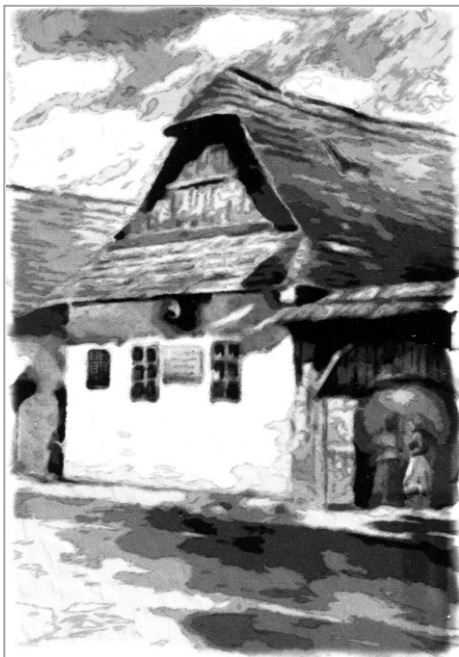
NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 79–80. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2017. AUGUSZTUS 14-ÉN VOLT.

TOMPA MIHÁLY 200

A gömörszőlősi Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület a költő születésének 200. évfordulójára nagyszabású országos program-sorozatot szervezett, és számos kiadványt is gondozott. Megjelentette Tompa válogatott költeményeit (Tóth György tervezésében, az 1870-es kiadás illusztrációival), ezzel párhuzamosan az Imolay Lenkey István válogatásában és szerkesztésében kiadott „*Fiaim, csak énekeljetek!*” c. kötetet is gondozta. Megjelent egy képeslap-sorozat is, melyből itt két darab látható: jobbra, fent Tompa Mihály egykori szülőháza Rimaszombaton (melyet a II. világháborúban bombatalálat ért), Tibai-Takács Jenő alkotása nyomán Tóth György reprodukciójában; balra, lent pedig a gömörszőlősi Tompa Mihály-emlékoszlop látható (Kövér József alkotása) a *Virágregék* kertjével. Jobbra lent É. Kovács László festményét mutatjuk be, mely Tompa Mihály *A szakállas farkas* című néprege feldolgozásához készült.

MILOTAI KAVICSOK

VÁRANDÓS (FENT)

ÖREGSÉG (LENT)

A LEHETETLENRŐL ÉS A HATÁROKRÓL

Ha az ember nem tűzi ki önmaga megvalósításának
(az önmegvalósítás?) céljaként a lehetetlent,
soha nem fogja elérni azt, ami a lehetséges.

A lehetetlen elérése racionálisan nem valós
alternatíva, ugyanakkor az érte való küzdelem
a boldogság illúzióját teremti meg számunkra.

Ha beérjük a lehetséggel, nem biztos,
hogy boldogtalanok leszünk, viszont biztosan
nem fogjuk sohasem megismerni a lehetséges
határainkat. A lehetetlen és a lehetséges határán
szembesülünk a határtalannal – azzal, ami már
nem én vagyok, de ami én is lehetnék
(akár a fény vagy a szellő, a pirkadat vagy az avar).
Minden művész, minden próféta és minden mártír
ott találja magát egyszer a lehetetlen és a lehetséges
határán – ott, ahol csenevész vagy lengeszárnyú
madarak tétováznak a fészek és a csillagok között,
akár egy levelibéka tükröképeként ringva-remegve
az augusztusi alkonyat tavában.

A lehetséges boldogság általában mindenkit
kielégít. Az viszont, aki a lehetetlen boldogságára
vagyik, nem lesz soha megelégedett. Életének
értelmét mindig az adja meg, hogy szembenézve
a lehetetlennel, megtegyen mindent az életben,
amit (még) „lehet”. Rájön arra, hogy nincs határ
és nincs lehetetlen, hiszen az élet mindig arról szól,
amit lehet – a sors pedig arról: amit *még* lehet.

ARCOK – EMBEREK – BERETTYÓÚJFALU

Bényi Árpád emlékkiállítás a Bihari Múzeumban

ÚTON

Ez a világ már a pokol,
 ahol a görények tanítják
 a pacsirtát énekelni.
 Gyilkosok ítélnék az élők
 fölött, s az alkonyatban hiába
 könyörögnek kificamított csípők,
 megtoldják a vörös miatyánkot
 vasalt csizmasarokkal.

Innen menekülök én.
 Menekülnék bele a színbe,
 de éjszakánként azt érzem,

amikor eszembe jutnak a virágok
 a messzi csillagokról,
 hogy a rácsoktól szinte megvakultam,
 és csak a barbár gyűrődéseket
 érzem az ujjam alatt.

Ténfergek itt az úton,
 paletta és vászon között,
 s megrettenek minden lármaszóra,
 mert a sikoltozó színekben
 mindig azt a csöndet keresem én,
 ami soha nem lehetett az enyém.

Bényi Árpád politikai elítéltként került Berettyóújfaluba. Az 1956-os forradalom és szabadságharc Kunhegyesen érte, ahol pályakezdő rajztanár volt. (A főiskolát Szegeden végezte – később az egyetemet Debrecenben –, Kunhegyes előtt Tiszaörsön tanított.)

Ismert a történet, hogy miért kapott négy év börtönbüntetést, ahonnan 792 börtönéjszaka után amnesztiával szabadult. Felesége, Lenke – noha akkor még nem ismerte Árpádot – jól rekonstruálja az eseményeket. Ennek az időszaknak a részleteit dolgozta fel Korompainé Mocsnik Marianna is –

Főhajtás a mester előtt c. írását a *Néző • Pont* 75. száma közölte 2016 decemberben, s mely a Bihari Múzeum október 23-i ünnepségén elhangzott előadásának szerkesztett változata volt.

ÖREG FURULYÁS
 BÉNYI ÁRPÁD AKVARELLJE

Az 1956. december 8-ai salgótarjáni sortűz annyira felháborította az erdélyi, dicsőszentmártoni születésű (1931. márc. 23.), akkor Kunhegyesen dolgozó rajztanárt hogy az eredetileg Radnóti-illusztrációként elkészített (az *Erőltetett menet* c. vershez komponált) művét fába véste. Barátai a plakáttervükhöz kérték e munkát, amit ő oda is adott, s amelyre rávésték a *Szabad Magyarország!* feliratot. Kinyomtatták, terjesztették a plakátokat Kunhegyesen. Nem volt nehéz megtalálni a szerzőt, akit börtönnel „jutalmaztak” ezért.

Szabadulása után nem kapott sehol sem állást, nem taníthatott, első családja széthullott, majd a berettyóújfalui Gyermekvárosban alkalmazták segédmunkásként. „Talpra akart állni. Portásként őrizte az intézmény kapuját. A beérkező dolgozók regisztrálása után elsöpörte az utcafrontot, utána a portásfülkében olvasott, rajzolt, beszélgetett az arra járó emberekkel – olvassuk Bényiné Lenke visszaemlékezését. – Saját bevallása szerint élete legszebb időszaka volt ez: mert senki sem bántotta, és sok barátot szerzett.

BÉNYI ÁRPÁD CERUZARAJZA: LENKE (1959)

A telepen lévő gimnázium tanárai hamarosan megismerték és barátjukként fogadták. [Lenke is itt ismerkedett meg vele – ő éppen akkor került a Gyermekvárosba pályakezdő pedagógusként]. Árpád minden frissen megjelent irodalmi művet elolvasott, ismert, tájékozódott a képzőművészeti élet eseményeiről. Esténként összeültek fiatal pedagógus barátaikkal, és nagy beszélgetések közben „váltották meg” a világot. Áрпи közben rajzolt, festett, szobrokat készített. [A gyermekváros udvarán látható *Az olvasó lány* című szobra, és tudunk róla, hogy készített szobrot Aranyról, Lisztről, Bartókról is; Kodályt pedig egy 1980-ban készült golyóstollvázlat örököltette meg.]

Személyes emlékeim közül is maradandó – a műterem egyszerre nyugodt és folyton izzó, expresszív hangulata mellett – Bényi Árpád mindenekből kivilágító műveltsége. Igazi szellemi és lelki táplálékok voltak számomra is a szavai (nemkülönben sok versemnek ihletője). Kiállítás-megnyitókra készülve

olvashattam feljegyzéseit, melyek egy írástudó és magas látókörű, mély gondolatiságot hordozó, a művészet és az élet szerves egységét megélő személyiséget mutattak.

1998-ban megjelent egy válogatás írásaiból. Az *Ecset és stafeláj* esszéi és jegyzetei nemcsak a műtermébe engedtek bepillantást, de lelkébe-szellemébe is, hiszen folyamatosan a művészetről (a teremtről és megmaradásról, a szépségről és morálitásról) töprengett. Körmendi Lajos szavai szerint „forró költőiséggel áthatott soraiból és képeiből” ismerhetjük meg a festőt, és a könyv végére érve, „megtanuljuk más szemmel nézni a művészetet”.

Műalkotásokat elemzett, korszakokat, mértéket és stílust, életet és látást analizált. Térszemléletet, fényt és formavilágot, optikai varázslatokat mutatott egyszerre lírai és szakmai szövegével. Idolként megjelenő, plasztikussá formált filozófiákat és szakralitást idézett, melyek tulajdonképpen ugyanolyan teremtő elvek alapján „működnek”, mint a színek.

„Formatani barangolásokhoz” szegődött vezetővé, mindenben azt keresve, hol történt meg a formai nyelvújítás, milyen a kapcsolat anyag, forma és tér között, hol leshető meg az „anyag és szellem esztétikumot teremtő násza”. Formaértéket és formai varázsigéket kutatót, a magasabb rendű befejezettség állapotát, „azt a titkot, amiről a kép is hallgat”.

„Bele kell nézni a napba, meg kell vakulni egy kicsit, hogy az evilági dolgok látása helyett belefeledkezzünk minden képen abba a tenyérnyi örökké-

valóságba, amit Van Gogh kínál” – írta egyik legnagyobb példaképéről. Bényi Árpád könyvével párhuzamosan Márait olvastam, az *Ég és föld*-ből a Van Gogh-ról szóló bejegyzéseket. Márai szerint „az ‘őrült festő’ oly tárgyilagosan látta a világot, mint egy távcső. A nagy festőnek látomása van a világról, de ezt a látomást aztán oly hűségesen és tárgyilagosan festi meg, mint egy építésziroda első rajzolója. [...] A nagy festő az égre néz, s a földet festi, hűségesen. A kontrár az eget festi, lázasan, s közben tyúkszemet nézi, aggályosan.”

BÉNYI ÁRPÁD SZOBORKÉSZÍTÉS KÖZBEN

Hogyan fogalmazott Bényi Árpád? „Bele kell nézni a napba...” Olyan művész volt ő is, akinek látomása volt a világról; az égre nézett, és a földet festette – távcsöve volt nemcsak a földhöz és a Naphoz, a természethez és a tárgyi világhoz, hanem belelátott a dolgok belsejébe s az emberi lélek rejtelseibe is.

A FESTŐ MONDJA

Kettépattant az álom rácsa,
hol „megcsomósodott az indulat...”
Varázstáncot járok a kertben:
hallgatni hajnalon virágokat.

Érzem, hogy makranc nő szívemen,
s bős haraggá árad a varázslat.
Jajdokló hangom ér dobogja –
elterülnék, mint meglőtt vadállat.

Magába szív a nagy, sárga mély,
ereszkednék alá a húrokon.
Beethovenként megrekedt a hang,
s bent bög-üvölt a páni borzalom.

Nincs más, csak meghajolni égne,
kapaszkodni szárába virágnak.
Bár testük is felsebzi ujjam,
megszeretnek. S rendületlen állnak.

„A jó képnek nincsen tárgya, hiszen tőmondatokról van szó, melynek csak alanya és állítmánya van.” Bényi Árpádnak ezt a gondolatát az egyik tárlatán magam is felidéztem, hiszen a festő is alanyokban és állítmányokban fogalmaz. Csak cselekvő ember van tehát – és tett. Az ember pedig ott van mindig a saját cselekedetében. Az alkotógesztusból formált cselekvésnek nincs múltideje, mert hatása mindig jelen van, a festmény és grafika örökké őrzi a pillanatot, a amelyben (és amiért) született.

A gondolkodó és cselekvő festő reneszánsz ember. Műveltnek kell lennie, hogy maga is „művelni” tudjon, de esztétikumában hordozza az antik hősök etikáját is. Ugyanakkor soha nem az értékesztés tragikumától lesz kataritikus a tette, hanem azért, mert a „soha fel nem adni” elvét rögzíti a képeken.

IBOLYA
BÉNYI ÁRPÁD CERUZARAJZA 1960-BÓL

(Ahogy Lenke fogalmazott: mindig talpra akart állni, Árpád soha nem adta fel a küzdelmet, mert meg volt győződve az ember szép elrendeltetéséről, annak ellenére, hogy átélte az embertelenséget, és mindig mélyen érintette, amikor az ember értékvesztésével szembesült.)

Bényi nemcsak kiváló festőművész (s nagyszerű grafikus) volt, képzett művészettörténész, bizonyos értelemben költő és filozófus is, nemcsak a reneszánsz ember volt, aki a festői forma megszületéséről és annak életéről beszélt, a tér és a tömeg építészeti törvényszerűségeit elemezte kitekintő, s mégis a benne való lét bátorságával és biztonságával, de igazi pedagógus volt.

Nem véletlenül emeltük ki az architektúrát az imént. Amikor 1980-ban meghívták a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola rajz tanszékére, melyet 12 éven át vezetett is, összeállította *Az építőművészet története* című, több mint 200 oldalas jegyzetet. Ennek bevezetőjében írja: az építészet tulajdonképpen anyaga, amivel dolgozik, amit alakít, maga a tér, amely a tömeg és a mozgás folyamán átélte idő segítségével válik érzékelhetővé.

Magunk is meggyőződhattunk a tömeg és mozgás érzékeltetésének tér-alkító, tektonikus, építészeti jellegéről, lírai mélységéről és szakrális magasságairól. Amikor a 2006 karácsonyán tragikus hirtelenséggel érkezett halála után 2009-ben az első grafikai anyagot láthattuk – erről egy 100 grafikát közreadó album is megjelent –; vagy amikor 2016-ban a *Rácsok és virágok* c. verseskötethez kerestem illusztrációkat (ebben 26 Bényi-grafika szerepel),

megadatott az alkalom, hogy Lenkénél több száz lapot – a krokiktól a metszettekig – átlapozzak.

A portrékban és vázlatokban vagy a kidolgozott karakterekben egyaránt megfigyelhető a konstrukció. Mindig hű maradt a karakterhez, de mindig képes volt befogalmazni az archa a jellemet. A jellemet, amelyet az ember gondolatai, érzései, cselekedetei árulnak el. A jellemet, amely nem feltétlen nyilatkozik meg az arcon a hétköznapi szituációkban, de nyilvánvalóvá válik a cselekedetekben – vagy érzékelhető az álmokban.

ERVIN – BÉNYI ÁRPÁD 1963-AS CERUZARAJZA

Van egy olyan érzésem: az ember igazi jelleme akkor mutatkozik meg az arcon, amikor alszik. Amikor az ember alszik, tulajdonképpen átéli a „kis halált” (így nevezik Keleten az alvást, az álmot) – az alvó arc igazán őszinte kép, a „halotti maszk” hordozza a jellemet, mert nincsenek rajta a pózok, ott már nem érdekelnék senkit az elvárások, a szerepek.

Bényi Árpád portréi (akár az ötperces krocki is!) olyan őszinték és póznélküliek, mint az alvó arcok; de egyszerre élettel vannak tele. Feltűnő, hogy az arcképek, köztük az önarcképek, a portréalany világhoz való, ki nem mondott, fel nem fedezett viszonyát rajzolják meg. A legapróbb vázlata is egzisztenciális portré. A kép egyúttal vallomás – az arcon kifejeződik a világkép. Bennük is megfogalmazódik a művész örök kérdése: „Honnan jöttünk, hová megyünk, kik vagyunk?”

BANDI – BÉNYI ÁRPÁD CERUZARAJZA (1960)

Térjünk vissza a berettyóújfalui évekhez, és ragadjuk meg azt a mozzanatot, amikor a portásból ismét rajztanár lehetett! Ehhez újra Bényiné Lenke visszaemlékezését hívjuk segítségül.

„Egy minisztériumi delegáció prominens tagja megkérdezte a Gyermekváros igazgatójától, hogy ki ez az ember, aki ilyen csodálatos dolgokat csinál. Az igazgató boldogan elmesélte, hogy ez a segédmunkás tulajdonképpen rajztanár, aki az ’56-os múltja miatt börtönben ült, és itt kötött ki.

Ez az esemény aztán megváltoztatta Bényi Árpád életét. Elintézték, hogy taníthasson a Gyermekvárosban, hiszen nincs rajz szakos tanáruk. Árpád akkor mindent beleadott. Lelkesen készült az órákra, csodálatos rajztermet rendezett be. A tanításon kívül szakköröket szervezett, foglalkozott a tehetséges állami gondozott gyermekekkel. [A temetőben nemcsak egy síremléke látható, hanem a ravatalozó homlokzatát díszítő mozaikkompozíciót a szakörös diákjaival együtt készítette.] A gimnázium is igényt tartott a munkájára. Rajzot és művészettörténetet tanított ott is. 1961-ben összeházasodtunk. Nagy öröm volt, hogy segíthettem a szobrok készítésében, a rajzterem deko-

rálásában... [Lenke az e mozzanatot felidéző levelében megjegyezte: „Közben rátaláltam arra a fotóra is, amin Árpai éppen fest egy 'freskót' a rajzterem falára. Ehhez fűződik egy érdekes történet. Egy nyári szünetben egy takarítónő ezt a falat lemeszelte. Azt hitte, hogy a gyerekek szórakozásból rajzolták tele a falat. Így csak fotón maradt meg nekem.”] Mivel én levelező úton az Egri Tanárképző Főiskolára jártam, Árpád is úgy gondolta, hogy ő is tanulni szeretne. Az intézmény jellegénél fogva a pedagógia szakot javasolták neki, így a Kossuth-egyetem pedagógia szakán tanult tovább.

A KORABELI ÚJFALUI FOTÓN BÉNYI ÁRPÁD LÁTHATÓ FRESKÓFESTÉS KÖZBEN

LENKE HEGEDŰVEL (*Lenke mondja*)

Ráhangoltam az életem
sóhajtásaidra,
hozzáigazítottam a húrokat
ki nem mondott vágyaidhoz.
S néha ráhajoltam
az álmaidra,
mint mély tó vizére úszik
égi csónak: a távoli hold.

Néha észre sem vetted,
csak kértél tőlem egy színt,
ami hiányzik még
a végtelenhez.
S valami kósza dallamot kutatva,
hozzáértél a kezemhez.

Néha észre sem vettem,
játszottam én is a színeiddel,
S titokban arra kértem Istent,
„ezt az egyetlen színt tőlem
még ne vidd el”.

„1966-ban megszületett a fiúnk – folytatja a visszaemlékezését az özvegy. – Lakást kaptunk. Mivel műterme nem volt, inkább csak grafikákat készített, de kisebb méretű olajképeket is festett. Rendszeresen részt vett kiállításokon. Az 1966-os első debreceni önálló kiállítását három nap után betiltották. Peszsimizmussal vádolták olyan nevetséges indoklásokkal, hogy: „miért porosak a hangszerek, a harmónia hordozói?; miért az a kép címe, hogy: *Üres asztal* – hiszen a szocializmusban nincs ilyen!; vagy miért nincs a csendélet vekkeróráján mutató...?

BÉNYI ÁRPÁD: LENKE HEGEDŐVEL

A megbélyegzés után is nagy lendülettel dolgozott. Minden nagy kiállításon részt vett, s akadtak jóakarói. Megürült egy műtermes lakás a debreceni művésztelepen, és oda meghívták. Boldogan igent mondott. 1975-től itt dolgozott haláláig.”

Bényi Árpád, Berettyóújfalu és Debrecen díszpolgára, szülővárosa Dicső-szentmárton Pro Urbe-díjasa sok más elismerést is kapott. Csokonai-, Medgyessy- és Holló László-díjas volt, megkapta a Debrecen kultúrájáért-díjat, és a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjével ismerték el művészeti életművét. Halála óta több mint tíz emlékkiállítást láthatott a közönség – közte a berettyóújfalui megemlékezéssel, mely sorozat most érkezett újabb állomásához, s aminek tudomásom szerint még folytatása is következik.

Hosszan lehetne beszélni az egyre gyarapodó és egyre mélyebb lelki rétegeket faggató festmények (vagy az utolsó korszak akvarelljeinek) értékvilágáról, a virág- és kert-, az ablak- és rácsszimbolikáról, a kétdimenziós képek három- vagy négy dimenziójáról (hiszen nemcsak széjük és hosszuk, hanem mélységük és szakralitásuk is van). Most azonban néhány mondatban az itt látható grafikákra térek ki. – Ezek a művek nemcsak újfalui vonatkozásuk, hanem történeti és művészi értékeik miatt is különlegesek.

Bényi Árpád új élete a börtön után Berettyóújfaluban kezdődött. Portás-ként is boldog volt, és igazán elemében érezte magát, amikor ismét megkapta

a lehetőséget a tanításra. Műterme nem volt, megragadott hát minden alkalmat: lerajzolt mindenkit, aki csak hajlandó volt modellt ülni.

Ezen a kiállításon a családnál maradt rajzokat láthatjuk. Több száz ilyen rajz készült, de a többit odaajándékozta a modelleknek. (Egyikük – Szász Imre – hallott a készülő kiállításról, és eljuttatta Lenkéhez azt a rajzot, amit Bényi Árpád több mint ötven éve készített róla. Ezt is láthatjuk a mostani válogatásban.) Életében három festménykiállítást rendezett Berettyóújfaluban (1973, 1995, 2005), a 2008-as emlékkiállítás bemutatta akvarelljeit is, ezt a mintegy 100 munkát azonban most láthatja először az itteni közönség. (40 keretezett munka közül 22 lap 1974 előtti – tehát az újfalui időszakot reprezentálja, és a mappában található 56 rajz mindegyike itt készült.)

Korompainé Mocsnik Marianna is felidézte előadásában és cikkében Potyók Tamás festőművész jellemzését a korszak grafikáiról. „Bényi Árpád rajzai, grafikái alaposságról, sokféleségről, művességről árulkodnak. Az 1950-

es, 60-as években készült, túlnyomórészt ceruzarajzok, és biztos kezű és szemű rajzolókat mutatják. Azt a megfigyelőt, aki általában egy-egy emberi portré megfogalmazásában bizonyítja mesterségbeli tudását, karakterérzékét. Ura eszközének, és bravúros könnyedséggel formálja meg azt a figurát, mely témát nyújtott számára. [Potyók *A vagány, Feri, Kéményseprő, Öreg bácsi* és más képeit emeli ki.] Tisztán, pontosan, intelligensen, vagyis a rajzolás mesterségének birtokában hozta létre e korai remekműveit.”

LACI – BÉNYI ÁRPÁD CERUZARAJZA (1961)

A portrék mellett azonban jellemezte Bényi Árpád grafikai művészetét a tájbrázolás és az absztrakció, az elvonatkoztatás is (nem beszélve arról, hogy a grafikai eszköztár széles lehetőségeit alkalmazta: a ceruza-, toll- és filc- vagy szénrajztól kezdve a rézkarcig és a linómetszetig).

Minden festőművész használja a grafikai vázlatokat a festői kompozíciók létrehozásához – ezeket tanulmányrajzoknak nevezzük. Bényi Árpád azonban (Holló Lászlóhoz hasonlóan) a festészetével egyenrangú önkifejezésként

művelte a grafikát – noha a nagyközönség erről nem szerzett tudomást (miként akvarelljeit is kevésbé ismerik – pedig pusztán azok is megkívánnának egy teljes Bényi-arcképet mutató nagyobb szemlét, noha ez a – festészet és a grafika határán álló – kifejezőmód csak utolsó életéveiben jellemezte őt).

Bényi Árpád festői életművében meghatározó volt a drámai szemlélet – erről a hatvanas-hetvenes évekre jellemző hiánykifejezés ugyanúgy tanúskodik, mint a csendéletek és műterem-enteriőrök, kertrészletek vagy tájátfogalmazások egzisztenciális, a pillanatban és az örökkévalóban létezés lényegét faggató hangneme. S nem hiányzott a társadalomkritika sem a festőszándékok mögül, ám gyakran csak a címadás utalt rá, hogy allegorikus művel állunk szemben.

Bényi Árpád első, igazán művészi értékű grafikáját (egy szénrajzot) 1949-ből ismerjük (*Furulyázó fiú*), mely a sorsot szólaltatta meg a képbe fogalmazott zeneiség révén. S önarcképeiben (az 1954-es ceruzarajztól a 2005-ös golyóstoll grafikáig) szintén nemcsak önábrázolásról van szó, hanem létezés-értelmezésről – figurális festményei szintén nem pusztán hangulatot, hanem sorsot és küldetést faggatnak, értelmet és lelket szólítanak meg.

Ez a sorskifejezés nem a nosztalgia, még csak nem is a melankólia hangja – noha az arcképek szomorúságot kifejező jellege utalhatna a melankóliára (a Kosztolányi-féle boldog-szomorúságra is) – hanem olyan sorsélmény, amely a festő-grafikus és a modell karakterét ötvözi. A *Szomorú lány* című 1960-as ceruzarajz (de az 1959-es *Lenke*, a '60-as *Bandi*, a '63-as *Ervin* s más lapok is) azt mutatják, hogy hangulat és életérzés (vagy létezőmegérezés) között szoros összefüggés van. Másrészt megfigyelhetjük a dacot vagy a szellemi kacérságot is az ábrázolásokon. A *vagány* című 1961-es rajz már a címadással is utal erre, de ugyanez a szemlélet hatja át a *Laci* és *Ibolya* című lapokat. A kritika is ott van a portrén – amit igen nehéz megoldani, tudniillik, a modellbe nemcsak saját életérzéseit látja bele a művész, hanem a karakterhez illő, egzisztenciális érvényű, hiteles élethangulatot kell megfogalmaznia. Ilyen ceruzarajz Az úttörő 1960-ból, az Egy tanítvány 1969-ből (mely Bényi saját dacos-szomorú voltára is referál) vagy a börtönemlékeket felidéző, Van Gogh-i erejű, szintén 1969-es *Déry Tibor* golyóstoll-portré.

A Déryvel együtt raboskodó Bényi börtönemlékei nemcsak a festői életművet inspirálták, de a grafikai oeuvre-ben is maradandó nyomot hagytak. A rácsok mögül a világot csupaszon, elemeire bontva, vázvalóságában, konstrukciójában látta. Több tollrajza és rézkarca ezt a belső materiális valóságot faggatja – hogy aztán túllépjen a metafizikus létélmény megfogalmazása felé.

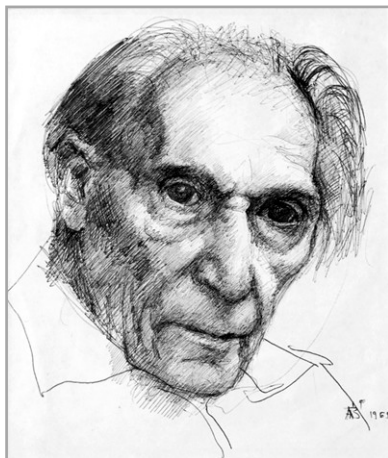
DÉRY GORDONKÁJA...

Déry gordonkája szól,
s Van Gogh fülébe
száradtak a hangok.

A rácsokon átsüvít az idő,
de nem hallatszanak
a félrevert harangok.

Miféle Krisztus jött
zenélni vissza reggelenként
újrahangolt, vérző húrokon?

S miféle partitúra ez?
A rozsdaszínű hangjegyek:
tövisnyomok a homlokon.

Bényi Árpád műveinek (elsősorban festményeinek) a zeneiségéről többen írtak már (Sümei György, Bényei József és jómagam), figurális motívumai közt meghatározó a zenész (hegedűs, csellista, máskor a zenélő angyal). A grafikai között is találkozunk egyrészt a zenei motívumokkal, illetve a kompozíció zenei szerkesztése és asszociációi szintén mérvadóak. Összekapcsolódik ebben a komolyzene áhítata és a népdalok vagy a mesék közvetlen érzelmkifejezése.

ZENE AZ ERDŐBEN

BÉNYI ÁRPÁD
KÉSEI AKVARELLJE

(FENT:
DÉRY TIBOR PORTRÉJA)

A történeteket a művész nemcsak az arcokon mesélte el, de a fák életéből is emberi sorsokat bontott ki (ezekből a grafikákból is látunk egy kis sorozatot). A '80-as és '90-es évek nonfiguratív tusrajzai szintén felidéznek a nézőben, hogy az ember a történeteiben él. Belülről feszítik az elfelejtett vagy a ki nem mondott történetek. Ennek jegyében, befejezésként, ismét a *Rácsok és virágok* című, Bényi Árpád grafikáihoz készült verseket összegyűjtő kötetből idézek egy verset!

AZ ÉGIG ÉRŐ FA

Nagyon szerettem hinni a mesében,
de a legkisebb fiú
nem mertem soha lenni.
Nem bíztam meg a szerencsében,
amúgy is gyöngé dongájú voltam.
Bár egyszer kiálltam mások hitéért,
és meglakoltam:
a nagy inkvizítor el akart temetni.

Nem lettem volna jó
mesemondónak sem én,
azt hittem, mindenkié
az én történetem,
hogy másoknak is fontos a fény,
a torkokat feszítő igaz szó,
s hogy mindenki útra kél velem:
nem fojthatja meg a mént
sem ígéret, se lasszó.

Azt hiszem, mindig csak a fa lettem volna,
az égig érő,
hogy összekössem a földdel
a végtelent.

BÉNYI ÁRPÁD '56-OS FESTŐI ÖRÖKSÉGE BERETTYÓÚJFALUBAN

MAGYAR ÖRÖKSÉG
BÉNYI ÁRPÁD FESTMÉNYE

(LENT A MŰVÉSZ FÖLDINDULÁS
CÍMŰ KÉPE LÁTHATÓ)

Húsz Béni Árpád festményt ajándékozott a városnak a festőművész özvegye Béni Árpádné Papp Lenke június 17-én a Bihari Múzeumban megtartott családi délutánon, mely egyben a művész grafikai kiállításának zárása is volt.

A múzeum termeiben a festőművész munkái voltak láthatóak, a hagyatéki anyag mellett részben magángyűjtők, részben a Bihari Múzeum tulajdonában lévő képekből. Az adományt Muraközi István vette át, az '56-os börtönbüntetés után menedéket, otthont és egzisztenciát adó város nevében, megköszönve a rendkívül nagylelkű felajánlást.

A 20 kép – melyet Béni eredetileg Debrecennek szánt, azzal a feltétellel, hogy azt ki is állítják – méltó otthont talált a Nadányi Zoltán Művelődési Ház Erdélyi Gábor-termében. Az állandó kiállítás avatását őszre tervezik, ekkor lép föl a művész Salzburgban élő csellista fia, Béni Tibor is, akinek fotókiállítását szintén megrendezik Újfaluban (s koncert keretében a debreceni Agorában).

BÉNYI TIBOR: PIPACSON

(A KÉP JÚNIUSBAN A SALZBURGER NACHRICHTEN „A HÉT FOTÓJA” DÍJÁT KAPTA)

ÁTJÁRÓ

(Bényi Tibor fotográfiájához)

Suttogott az árnyékos út,
megmutatta, hogy a fényben
minden lélegzet megakad,
hogy tovaszálljon az égen.

Minden lélegzet megszakad
a fák között, s hűvös ágon
angyalok pihennek velünk:
bús csipkével kivert ágyon.

S csipkeshárnyú angyalokkal
repülnék el én is veled,
míg a rozsdá-alkonyatban
rám tündöklök forró sebed.

Rám tündöklök, alja nincsen,
s nincs fölötte csak az Isten.

FÉNYEK MELLÉ FEKÜDTEM

A világot már százszor
megkerültem.
Fények mellé feküdtem,
álmot kergettem bőszen,
az angyalt is elküldtem,
s mint a meztelen zápor
sírtam vén keszkenőbe...
– végül mindig csak hozzád
menekültem.

(A fészer alján, a porban
keresem a lányomod.
Lehetnék én is egyszer
porszem a hajadban –
s szép, mint a homlokod.)

BÉNYI TIBOR: FÉNY AZ ISTÁLLÓBAN
FÉNYEK A KATLANBAN (LENT)

DÉLUTÁNI SÉTA

(Krisztinának)

Fogd a kezem, ne eressz el:
szeretem, hogy veled élek.
Talpunk alatt izzanak fel
mostoha-szép égi fények.

Ne eressz el templomodból,
minden hegyed-völgyed tárd fel,
s legyen ujjad homlokomon
dalolva sikló király-jel.

Lépkedj velem, s utcakövek
kopogása legyen álmunk;
s úgy érjünk majd együtt haza,
hogyan otthon legyünk – minálunk.

TEMPLOM A SÉTÁLÓUTCA VÉGÉN

NAPONTA TÖBB EZREN LÁTTÁK BÉNYI TIBOR 56 SALZBURGI KÉPÉT

Bényi Tibor csellóművész, a Salzburgi Akadémia Klasszika művészeti vezetője, a Rosenkrantz Quartett alapítója, a Salzburgi Fesztivál Kamarazenekar szőlőstája és művészeti vezetője fotóművészként is bemutatkozott június végén Ausztria zenevárosában, tehetsége új oldalával örvendeztetve meg a közönséget. A történelmi környezetben óriáskivetítőn láthatták a lakóhelyén jól ismert és elismert művész 56 salzburgi fotográfiáját.

KISRÉCSE: A NAGYVILÁG

*Gondolatok a Ludvig Nemzetközi Művésztelep
25. idényének záró kiállításához*

Azt a felkérést kaptam, még 2016-ban, hogy készítsék rövid értékelést az idei művésztelep nyitányára megjelenő jubileumi albumba. A rendkívüli kiadvány 300 oldalon több mint ezer fotóval (esemény- és portréképekkel, színes reprodukciókkal) 30 országból 120 művészt mutat be, hitelesen tanúskodva az évenként Kisrécse-re koncentrálódó nagyvilág és a sokárnyalatú, többszintű létezés titkos álmairól és hétköznapi izgalmairól.

Ebben az írásban fogalmaztam meg a többi közt, hogy a Ludvig Nemzetközi Művésztelep birtokában van egy olyan képességnek, melyet több hasonló műhely töredékesen ismer. Egyrészt a szimpózium „tudományos” és intim jelentését ötvözi, másrészt megtalálta a közös nyelvet ehhez. Nincs ugyan soha valamilyen kiválasztott téma a művésztelepen – inkább folytatólagos projektről van szó. Ebben a projektben (tervben, átvitt – a Hamvas Béla és Németh László által használt – értelemben: „létezésterveben”) mégis a természet és ember, az ember és emberfeletti, a profán és szakrális összefüggéseit kutatják és fejezik ki a művészek.

Mi ez a projekt? Az ember világban elfoglalt helyének reprezentálása egyedi művészi eszközök segítségével; s jelenti a szó (szimpózium) az érzéki-szellemi örömök szintézisét is. A Ludvig-művésztelep tagjai (a régiek, a visszatérők, az újak) nemcsak az érzéki világot kívánják fizikai eszközökkel megmutatni, hanem ezzel szellemi útravalót adnak a nézőnek. Nemcsak a fizikai és metafizikai, a természeti és szellemi, illetve a transzcendens összefüggéseit keresik, hanem sokrétegű szakrális atmoszférát hoznak létre. Itt voltak és itt vannak a világ minden részéről a világnak ezen a kicsiny szigetén. A műteremben és a vacsoraasztalnál a nyelvek bábeli zűrzavara helyett azonban mindenki közös nyelven beszél. Kortárs művészek szólnak a modern művészet lényegéről: az *emberi* lényegét faggatják az embertelenné váló világban.

Ebben az értelemben romantikusak a kendlimajori modern művészek. Stendhal mondta, hogy a klasszikus a dédapáinknak kínál gyönyörűséget, a romantikus viszont a jelennek szóló, friss szemléletű alkotás. – Ez a friss szemlélet, a jelenkor egzisztenciális kérdéseit megfogalmazó, a létezésre mai válaszokat kínáló művészi felfogás van jelen.

S hogy ehhez ki milyen eszközöket használ? Közép- vagy nyugat-európai, távol- és közel-keleti, egzotikus és archaikus, figuratív és nonfiguratív, természethű és absztrakt, szakrális vagy profán, kísérletező vagy tradicionális, technikailag homogén, műfajhatárokat áttörő vagy műfaji keretet megtartó – mindez talán nem is lényeges. Mindegyikre – s a mai modern művészetben megjelenő szinte minden más tendenciára – találunk itt példát. A legfontosabb vezérelv nem is feltétlenül a sokszínűség, hanem az őszinteség.

Azt írtam az ünnepi albumban, hogy a sokféle autentikusság (a hiteles kifejezés) nem a képző-, ipar- és plasztikai művészet bábeli tornyát hozza létre, hanem egy ezerfelől csörgedező patakok és folyók által táplált nagy tavat teremt. A telep résztvevői felismerték, hogy a művészetnek nem az eget kell meghódítani. Ha a művészet torony szeretne lenni: bábeli vagy elefántcsonttorony lehet belőle. A művészet az életnek egy olyan forrása, amely egyszerre táplálja és visszatükrözi a világot. Az alkotók a tiszta források vizét hozzák. A világ minden tájáról, melyek visszatükrözik a helyet és a géniuszt. Az indonéz örökséget, az orosz tradíciókat ugyanúgy, mint az arab tájak lelkületét, az itáliai szellemet, a Fekete-erdőt és Fekete-tengert, a hispán borok ízét vagy a zalai mikrovilág atmoszféráját. A 25 idény alatt volt alkalma több mint száz formában megjelenni itt a világnak: a művészlista és az ünnepi album alkotói bizonyítják ezt. Kendlimajor a Művészet Tava lett: egyedülálló tükörré állt össze az elmúlt évek során.

Az egyik legnépesebb kurzus volt a jubileumi, mely színességében, sokrétűségében, színvonalában kiemelkedik a többi közül. 2016-ban a *rétegek* gondolatához fűztem tárlatfigyelő megjegyzéseket – ám a *színtekről* most is szót kell ejteni. S ha már tornyot és tavat emlegettünk: ne felejtjük el a levegő és a víz archetípusait. *Bereczki-Kossack Katalin* ezúttal is készített egy modern Noé-bárka kompozíciót, s a záró kiállítás reggelére kiégetett terrakotta tornya is. Ez sokkal inkább a nagyvárosi lét Istenérték-vesztő dilemmáit tárja föl.

KATALIN BERECKI-KOSSACK TERRAKOTTA BÁBELI TORNYA

Ralf Klement egy, a múlt évinél kétszer nagyobb halat formázott fából (a régi a kendlimajori bejárat fölé került), két festett-faragott domborműves munkáján pedig a víz és levegő, avagy a két archetípust képviselő hal és pillangó látható. *Alexandre Oszipov* szintén a létezésminőségek szintetizálására törekedett, ötvözve a fent és lent, a levegő és víz, a sirály és kagyló, a repülés szabadsága és a mélybe merülő igazgyöngy-keresés metaforikus szándékát.

A szellemi és az ösztönös-érzéki keveredik *Jaroslav Uhel* munkáin; és a kétféle természet, a látványvilág absztrakciója és az emberi viselkedés kifejezése kíséri *Csuta György* elemi erőket megszólító, a gesztusok mögött fölsejlő érzéseket és habitusokat tükröző képeit. Eme kettősségek akár két különböző művész alkotásait egymás mellé helyezve is kitűnnek – példaként említjük *Dietlinde Baldauf* mozgalmas lelki világot reprezentáló virágait (az *Íriszeket*) vagy *Mahmoud Ashkanani* sivatagi tájabsztrakcióit, megmutatva, a látszólag

eseménytelen felszín alatti óriási energiák összecsapását. Itt vannak *Gerd Messmann* lírai-fiktív jelenetei az épített térben, vagy *Georg Brander* expresszív gesztusfestészete szintén a belső lelki-indulati mozgalmas-ságot és a disszonanciákat hozza felszínre. S e mozzanatnál maradv, a török *Orhan Gebrail* akciófestését emeljük ki: nagyméretű (sőt, monumentális) magyarországi impressziói az élmény intenzitását és sűrítettségét egyszerre érzékeltetik.

Évente 30–40 művészt látnak vendégül Kendlimajorban, ahol a visszatérők mellett mindig új alkotókkal találkozunk. A művésztelep névadója, lelke-motorja *Ludvig Zoltán* (élvezve családjá, barátai s a fenntartók támogatását) maga is évente több alkotótáborba utazik, a legkisebb kolóniáktól a legezotikusabb helyekig. Nemcsak munkákat visz a világ minden tájára, de művészeket hoz a világ minden tájáról. Képi világában az Univerzumot próbálja bejárni, melynek a születés és a növekedés a két legfőbb mozgatója.

ZELJKO HUDEK

(A HÁTTÉRBE A MŰVÉSZEK FESTETT KARIKATÚRÁI);

SZEMKÖZT: CSUTA GYÖRGY MUNKÁJA (KÖZÉPEN);

LENT: ORHAN GEBRAIL MONUMENTÁLIS AKCIÓKÉPE

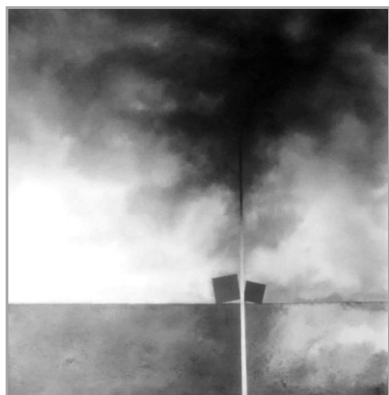
Szinte minden alkotásban azt érezzük, hogy a világ végtelenül nyitott. Egymás felé és fölfelé is nyitott. Az újíto tendenciákat híven tükröző, keletet és nyugatot összekötő képvilágban egy másfajta, egész világot átívelő egység rajzolódik ki. Annak hitvallása, hogy az emberi lét gyökerei közösek, és az anyagi valóságon túl mindig a szellemi világhoz való kötődés tudatosítja az értékeket. Számos általánosan jellemző motívumra utaltam az ünnepi albumban, s már-már a lehetetlennel határos részletekbe menően értékelni a jubileumi művésztelep jelentőségét. 16 ország, 40 művész: az egész világ – és 40 különböző világ, de itt, a kendlimajori univerzumban nem léteznek világnézeti-világképi különbségek. Kísérce tulajdonképpen: a Nagyvilág.

Alább néhány mozzanatot említek azok közül a kritikai asszociációk közül, melyek mentén tovább haladhatnánk egy-egy mű, alkotói élménykör befogadásában. Ilyen fontos motívumnak gondolom az emberi jelenlétet a világban: a természetben, az épített környezetben, a másik emberrel való viszonyában. Új tájakat alkot például *Korbely István*: a szín és a belső látás strukturálja újra a világát, ugyanakkor a részletekre, a dolgok belsejére is kíváncsi (érzéki-felnagyított virágelsői mutatnak erre). A helyi élmény is megjelenik az indonéz *Eddy Sulistyó* motívumaiban, de fontos nála az élményrétegek áttűnése, illetve az önmagába visszatérő komponálási eljárás. *Győrfi András* egy elveszett éden újratereztetésére tesz kísérletet, melynek során az álom és a vágy, a valóság és a mítoszi-irodalmi élmény olyan kegyes módon szervesül egymáshoz, mint a szerelemben.

A világot rendező újra a meglévő elemekből *Ludvig Dániel* – akár Weöres Sándor utalt a művészi teremtésre *A vers születése* című nagyesszéjében –; s ő most épp organikus-plasztikus (geometrikus és lírai-szürrealista) lovainak kitalálásán fáradozik. *Akhsar Esenov* az archaikus lenyomatokban, az ismétlődés mítoszalkotó (világteremtő és világértelmező) törvényeinek nyomába szegődik; s az ismétlődés, a sajátos szimbólumritmus „működteti” *Mohamed Zaidi* képeit is.

Az ember önmeghatározásában azonban fontos szerepe van az emberfelettinek. Erős irányvonalnak érzem a szakrális (a metafizikai) motívumokat. Könnyedebb, üdőbb, egyúttal tisztább, spirituálisabb, lírai-lelki áttűnésekkel gazdag *Balogh István Péter* univerzuma, a játékot, a groteszket sem feledve, s finom kritikai értékműbe helyezi ezzel az érzéki-költői képminőségeket. *Simon János* földi városai szinte mennyei városok (lehetséges transzcendens élettek), és ennek a kapuit, ennek szerkezetét vizsgálja sajátos eszközeivel.

A ráció és az emóció, a rend keresése a káoszban – ez is működteti *Erdős János* konstrukcióit, a háttérben az indulat és az ősi jelképek találkoztatásával; vagy az ész és lélek küzd *Tóth Pitya Istvánnál*, tömeg és vonal, a statikus és dinamikus mélyről fölfakadó és nehéz játékával. S a Nagykanizsán épp a művésztelep idején önállóan bemutatkozó *Ludmilla Baitsaeva* képein

ugyanúgy megfigyelhető a szakrális jelenlét az épített és lelki terekben, a (valós vagy fiktív) szövegidézetek, az ikonasszociációk látszólagos szertelenségében, mint *Erdős* szintén szürrealis gyökerű kompozíciós fegyelmében.

SIMON JÁNOS FESTMÉNYEI KÖZT (KÖZÉPEN);
ERDŐS JÁNOS EGYIK LEGÚJABB KANIZSAI KÉPE

SEMKÖZT, KÖZÉPEN:

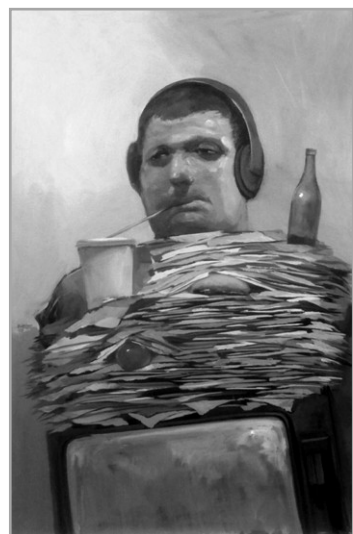
BRUNIVO BUTTARELLI MUNKÁJKA;
LENT: KAREEM HELMY FESTMÉNYE

Nem szóltunk még annyi mindenről: *Giuseppe Spitu* geometrikus és organikus formákkal játszó szobrairól; *Paco Ariza* kedves és bensőséges pasztelljéről; *Vladimir Rabcsikov* vagy *Liliana Spiktorenko* egyéni világot teremtő munkáiról – befejezésként azonban a *játék* szerepére, a *média és művészet* valamint az *elmagányosodás* motivikus kapcsolatára szeretnénk utalni.

A játék, a líra, valamint a széles érzelmi-intellektuális mezőben érvényesülő groteszk báj ugyan több (már fentebb is említett) művésznél jelen van, mégis emeljük itt ki *Págyi Zsóka* és *Zeljko Hudek* műveit – utóbbi a naív ábrázolás szemléletmódjával rendszeresen megörökíti a művésztelepi figurákat, illetve életképeket –, *Imelda Bassanello* képeit-szoborképeit (képpé festett-faragott munkáit). Ezek az alkotások egy naív-játékos (ám súlyos kérdéseket érintő) intermediális közeget hoznak létre; mellettük azonban a mass-média (vagy tömegmédia), a tömeg és az információ, az értékvesztés, elbizonytalanodás, identitásvesztés jelenségére több alkotó is reflektál.

Például a fiatal *Lupe Gallo* (graffitiket is idéző) játékos, egyúttal groteszk és nem kevésbé kritikai atmoszférájával. *Rommy Iskander Valentinus* a Buddha és a mobiltelefon projekt folytatásával (olyan kérdéseket feszegetve, hogy tudunk-e telefonálni Istennek...) *Brunivo Buttarelli* szoborképe pedig – a hulladéktelepről gyűjtött rozsdás vaslemez és a fa különös találkozása – akár egy könyvespolc illúzióját is létrehozhatja (szarkasztikusan utalva talán arra is, hogy lassan a könyvet szintén a hulladékok közé számúzi az új generáció).

A mediális befolyásolás, az irányított (gyakran torzított) információk hatására végbemenő személyiség átalakulása, a karakter torzulása jelentkezik az egyiptomi (e kérdéseket újabb művészi programjában is következetesen faggató, társadalomkritikai festészet erényeit mutató) *Kareem Helmy* portréin, melyeknek egyszerre vannak az alkotásra és artefaktumra vonatkozó, vagy

szinte azonnal dekódolható közéleti üzenetei. A Helmy nyomdokain tanuló *Estella Raileanu* pedig a női státusz sajátosságait, társadalmi ellentmondásait igyekszik kifejezni: gyakran hátulnézetből ábrázolja a női egzisztenciát, feminista kultúrákritikát fogalmazva meg. A szemtől-szembeni találkozások élménye helyett ugyanis nem egyszer projekciók és előfeltevések működnek. Közben nem vesszük észre a sajátosan női erőnyeket: sem a ragaszkodást és a féltést, sem a tragédiákat.

Szőke Péter Jakab szintén a nőt (és a Nőit) keresi, több érzéki-érzelmi, szín- és tapasztalatbeli réteget hord egymásra, hogy eme rétegek mögül elővillanjon végül a belső lényeg – mindazonáltal a látványélmények is jelentős szerepet kapnak a képein.

ESTELLA RAILEANU (FENT) ÉS SZŐKE PÉTER
JAKAB FESTMÉNYEI (KÖZÉPEN)

Számos mű üzenetében fedezzük föl az elmagányosodás érzését, valamint az egzisztenciális szorongást. *Elena Sumakher* képe is magányt közvetít, *Szergej Komjagin* műve pedig – alapvetően és szabadon játékos szerkezete, vidám színei ellenére – a kaotikus új világgal szembeni félelmeket tükrözi. *Milena Mladenova* alkotásai (szobra mellett festménye) a kutya szimbolikus szerepén keresztül az állat és az ember, az ember és az éjszaka kapcsolatába és archaikus léthelyzetébe kalauzolja a nézőt.

S lehet egy olyan érzésünk is akár, hogy a kutya szemében tükröződik leginkább a kétségekkel teli emberi világ. – De a kutya mindig megbízik az emberben. Ezért soha ne hagyjuk cserben sem a kutyát, sem a másik embert!

Legyünk tehát felelősek a világo-
kért: a bennünk lévő univerzumért,
a bennünket körbevevő világért.
S nem kell ehhez magas tornyokra
másznunk – elég, ha a partokat
igazgatva féltő tekintetünkkel,
képesek vagyunk lecsendesíteni a
háborgó tavakat...

MILEANA MLADENOVA ÚJ FESTMÉNYE;
LUDMILLA BAITSAEVA KÉPE (LENT)
A JUBILEUMI KATALÓGUSBAN SZEREPEL

REFORMÁTUS HAJDÚBÓL LETT REFORMÁTUS SZATMÁRI

*Fülöp Sándor emlékkiállítás
a Milotai Református Egyház-
község gyülekezeti termében*

Olyan bensőséges élményből született műveket láttunk Milotán (a 13 képet felvonultató kamara-kiállítás július 9-én nyílt, és szeptember elejéig volt látogatható), amelyek az alkotói lélek szűrőjén keresztül mutatják be a tájat és az embert, az emberi természetet és a lelki tájakká váló környezetet, a Szentlélek ajándékával felvértezve.

Noha a reformációról szóló hétköznapi beszédben visszatérő elem a képektől való idegenkedés, Kálvin *Institutiója* is megerősítette azok életünkben, a lelki élményben és a megértésben betöltött szerepét. Ezért természetesnek tűnik, hogy református szakrális környezetben református hittel és szellemi küldetéssel készült képeket látunk. (Debrecenben például a számos templomi és gyülekezeti galéria mellett a Nagytemplomban is van egy kiállítóhely: a Kálvin toronygaléria.)

Fülöp Sándor már a gimnáziumban festőművésznek készült – vallomása szerint mindig „*valami belső kényszer*” hajtotta a festészet felé. 1928-ban született Debrecenben, Hajdúböszörményben nőtt fel, ott érettségizett. Felvették a Képzőművészeti Főiskolára, de kollégiumi hely híján Debrecenben folytatta a tanulmányait. Rajz, matematika, fizika és kémia szakos tanári diplomáját már Egerben vette át (később elvégezte az ELTE matematika és ábrázoló geometria szakát is).

Pedagógiai pályája Tarpán indult, a főiskola utolsó évében idehelyezték, itt ismerkedett meg szintén pedagógus feleségével. 1952-ben kötöttek házasságot, 1959-ben költöztek Jármba, majd 1964-től nyugdíjba vonulásáig Mátészalkán tanított matematika és geometria mellett rajzot és művészettörténetet gimnáziumi nappali és levelező tagozaton. A festészet az egész életét meghatározta, szakmai tudását 2012-ben bekövetkezett haláláig fejlesztette.

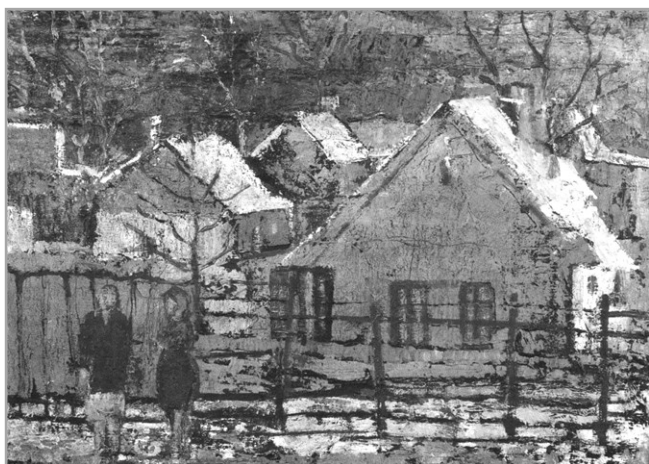
A kommunizmus éveiben pártonkívüli státusza és kulák apósa csak nehezítette a helyzetét. Mindenesetre „a református hajdúból református szatmári” lett. Szatmár volt a színtere festészete kibontakozásának. Az a Szatmár, amely a főváros vagy Debrecen után „a legtöbb magyar kulturális értéket felmutató terület”. Fülöp Sándor bizonyára – Bíró Lajos szobrászművész szavai szerint – „ezt a festőiséggel átitatott kultúrát érezte meg Szatmárban”, melynek csodálata beépül munkáiba. „Alkotásaiban fel lehet ismerni művészetének nemzeti karakterét, identitástudatát.”

Asztalos Zsolt Munkácsy-díjas festő is Fülöp Sándor tanítványa volt. Szerinte a mester művei „felszabadultak, spontánok, üdék voltak. Soha nem vészett el a részletekben. [...] Érdekes volt az a könnyedség, ahogyan megjelenítette [a témákat]. Mintha a látható világ, melyet lefestett, csak ürügy lett volna arra, hogy színeket kenjen fel egy táblára, és vonalakat, foltokat hozzon létre. Ő együtt élt a színekkel. [...] Ebben az értelemben modern felfogású alkotó volt, különbözve a környék festőitől.”

A művész fia, Fülöp István, a Reformátusok Szatmárért Közhasznú Egyesület elnöke – akinek a jóvoltából Milotára kerültek a képek – így ajánlotta az életművet bemutató albumot: „Akiknek volt szerencséje ismerni Fülöp Sándort, tudják, hogy nemes egyszerűség és természetes szerénység jellemezte. Személyes küldetéstudatával összeegyeztethetetlen volt a becsvágy, a törtetés. Önzetlen szeretetből és lelkiismerettel alkotott, kihasználva a mindennapok során feltárulkozó valóságot.”

FÜLÖP SÁNDOR:
A MI RÉGI UTCÁNK
(1970);

AZ ELŐZŐ LAPON:
CINEVÉGI HÁZAK
(1986)

FÜLÖP SÁNDOR OLAJFESTMÉNYEI

SZATMÁRI FALU (1990-ES ÉVEK);

A SZEMKÖZTI OLDALON: SZŐLŐFÖLD VÖRÖSBEN (1990-ES ÉVEK)

Fülöp Sándor a csoportos (pl. a tokaji, gyulai, esztergomi és munkácsi vagy a legtöbb alkalommal látogatott vajai és tiborszállási művésztelepi) tárlatok után több mint húsz egyéni kiállítást rendezett. A helyszínek között van Eger, Nyíregyháza, Szarvas, Hortobágy, Vásárosnamény, Jármí, Nagyecsed, Vaja, Hajdúböszörmény, Budapest, Szamosszeg és Mátészalka (utóbbi 1986–2008 között összesen mintegy tíz alkalommal).

A művész halála után fia gondozza a hagyatékot, s egyre több helyen nyílt édesapja műveiből állandó tárlat. 2016 júliusától Mátészalkán, Tarpán, Páposon és Jármiban; az idén márciusban: Hajdúböszörményben. Az állandó kiállításokon az életmű összesen 75 jellegzetes alkotása tekinthető meg, s mindegyik ugyanolyan változatos anyagot mutat be, mint ez a nyári tárlat Milótán. A barabási szőlőhegytől a hortobágyi juhokig, az elhagyott falu bánatától a természeti és emberi csöndekig vezet bennünket.

Noha az akvarelltechnikában is finoman érzékeny és átélten érzéki látványelményeket közvetített, külön is izgalmas a képek markáns faktúrája. Az olykor reliefszerűen kidomborodó síkfelületen szinte tapinthatóvá válik a táj, valamint a jellemzően felülnézeti térélmény is a szellemi-lelki megemelkedettségről tanúskodik.

Fülöp Sándor valóban nemcsak látta, hanem elraktározta, újjáalkotta a tájat – s magában őrizte, lelki modulációinak mozgatójává emelte. Vízpartok, fák és domboldalak, házak és tetők, emberek az utcán, hétköznapi mozzanatok és a természethez vezető mindennapi munka, az évszakok változása és az ember megállíthatatlan újjászületése – a hideg tél és a zöld remény, a forró-vörös nyarak és a sárga-barna ősz között –; a templomok szakrális csöndje és az emberek fájdalmat sóhajtó áhítata; a csekei fejfák égbemeredő csónaksugallata: ez is Fülöp Sándor festői világa.

S nem hagyta érintetlenül az absztrakció, olykor a világ geometrikus átrendezésének a lehetősége sem – de itt is elsősorban a körkörös mozgás, az egyetemes egység, a teremtetett világba-zártság foglalkoztatta. Ahogy a fa lombja biztonságba zárja és magasba emeli a faültetőt, úgy a háztetők és az ég közötti – rendszerint szűkre hagyott – horizont jelzi, hogy az Isten nem a távolság, hanem a közel- és a jelenlét.

Fülöp Sándor a képeivel is tanított, kegyelmi állapotban – nem csak az iskolában. A természet és a közösség, az emberek és az Isten szeretetére, a hitre és igazságra. Ezzel is szolgálta a reformáció öt tanítását. A *Sola Scriptura*, a *Sola gratia*, a *Sola fide* és a *Solus Christus* mellett hirdette a *Soli Deo Gloria* embereket és tájakat besugárzó igazságát: Egyedül Istené a dicsőség.

A FENTI SZÖVEG A FÜLÖP SÁNDOR MILOTAI KIÁLLÍTÁSÁN ELHANGZOTT MEGNYITÓ SZERKESZTETT VÁLTOZATA.

FÜLÖP SÁNDOR MILOTAI KÉPEINEK HAGYATÉKI ANYAGBÓL KIBÓVÍTETT KOLLEKCIÓJÁT SZEPTEMBERBEN HAJDÚBÖSZÖRMÉNYBEN, A HAJDÚVÁROSOK TALÁLKOZÓJÁN IS MEGTEKINTHETTE A KÖZÖNSÉG.

ÁLMOMBAN SZATMÁRI ESTÉK...

(Fülöp Sándor festményeihez)

Álmomban szatmári esték ringanak,
mint bánatos csónakok az őszi Tiszán,
rég utcák, szőlők és lassú csordanyál,
átdereng a múlt a korhadó szitán.

Párban ülnek, mint diók az ágon,
szemedben hallgatag fényű öregek;
megtanítják, hogyan zendül egy harang,
és énekelnek fent a szőlőhegyek.

Álmomban szatmári estéket festek,
hol szólnak himnuszok, imák, Móriczok,
kopasz fák hegyén hintázik az Isten –
ha látod őt szívedben: nincsen több titok.

(2017. július 9., Milota; a paplak diófásának árnyékában)

FÜLÖP SÁNDOR OLAJKÉPE: BARABÁSI SZŐLŐHEGY (1980-AS ÉVEK)

„HADÁLLÁSAINKAT MEG KELL ERŐSÍTENÜNK”

A reformáció 500. és a magyar református egyház 450. évében – Fülöp Sándor emléktárlatának megnyitója után – ünnepi istentiszteletet tartottak július 9-én Milotán. Derencsényi István egyházkerületi főjegyző köszöntése után Tőkés László EP-képviselő, a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület korábbi püspöke hirdetett igét.

Igehirdetésében Tőkés László a 20. zsoltárt idézve („Hallgasson meg téged az Úr a szükség idején”) összegezte a keresztény Európára, Magyarországra és az egész magyarságra leselkedő veszélyeket. A közös hit és a református egység jegyében, a mesterségesen meghúzott határok fölötti nemzetegyesítés mai feladatai közepette mutatott rá arra a megszentelt örökségre, amelynek ápolására és továbbvitelére a kétezzer év kötelez, az ötszáz és a négyszázötven éves évfordulók pedig emlékeztetnek, figyelmeztetnek. Beszélt továbbá a 16–17. századi nemzetmentő harcokról és azok egyházi vonatkozásairól.

A mai, harc nélküli háborúkat összegezve a lelki, hitbéli, szellemi hadállásaink megerősítését szorgalmazta. „A hitnek nemes harcát kell megvívunk mindig és mindenütt – hitünk erejével felfegyverkezve készülünk a jövőre!” – mondta Tőkés László, aki az alapigére visszautalva jó, nemes és rátermett vezetőkért is könyörgött a gyülekezettel egyetemben, hiszen „az Úr megsegíti felkentjét; meghallgatja őt szent egeiből jobbjának segítő erejével”.

Az istentisztelet után megkoszorúzták Milotai Nyilas István (1571–1624) templom előtti emlékművét. Az előbb nagykallói, majd szatmári lelkész, esperes 1614-ben lett tiszántúli püspök, ám 1618-ban lemondott tisztségéről, s Bethlen Gábor fejedelem főprédikátorként szolgált, haláláig.

(A KÉP ÉS SZÖVEG FORRÁSA: TÖKÉS LÁSZLÓ EP-KÉPVISELŐ SAJTÓIRODÁJA)

LEGYETEK CSILLAGOK!

(Tőkés Lászlónak ajánlva)

„Az ugatásra jó szívvel felelek –
s reménnyel; mögöttem van már
sok álmatlan éjjel, meg varjak árnyéka
fejem fölött. Néha azt hittem, innen
már az Isten is elköltözött egyszer –
de én hozzátok kötözött csomókkal
a szívemen ébredtem minden reggel.

S elindultam felétek angyalsereggel,
ártatlanul és szelíden, mint Noé
galambja...; mert nem voltam s nem
lettem senkinek sem a balga rabja
(úgy vagyok, mint a teremtet
világnak csak egy üszkös és fényes
kis darabja, szívemben gyógyuló sebbel).

Akik azt mondják: lehet, hogy meg kellett
volna halnom, még csak nem is sejtik,
hogy életben maradni olykor nagyobb
mártíromság. S én éreztem, hogy mellém
állt egy aprócska nemzet – és egy hatalmas
égi ország, szomjas szarvasokkal. Akkor
békültem ki én is a kósza végtelennel.

Nincsen földi, csak égi bíróság – Krisztus
vérével pecsételt borítékban hozzák
az ítéletet: kegyelem nekünk. – És dicsőség
az Úrnak, mindenkinek alján, kinek hallva
hallván zengi át az óceánokat haragja,
s elszenderül aztán két fényes tenyérben,
látva a bárányseregként imádkozó partokat.

Temesvártól a tengerig, templomajtótól
a parlamentekig, harangok érces szavától
a pusztuló erdélyi falvakig, Menyőtől
Brüsszelig, fiaktól a fiakig, a fáktól az égig
s embertől az emberig futottam – értetek.
Imádkoztam fagyos ereszek alatt az anyákért,
a kenyérért s az ágyért – hogy ne féljetek.

Megáld az Úr vagy kárhozzat a hold, amíg
nem alszom, míg reményemet bontogatom,
míg eggyé válnék veletek ocsúdó fényben;
s kutyák ugató szavára is az a válaszom,
mint régen, mikor kabátom alatt rejtegettem
mint messzi vendéget egy szebb jövőt:
Legyetek csillagok az égen!”

(Vitéz Ferenc; 2017 – Milota/Sonkád/Debrecen)

TEODÓRA BOTH FESTMÉNYE (DEBRECEN, 2017)

100 éve halt meg Madarász Viktor (1830–1917)

A „SIRATÓ SZOMORÚSÁG ÉS HALÁLIG TARTÓ DAC” FESTŐJE

Madarász Viktor nem mutatta a modern magyar képzőművészet jellemző irányait (a késői romantika jellegzetes eredményeként kibontakozó történelmi festészete okán nem is mutathatta), annak előzményei között azonban meghatározó az életműve, tanulságaival együtt.

Németh Lajos azt vetette szemére, hogy eljutott ugyan Párizsba, ahol sikereket aratott, ellenben a romantikus festményein megjelenő színpadias eklektika nem szolgált eszmei hagyományként a 20. század új művészi problémáit megragadó modern irányzatoknak.

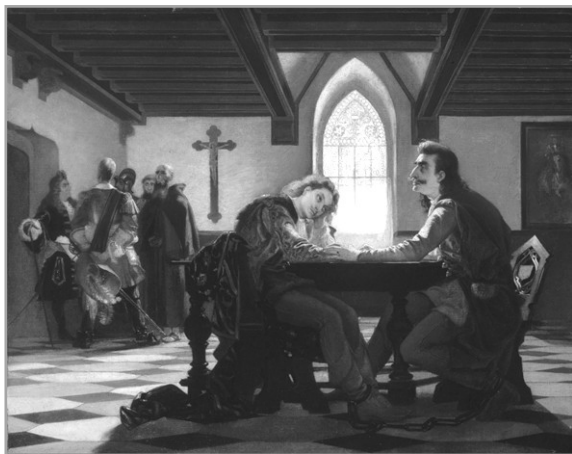
Az elfogultsággal egyáltalán nem vádolható Kállai Ernő „új magyar piktúráról” szóló 1925-ös könyvében viszont azt állítja, hogy festőművészetünk „érzelmi felszabadulását” a nemzeti romantika képviselte, amely sajátosan magyar stílust teremtett, s ott nemcsak Székely Bertalan és Benczúr Gyula, hanem Madarász Viktor munkássága is mérvadó. Mindhárom művész festőisége túllépett a pusztá történelmi illusztráción, mert „az élmény, melyet objektíval, emberi és művészi tekintetben egyaránt centrálisan és tipikusan magyar”. Madarász a színpadias pátoszt is képes volt tárgyiasítani, köszönhetően stílusa „gerinces plasztikájának” vagy „a taglejtések és színhangulatok fojtott kifejező erejének”.

Kállai vette észre Madarász képeiben azt az alaphangulatot is, amely a szabadságharc bukása után, a 19. század második felében, a sors- és létkö-zösség megélésére és olyan kifejezésére koncentrál, amelyben a kétségbeesés és a lázadás egyaránt dominál, miközben tiszta magyar képi lírát hoz létre, s ölelkezik abban egymással „a sirató szomorúság és a halálig tartó dac”.

Madarász Viktor történeti kompozíciói ebből a heves impulzivitással (és nem színpadiai keretek közt) megélt hangulathoz születtek, épp ezért számára „a téma nem illusztratív alkalom, hanem kifejezőeszköz volt”. Az 1864-es *Zrínyi és Frangepán a bécsújhelyi börtönben*, a *Hunyadi László siratása* (*Hunyadi László a ravatalon*) 1859-ből vagy a többi rokon kép (pl. a *Zách Felicián* 1858-ból és a *Zrínyi Ilona Munkács várában* 1859-ből) dramatizált elbeszélése alkalmazkodott ugyan a közhangulathoz, hiszen az aktuális magyar bánatot és haragot festette meg, a magyar karakter végzetszerűen ismétlődő összetevőnek lényeges eleme volt a „teljes életrevalóságában gátolt magyar öntudat lírája és pátosza”.

S művészi hatása – a keményen mintázott szerkezetes plasztika és a főtt erővel kibomló agresszív fény – a 20. század első harmadáig megfigyelhető volt a legkülönbözőbb modern irányokban. Nem beszélve arról a hatásról – melyet Veszprémi Nóra is kiemel kismonográfiájában –, hogy az allegorikus szemléletmód később elvezette Madarászt a szimbolikus kifejezéshez is: az 1907-es *Petőfi halála (Lidérc)* című festménnyel „igen közel kerül a századvég szimbolizmusához”. – Matits Ferenc úgy véli: „Ő az első festőnk, kinek romantikus és akadémikus elemeket ötvöző művészete szakított az osztrák biedermeier stílusával, és a magyar festészetet a provinciális színtről európai rangra emelte.”

MADARÁSZ VIKTOR:
ZRÍNYI PÉTER ÉS
FRANGEPÁN KRISTÓF
A BÉCSÚJHELYI BÖRTÖNBEN
(VÁZLAT, 1864)

Madarász halálának 40. évfordulóján Lyka Károly már nem annyira a folytonosságra vagy a történeti-esztétikai ellentmondásokra tette a hangsúlyt, hanem a festőt kísérő „különös balsorsban” és a társadalmi-történelmi környezetében tapasztalt ellentmondásokból próbálta fölfejteti a historikus képek mögötti személyiséget ugyanúgy, mint a közönség lélektanát.

„Míg teljében volt alkotó erejének: a közönség teljes felkészületlenséggel állott művei előtt. Mikor pedig ugyanez a közönség lassanként beletanult abba, hogy művészi szempontból ítélje meg képeit: ereje ellankadt, s már árnyéka sem volt önmagának. Közben mintegy két évtizeden át pihentette ecsetjét. Ifjúkorában nagy diadalokat élt meg, öreg korára szinte elfeledték” – vélekedett Lyka, aki sors dramaturgiáját is érzékeltette: „művész volt, aztán kereskedő lett, hogy végül újra megkísértse a művészetet. Élete tehát minden viszonylatban erőszakos és nagy zökkenésekkel volt tele”, mely fejlődésének folyamatosságát lehetetlenné tette.

Madarász Viktor a Gömör vármegyei Csetneken született 1830. december 14-én, apja, Madarász András nemesi származású volt, mégis rézfeldolgozót

üzemeltetett, gépgyárat és malmot alapított, rézbányászattal foglalkozott. A gazdaságosabb tevékenység miatt keresett vállalkozásának új területet, ezért települt Pécsre. Fia Iglón, Lőcsén, Pozsonyban és Pécsen tanult – itt kezdett jogi tanulmányokat, s a rajzolással és festéssel is komolyabban foglalkozott. Közben érte élete meghatározó élménye: fivérével együtt részt vett az 1848–49-es szabadságharcban (a világosi fegyverletétel idején már hadnagyi rangban szolgált). A nemzeti szabadságeszméket családi örökségként kapta: a Rákóczi-szabadságharcig visszanyúló forradalmi lelkületet hozott vérvonalában. (Kardját és mentéjét megőrizte, és még sírjába is maga mellé rakatta őket.) A szabadságharc után folytatta jogi tanulmányait, majd arcképfestést tanult. 1853 őszén beiratkozott a bécsi Képzőművészeti Akadémiára (nálunk ekkor még nem volt felsőfokú művészképzés), ahol 1855-ig a történeti-festészeti szakosztály hallgatója volt. Közben látogatta Waldmüller magániskolai óráit – ekkor készültek első történelmi tablói, köztük a *Kuruc és labanc* című kép már sikert aratott (a cenzúra miatti hivatalos címmel: *Életrajz Erdély múltjából* – de ismert a festmény a *Két testvér* címmel is). Azért volt mérföldkő ez a kép Madarász korai életművében, mert nem használta a korábbi elbeszélő sémákat, hanem „maga építette fel a jelenetet embertípusokból és tárgyi elemekből” – írja Veszprémi Nóra.

Madarász ösztönösen érezte, hogy reá vár a nemzeti romantika történelmi festészetének hagyománykialakítása. Hasonló feladatokkal nézett szembe, mint néhány évvel korábban a nemzeti irodalom megalapozásáért küzdő költőink és íróink. (Először Kacziány Ödön hívta föl rá a figyelmet a *Művészet* 1904. évi 4. számában közölt Madarász-portréjában, hogy már a reformkorban megfogalmazódott a magyar történelmi festészet iránti igény. „Vörösmarty, Bajza, Czuczor többször fölszólították Barabást, az arcképfestészet akkori büszkeségét, hogy fessen magyar történelmi képet. [...] Az akkori almanachok, folyóiratok s hírlapok folyton közöltek ily értelemben cikkeket. [Madarászt] régi nemes család sarjaként erősen magyaros neveltetésben részesülve, élénk képzelőtehetséggel megáldva, a régmúlt történetének megörökítése lelkesítette. Ha a formák és színek kifejezési nyelvét hatalmába kerítette, azaz ha megtanult rajzolni, festeni: történelmi képek seregével fogja hirdetni hazánk múltjának dicsőségét.”)

Azért volt nehezebb a feladata, mert – a hivatalos történettudomány hazai alapjainak lefektetése előtt – nemcsak a történelem (az események és összefüggések viszonya) értelmezésének keretei voltak képlékenyek, hanem a képi ábrázolás hitelességre vonatkozó szabályai sem voltak ismertek. Nálunk

a romantika és reformkor idején kezdődött el a tudományos történetírás, az események és személyek kanonizációja, s még a festészet feladata sem volt tisztázott a történelmi eseményekre vonatkozóan. Madarász azzal a dilemmával szembesült: hogyan teremtsen összhangot a történelmi hitelesség, a művészi fantázia és a kompozíció esztétikai követelményei között. Ebben a többszörösen feszített kényszerben alkotta meg végül „a magyar történelem legérzékletesebb képeit”.

S emblemátikus alkotásainak java része Párizsban készült, ahol 1856-tól másfél évtizeden keresztül dolgozott, nemzetközi hírnevét is ott alapozta meg. A következő ellentmondást és művészi sorsfeszültséget éppen ez a tény jelentette. Szabadságharcos múltja és magyar függetlenségi elkötelezettsége egész életét végigkísérte – művészetét mindvégig a nemzeti függetlenség eszméjének szentelte, a magyar történelem hősi és tragikus emlékeit idézte meg művein, ösztönözve a nemzeti szellem ébrentartását.

A hivatalos és magánstúdiumok során is azokat a lehetőségeket kereste, ahogyan a realitás és látomás, a történelmi és az érzelmi hitelesség találkozik és ötvöződik egymással. Párizsban beiratkozott az École des Beaux-Arts évfolyamára, de mellette magániskolai kurzusokra járt. David nyomán próbálgatta a klasszikus történelmi festészet (a képi történetmesélés, a virtus és harcos bátorság megjelenítésének) szabályait, de szívesen időzött el az enteriőrök sejtelmes világában és a részletekben, nem kerülve az anekdotikus elemeket sem. Utóbbi irányvonalában az akadémikus-romantikus történelmi festők közül hatott rá Delaroche művészete. Nem mellékes az sem, hogy Théofil Gautier barátságának köszönhetően, annak szalonjában, olyan neves művészekkel ismerkedett meg, mint Hugo, Baudelaire vagy a két Dumas, akik mindannyian a modern romantikát, sőt, a szimbolizmussal gyökeret verő modern művészi szemléletet képviselték.

Ennek az új szemléletnek a jegyében már nem elég pusztán „hősies viselkedést” mutatni, hanem a szenvedély és fájdalom igazsága együtt fedi föl a szépség lényegét. Gautier (és az egész modern párizsi művészközösség) barátsága azonban nem a semmiből érkezett: Párizsban alkotta élete fő műveit: a *Hunyadi László siratása*, a *Zách Felicián* és a *Zrínyi Ilona Munkács várában* című történelmi jeleneteit, mely munkákkal az 1861-es párizsi Salon kiállításán aranyérmet nyert. A francia klasszikus történelmi festészeti sémát nemcsak romantikus atmoszférával töltötte meg, hanem magyar témákra alkalmazta, nem a tárgy- és alakszerű történelmi hűséghez ragaszkodva, hanem a megjelenítés erejét tartva fontosabbnak.

1864-ben festette a *Zrínyi és Frangepán*, 1868-ban a *Dobozi* című képeit, 1867-ben *Dózsa*-portréját, s szintén 1868-ban *Dózsa népe* című kompozíciót. A Dózsa-felkelést nagyszabású történelmi látomásban örökítette meg, szakrális atmoszférát teremtve a műnek, igazságot szolgáltatva Dózsa népének. Madarász Dózsa Györgyöt is a függetlenségért való küzdelem nagy alakjai

közé emelte, a Zrínyiek, Rákócziak és kurucok, illetve Petőfi vagy később az idős Kossuth társaként. A *Dobozi*-kompozíció is művészettörténeti érdekesség: a több mint 3 méter szélességhez alig több mint egy méteres magasság társult, a horizontálisan elnyúló képen nem az eseményre vagy a szereplők lelki vívódásaira volt kíváncsi a festő, hanem a „vesztett csata fojtogató atmoszférája” érdekelte.

MADARÁSZ VIKTOR DÓZSA NÉPE (1868)

1870-ben visszaköltözött Magyarországra, „franciás” munkái azonban nem nyerték el a „bécsi” ízléshez szokott kritika elismerését. A témaválasztás kompromisszumai ellenére bukott el két pályázaton (a remekbe szabott *Bethlen Gábor tudósai körében* című festményét is visszautasították). Mintegy „kárpótlásként” festhette meg 1874-ben a Nemzeti Múzeum megrendelésére *Eötvös József* egészalakos ülő portréját; a haldokló hős romantikus sémáját választotta a *Petőfi halála* című 1875-ös képéhez, mely ismét nem tetszett a kritikusoknak, de megigézte a közönséget (köszönhetően az egyre erősödő Petőfi-kultusznak is).

Az 1858-ban felszentelt baranyai magyarbolyi evangélikus templomba az *Utolsó vacsorát* ábrázoló oltárképet festett – ebben a bibliai tematikában kevés mesteri munka született az övéen kívül (a család evangélikus kötődései miatt jutányos áron vállalta el Madarász a megbízást) –; 1880-ban oltárképet készített (*Krisztus az olajfák hegyén*) a Nádasz-család megrendelésére a pécsi evangélikus templomba.

Francia felesége, Adeline halála után 1883-ban átmenetileg felhagyott a festéssel, egyedül nevelte három gyermekét, s – készült ugyan néhány portré családtagjairól – az apjától örökölt vállalkozásokat próbálta folytatni. Sikertelenül – ugyanis csődbe ment, 1902-ben elárverezték. Újranősült (két újabb gyereke született), 1903-ban ismét festeni kezdett: a kuruc kor és ’48 alakjait örökölte meg, előbb egyszerűbb kompozíciókban – mintha korábbi történelmi munkáiról ugyanúgy nem vett volna tudomást, mint a modern művészi áramlatokról –, a Rákóczi-kultusz újravirágzásával azonban a közönség ismét keblére ölelte.

A kritika nem – viszont Ernst Lajos a barátságába fogadta. 1904-ben a Nemzeti Szalonban mutatták be Madarász Viktor életmű-kiállítását. A festő ezzel az új lendülettel alkotott jelentős képeket élete utolsó évtizedében. Kiemeljük közülük a romantikus témát szimbolikus erejűvé emelő *Petőfi halálát* (1907); a bécsújhelyi börtönben raboskodó (a börtönablakból – egyszerre a múlandóságot és a halhatatlan művészetet jelképező – hatyúkat etető) *II. Rákóczi Ferenc*-kompozícióját (1905); vagy a szintén 1905-ös *Kolajev históriája* című festményét (mely az orosz forradalomra utal, a háttérben a szakrális, a romantika és barokk szimbolizmus hagyományait ötvöző Krisztus-jelenéssel).

„Lelke fiatalos még, de a kéz előregedett” – jellemezte utolsó korszakát Lyka Károly. A festőaggastyán legszebb adománya talán „a szelíd elégia”. Ezzel az elégikus érzéssel, csöndesen, az új művészet izgalmában szinte elfeledve halt meg Budapesten, 1917. január 10-én. Bölöni György írta a *Világ* című lapban halálakor: „Madarász Viktort mi már nem is ismerjük.” Akik viszont emlékeztek rá, a *Hunyadi László siratása* című kép elrendezése szerint felravatalozott koporsónál vehettek tőle búcsút a Szépművészeti Múzeumban.

MADARÁSZ VIKTOR:
BETHLEN GÁBOR
TUDÓSÁI KÖRÉBEN
(VÁZLAT, 1870)

In memoriam
Burai István(1951–2017)

EMLÉKKIÁLLÍTÁS A KÖLCSEY KÖZPONT
 BÉNYI ÁRPÁD-TERMÉBEN

A 66-ról eddig csak a legendás ország-út, az Amerikát átszelő „veteránok útja” jutott az eszembe. Május közepe óta azonban e számot hallva immár arra gondolok, hogy 66 éves korában szólította el az Úr közülünk Burai Istvánt, Debrecen, a régió, az ország és Közép-

Európa egyik meghatározó képzőművészt. (Tanúskodik erről például a több mint 70 önálló kiállítás, a mintegy 250 csoportos tárlat; a művésztelepi részvételek: félszáz helyszínen mintegy másfélszáz alkalommal, közel 30 díj – közte a tavaszi, nyári és őszi tárlatok egyéni és nívódíjaival; hazai és nemzetközi pályázati díjakkal, a Holló László-, Csokonai-, Boromisza- és Káplár-díjakkal; emlékérmekkel és a köztársasági érdemrenddel.) Munka közben, éppen egy szlovákiai művésztelepen érte a halál. – De hát nehéz lett volna olyan időpontot találni, amikor ne „munka közben” találta volna Pistát a Kegyetlen Látogató.

Az elmúlt több mint négy és fél évtizedben – ha a művészi indulását az 1969-es *Nagyanyám* című krétarajzától számoljuk – kisebb és monumentális remekművek, sorozatok, pannók és más murális munkák, üvegművek, festmények és autonóm lapok vagy illusztrációk (valamint képpé festett kerámiák, később szobrok) hosszú és jelentékeny sorát alkotta meg. A lakásában, majd önálló műtermében, művésztelepeken, az abaújszántói (utóbb a szentpéterszegi) állomáshelyén dolgozott – s tulajdonképpen mindenhol. Míg sajátos ironiával kommentálta az eseményeket, a lelkében már mindig egy új ötlet, új terv mozgott.

S próbálgatta közben a szerepeket, melyeket festőként vagy grafikusként kellett magára öltenie: történelmi sorozatában a magyar királyoktól a bohócokig, illusztrációiban és társzművészeti munkáiban Csokonai Vitéztől Dusa Lajosig, pannóiban Hortobágytól a jövő víziójáig, grafikáin, képein a magányos asszonytól a szerelmes lovagig vagy madarakig.

Bényei József 1996-ban írta: „... olyan világot varázsol elénk, amelyben úgy mozognak a marionettfigurák, mint egy bábszínházban. Ám olyan bábszínházban, amelyben ő minden bábu, és ő a bábjátékos is. Résztvévő válunk egy különös szertartásnak, olyasminek, mintha Weöres Sándor gyermekverseit élnénk át, amelyekben minden olyan egyszerű, mégis minden annyira megismételhetetlen csoda. Burai mondja helyettünk: A koldus én vagyok, a püspök én vagyok, a nagyúr én vagyok, a király én vagyok, a halál én vagyok, az Isten én vagyok. És mi hiszünk neki. Kosztolányi egy szeptemberi hajnalon felismerte: vendégek vagyunk ezen a földön. Legyünk lovagok, királyok, koldusok, varázslók: egy nagy, ismeretlen úrnak vendégei vagyunk.”

Akárcsak Bényei Józseffel (vagy Szalai Csabával, jómagammal és másokkal), Dusa Lajossal is volt közös munkája Burai Pistának. A *Képek és képek* c. albumban figyeltem föl először a *Ballada boldogasszonyunkhoz* Dusa Lajos-versre. Egyik kedvence volt ez Burainak:

DUSA LAJOS: BALLADA BOLDOGASSZONYUNKHOZ

„Mindegy, hogy fiad kitől szülted,
s elvett vagy nem vett el az ács.
Én csak isten ellen becsüllek,
mert ki esendőn önmagát
nem adja édes két karodba,
az akárhogy Úr – nagy bolond.
S nem vagy több, mint a semmi rongya,
ha élő, teljes alakodban
ilyen árva vagy, asszonyom.

Engem is úgy szeret a hazám,
mint téged a te istened;
s míg a zsíros lét bazársorán
híznak a kupec istenek:
idegen vagyok. Nem haszonra
vagyom – így aztán láthatom:
a mindenség kis senkik rongya,
és én piaci irgalomra
sohasem vágytam, asszonyom.

Látod, mi ketten, Máriám itt
Mennyire magunkban vagyunk?
A legendáknak nem hiányzik
valónk, csak néhány adatunk.
Mindig más világ ül a vanra:
isten, az eszme, a haszon; –
létünk a nullával szorozza
ennyi minden. És így kifosztva
ki ment meg minket, asszonyom?

Ajánlás:
Úrnóm, tiéd e riadt önzés,
a lény, aki még én vagyok.
Nem illik hozzám a könyörgés,
hisz lelked mélyén hallgatok.
Nem lehetek hitek bolondja,
nem játszhat velem hatalom,
és a bölcsék itt bármit mondnak:
mi értem van, csak az ragyoghat
általam s velem, asszonyom.”

Arany Lajos szerint (1994) ritkán tár elének vidám arcokat. „Annál inkább mond örömvágyat, ami megvillan többek között ember és társa félrebillentett fejű, szomorú felhangú egymáshoz érésében, egymáshoz illeszkedésében, egygyé-kulcsoltságában. Utalva rá, hogy az összefonódás végleges. Egymás nélkül csonkák vagyunk. S az emberhez a legdrágább, ám szintén ős-szomorú szemű társa, a ló, mint állandó elem zárkózik, fonódik össze életével [...] Legyen szimbóluma ez a négy lábú barát a termékeny munkában való társnak, vagy a megzabolottságnak, vagy éppen az előre vágatásnak, netán a Pegazusként való röpülésnek.”

„Tánc, tánc, égi tánc,
bőrbe vésett álom,
tánc ha volna, madár volna,
madárfütyty az ágon.”

Egy madaras rajz alá írtam első versemet Burai István munkáihoz, melyet sorozatok, ciklusok, közös kötetek követtek – *Szépséges madári* volt a címe a korai rézkarnak.

Már abban a grafikában feltűntek Pista jellegzetes, mítoszalkotó motívumai: a burais asszonyarc, a madár, az erotikus és a szakrális sajátos ötvözete (melyet a lovak, koronák és bohócok követtek).

Szépséges madári sóhaj,
rigólehet, körbeleng az arcon
s megpihenne, mintha csak homlok-
árnyéknyi hazára lenne kedve.

Angyaltalan csönd
taszítja-húzza egyre lentebb –
szomorú szabadság:
megfeszítettetett halk madárlehet.

Irdatlan magány,
sosemvolt pillanat:
hibátlan háború vége –

szépséges madári:
szeretni már csak le kell
hajolnod érte.

Meggyőződése, hogy a kortárs művészek közül kevesen olvastak annyi verset, mint Burai Pista: nemcsak a szinte felsorolhatatlan számú, az irodalmi műnek új életet, értelmezést adó illusztráció, az általa tervezett könyv miatt, hanem belső szükség hajtotta a társművészetek (az irodalom, a költészet, a zene és a tánc) világa felé.

Keresztmetszet című albumának hátoldalán, ars poeticája fölött olvasható az *Apám négy sora 1943-ból*:

„Vagyok: parányi isteni szikra,
Távol messzeségben bolyongó fény.
Vagyok: élő test bomló anyaga,
Pusztító s alkotó emberi lény.”

S álljon itt művészi hitvallása is, melyben olyan alkotóigazságokat fogalmazott meg, mint Weöres Sándor *A vers születésében* vagy Németh László kritikai ars poeticájában a meglévő dolgok új kompozíciójáról, az újratereztéről, az alkotóenergiáról:

BURAI ISTVÁN MUNKÁIBÓL

„A világ, amelybe megszülettünk, igen bonyolult, gazdag, sokszor szélsőséges elemeivel naponta próbára teszi az embert – akár tudomást vesz róla, akár nem. Az ember minden körülmények között azt a helyet keresi, ahol biztonságban érezheti magát. A művész az érzékelhető világ sokféleségének rá gyakorolt hatásaiból akar teremteni egy senki más által nem létrehozható, új összefüggések szerint működő folyamatot, amit ki-ki festői, írói, zenei eszközeivel kísérel meg. A sikeres munka a tudatalattink olyan koncentrált kiteljesedését jelenti, ami által létrejöhet az a produktum, amire azt mondjuk, hogy művészet. Egy előttünk lévő fehér felület ott hordozza magában az élet minden mozzanatát, tragédiát, humort, színességet, szürkéséget, groteszket és racionalitást. Ezeket mind ismerjük, de hogy az alkotó belső, tudatalatti energiájának a vonalak, színek miként adnak értelmezhető eredményt, azt csak sejteni tudjuk. A megélt élmények – akár kellemesek azok, akár nem – mindenképpen elraktározódnak az emberben, s ezekből a leülepedett ismeretanyagokból táplálkozhatunk [...]”

Csokonai szellemi ükonokájaként rőtta a várost, az országot, s képzőművészeti peregrinációjában nemcsak az elszakított részekre jutott el, nemcsak nemzetközi művésztelepet vezetett (Kupás Csillával Böszörményben), de bejárta Nyugatot és Keletet, s mindenhol (Indiából és a székelyektől)

hozott olyan motívumot, melyet beépített a művészetébe.

Akár történelmi témához nyúlt (pl. király-sorozatában) vagy Kelet felé fordult (pl. mandala-újrafogalmazásaiban) – akár a fekete-fehér grafikai erejében, a sokszorosító technikákban, táblaképekben, képeslapban és festett kerámiában vagy monumentális pannóban, logóban és tipográfiai tervben, szoborban vagy (Csokonai alakját többször is megörökítő) festett üvegablakban és sorozatokban gondolkodott – noha farsangos arcokat öltött magára –, mindig megmaradt Burainak.

„Éneklem a Fársáng napjait s Dorottyát,
Ki látván a dámák bajos állapotját,
Carnevál s az ifjak ellen feltámadta,
S diadalmat is nyert pártára únt hada.
Olly lármát, zerdülést, viadalt beszéllek,
Amillyet nem láttam, miolta csak élek”

– írta Csokonai a *Dorottya* c. farsangi versezetének első könyvét indítván; nekünk pedig immár Burai Pista műtermének farsangi kavalkádjából lovak nyerítése, paták kopogása, madarak tánca és asszonyok sírása, ölek támulása, szemek riadása, sörényes szerelmek égi nagy árnyéka, királyok vigasza, bohócok magánya maradt meg. Ahogy egyik (Burai számára szintén kedves) rövidversemben olvasható:

Bohóc voltam.
Szárnyam is volt.
Átrepültem lelkeket
és házakat.

Kinevettek.
Aztán sírtam.
Betettem egy bőrdömbbe
a szárnyamat.

S megmaradt a látható mellett a láthatatlan. Kevesen tudják, hogy vakoknak is festett: tapintható képeket (több kiállítást rendezett e munkákból). Rózsa Dezső írja *Valaha* c. négysorosában:

Valaha azt álmodtam, hogy megvakulok!
S reszketve ébredtem reggel.
Ma már azt álmodom, hogy látok!
S könnyezve ébredek.

„A magyar kultúra hajdúsági végvárában egy megbízható harcos Burai István. A múlt század hatvanas-hetvenes évtizedének fordulóján indult, és története napjainkban folytatódik feltartóztathatatlanul – vagy inkább valami magától értetődő természetességgel áramlik. És hol van még a vége...” – kérdezi/állapítja meg Cs. Tóth János a Burai István művészetéről írt és összeállított *A történet pillanatában* című album bevezető tanulmányát zárva.

Nos, a 66-os út nem ért véget a hatvanhattal, Pista Pista tovább vezet bennünket rajta álmainkban és emlékeinkben, átszelve országot és országhatárokat, hogy találkozzunk a végtelennel. Szomorú szárnyakkal rebegjük, hogy nem volt betervezve ez a mostani kiállítás – Koroknai Kató és az itthon maradt gyerekek (Sebestyén és Luca), illetve barátok és magángyűjtők válogatásában az életműre rátekintő, annak keresztmetszetét is adó összeállítást szervezett Tóth András a Kölcsey Központ Bényi Árpád-termében. Az életmű feldolgozása óriási feladat lesz még, talán elkészülhet a 70. születésnapra, melyet „rendes” körülmények között közösen ünnepel a művész és közönség. Tanulságos lesz jegyzet- és vázlatfüzetének áttekintése is, hadd idézzek most néhány aranymondást tőle:

„Minden generáció megteremti saját bukásának feltételeit.”

Már nem festek – inkább mások sikereinek örülök.”

Amikor Kóti Árpád meghalt: „Érdemes élni a halottainkért.”

Április végéről pedig: „Ahhoz, hogy a jövőben tudjunk hinni, most, a jelenben, a múlttól kell beszélni.”

Nekünk azonban csak a színbe, vonalba, kőbe zárt patkódobolás marad...

Patkók dobolnak
sértett macskakőbe zárva.
Keréknyombarázda-kottát
olvas a talpunk.

Szeretnénk lovak
makrancos közébe vágni,
fűzfa testű asszonyra várni...

– Mert meg kell halnunk.

Szeretnénk patkók dobbanását
olvasni reggelig;
verőerűnkre táltos-álcát
varrni – míg a láрма
sudár vérünkkel megtelik.

(A DEBRECENI KÖLCSEY KÖZPONT BÉNYI ÁRPÁD-TERMÉBEN 2017. JÚLIUS 12-ÉN
ELHANGZOTT EMLÉKEZÉS SZERKESZTETT VÁLTOZATA)

A REPRODUKCIÓKAT ÉS ESEMÉNYFOTÓKAT VARGA JÓZSEF KÉSZÍTETTE

BURAI ISTVÁN
UTOLSÓ SZOBOR-
MUNKÁJÁNAK
FARAGÁSA KÖZBEN

(FOTÓ: GONDA
ZOLTÁN)

„MARADTAM SZABÓ LÁSZLÓ”

Centenárium kiállítás Debrecenben

100 éve született Debrecenben a kalandos életű szobrász... Művei ott álltak Henry Moor és Brancusi szobrai, Picasso képei mellett... Most pedig Burai István művei adták a keretet munkáihoz. Szabó László emlékkiállítását Nagy T. Katalin nyitotta meg.

„Soha nem is képviseltem mást. Büszke vagyok arra, hogy bármerre járok a világban, bárhol van kiállításom, mindig magyarnak mondanak és tartanak. Pedig tudják rólam, hogy Franciaországban élek. De maradtam Szabó László. Nem változott a nevem, se franciára, se angolosra. Maradt annak, amit 1917-ben édesapám után kaptam.” (Szabó László)

Debrecenben született 1917-ben, 14 éves koráig Hajdúszoboszlón, majd Debrecenben élt, ott is érettségizett. 1940–43 között jogot végzett a debreceni egyetemen, akkor hívták be katonának. Balatonföldvára szökött, ahol úszómesterként dolgozott. Visszaemlékezésében írja: Észrevették, hogy a rá bízott hajókon lengyel menekülteket bújtat, ekkor Székesfehérváron, a szőlőskertekben rejtőzött el. Innen szökött Szálasi uralma alatt 1944 végén Svájcba. „... szilveszterkor úsztam át a Rajnát Bázelnél.”

Szabó László Svájcban elkezdett követ faragni. Első domborműve alapján Párizsban nyomban felvették a Szépművészeti Akadémiára, rögtön harmadévesnek, így egy év múlva már diplomát is kapott.

Fotó: Varga József

1958-ban pedig már Henry Moor, Laurens és Brancusi társaságában mutathatta be a műveit, és még ugyanebben az évben Kanada is vendégül látta: Montreal adott számára kiállítótermet. 1963-ban Párizsban ott álltak a szobrai Picasso képei mellett. Két évvel később San Francisco közönsége ismerhette meg, sőt, Szabó László egyike azoknak a művészeknek, akik a város főterét tervezték.

1968-ban Budapesten volt kiállítása, ugyanebben az évben Koppenhágában, Hamburgban, Berlinben is kiállított. 1968-tól folyamatosan látható volt Szabó László-alkotás Párizsban a Musée d'Art Moderne (Modern Művészetek Múzeuma) termeiben. A legnagyobb sikerek egyikeként pedig pályázatot nyert – és mások ellett meghívták az 1972-es müncheni olimpiai falu tervezésére, több szobra is ott kapott végleges helyet.

HAGYOMÁNYTISZTELŐ ALKOTÓ MODERNSÉG

A Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep 54. idényéhez

„Formai mesterkedésekben és finomkodásokban végelgyengült” festői impressziók vagy a „l'art pour l'art dekorativitás” helyett a világszemlélet s mintegy a vallásos kinyilatkoztatás jogát, sőt kötelességét hirdette az új művészet (expresszionizmus) mint a kvalitást jelentő legfontosabb tényezőket. – S az árnyoldalak? A szubjektivizmus és pszichologizmus dolgában nem jut előre; hiányzik az „objektív élettartalom és világszemlélet”; önmagukba hanyatlának vissza a „szellemet és univerzumot, poklot és mennyországot szenvelgő taglejtései” – hiszen a világból és a társadalomból csak a negatívumot, a töredéket veszi észre. Noha „sok a bőség, az áradozás, a mámor”, hiányzanak azok a sugárzó víziók, melyek pl. Rembrandtnál emelték meg a mindennapi tényeket, vagy Chagallnál magasodott általuk mítosszá az „objektív életvalóság”. Nem ad valós válaszokat a létezésre s a művészetben kifejeződő metafizikai valóságra, a teremítő erő mibenlétére, az alkotóösztönök működésére a futurizmus, a kubizmus vagy bármilyen absztrakciós dialektika sem.

Ezeket a kritikai megjegyzéseket Kállai Ernő művészettörténész fogalmazta meg majd' száz esztendővel ezelőtt (1920–21), *Új művészet* c. cikkében. Közben több új művészi irányzat hódított (egészen a posztmodern, a konceptuális és az eklektikus művészetig), ám ezeket a kérdéseket újra és újra föltehetjük.

S nem az a faggatózás alapja és lényege, hogy hová jutottunk száz év alatt, hanem az, hogy éppen hol vagyunk; a (képző)művészet mit ad hozzá a világhoz azzal, ahogyan megjeleníti azt és reflektál a belső és külső történésekre, a pillanatokra és folyamatokra, a jelenségekre és összefüggésekre. Tehát az, hogy a böszőrményi telepen született művek miként tükrözik látványvilágunkat és közérzetünket; álmainkat és félelmeinket, vágyainkat vagy illúzióinkat és mindennapi tapasztalásaink sorát. Hogy mit kapnak itt a művészek saját változásukhoz, illetve mit adnak hozzá ahhoz, hogy a néző másképpen lássa környezetét, másképpen olvassa érzelmeit; egyáltalán, hogy fel tudjuk ismerni: mire jó a művészet. (Már ha van létjogosultsága annak, hogy a művészet hasznáról értekezzünk...)

Vannak-e még mindig „formai mesterkedések” és „finomkodások”, van-e öncélú „dekorativitás” vagy lélekelemzés; az alkotószubjektum objektívvé tud-e válni a műveken keresztül; vagy: a világból-társadalomból csak a negatívumot, a töredéket veszik-e észre. Hogy vannak-e hiteles és érvényes víziók; a művészen összeáll-e egy új világ, új rend képzete, és be tud-e bennünket vonni látomásának sugárköreibe?

A Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep mindig is a hagyománytisztelő alkotói modernséget képviselte: 54 évvel ezelőtt, harminc, tizenöt vagy négy éve. S különösen fontos tényező ez annak tudatában, hogy az alapvetően zárt hajdúközösség adott és ad terepet a friss reflexiók megjelenítéséhez, az új művészi technikák alkalmazásához, a sorsközösség és kulturális értékazonosság mellett a távoli egzisztenciák, létélmények megjelenítéséhez. Egy zárt hajdúközösségben koncentrálnak az egymásnak ellentmondó, a képzőművészet nyelvén s eszköztárával megfogalmazott világjelenségek. Helye van ugyanúgy a tradícióőrző realista (az impresszionista, az expresszív, konstruktív, absztrakt és geometrikus) áramlatoknak, mint a műfajok és technikák, képzőművészeti ágak közötti kalandozásnak, a montázs- és kollázs- és számítógépes grafikának. Hagyománynak és újításnak; profánnak és szakrálisnak; Játéknak és Rendnek.

NICOLAE SUCIU FESTMÉNYE

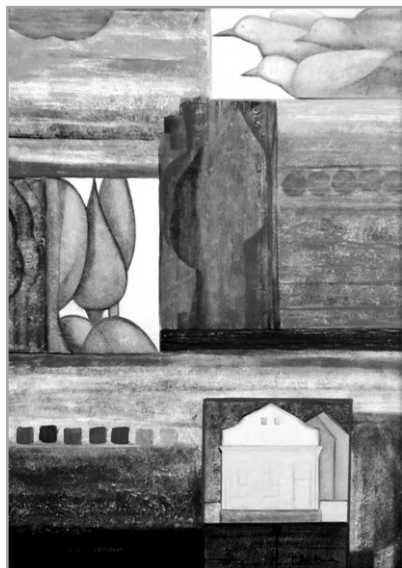

Nézzük meg, a hajdúböszörményi művésztelep 54. idényén résztvevő 16 művész (öt országból, Magyarországon belül pedig Böszörmény mellett további öt településről) hogyan fejezték ki a hagyománytisztelő modernséget. (S hadd bocsássam előre: a városnak vagy az alapítványnak hagyott művek többsége pozitív választ ad Kállai Ernő évszázados kérdéseire.)

Legelőbb kiemelem a kollektív játékot. Noha nincs meghatározott tematika vagy művészi program, az elmúlt években mindenki egy adott motívumra, adott műfaji keretek között vesz részt egy közös akcióban. Voltak itt már festett esernyők, tabló, paletta- és önarcépek. Az alkotók ezúttal fotókat kaptak a városról (épületekről és utcákról, szobrokról és közterekről – vagy várostérkép jutott neki), s azt kellett applikálniuk abba a kompozícióba, mely a játékban is hiteles képet ad egész művészi habitusukról, stílusukról, világszemléletükről. Nemkülönben kifejezi a városhoz való viszonyukat, és friss reflexiókat ad a

megszokott vagy az új élménnyről, az ittlétről, ugyanakkor a jelen víziója mellett a múlthoz való viszonyról is beszámol.

Ez a 16 kis kép egy önálló kamara-kiállítás anyaga lehetne, ám ehelyütt csak annyit jegyzek föl, hogy ebben a játékban is tökéletesen kifejeződik az alkotói rend, stílusvilág, kompozíciós rendszer. Néhányan úgy értelmezték, hogy a fotó alapján készítsenek képet (Jiang Deng Pan, Kovács Bertalan, Nicolae Suci; Elek Ágnes is inkább a városbenyomásokat rögzítette képen).

PÁLFY (PUTYU) ISTVÁN (FENT)
ÉS PÁLFY JULIANNA FESTMÉNYE (LENT)

Többen a nagyobb művekkel egyenrangú munkát hoztak létre – kiemelem itt Kassai Imre, Magyar József, Pálffy Julianna vagy Krzysztof Bojarczuk alkotásait; illetve megjegyzem, hogy a berettyóújfalui Kurucz Imre nem véletlenül a város köztéri szobrainak képét komponálta egygé, térbe gondolt izgalmas és mozgalmas harmóniává.

Mind a 16 művészről külön kellene szólni, hiszen mindegyik önálló és teljes univerzum – nehéz a csoportosítás, mégis erre teszek kísérletet. Vajon mely motivációk vezették a művészt, milyen témát és ahhoz illő kifejezőmódot választott? Úgy vélem, legalább négy nagyobb csoportot különíthetünk el.

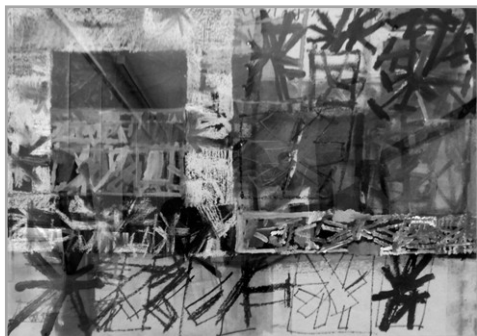
A tájélmény visszatükrözése és az atmoszféra megteremtése – az ábrázolástól eljutva az absztrakció különböző fokozataiig. Itt sorolhatjuk a neveket a kínai Jiang Deng Pantól – akinek hajdúsági tájra csodálkozása lírai realista ösztönzéseket keltett – és az orosz Veronika Olisaevától, a debreceni Kassai Imrén keresztül, a nagybányai Nicolae Suciug vagy a debreceni Rácz Imréig. Kassai a geometrikus motívumokat alkalmazó lírai absztrakt és a szimbolikus realista határán mozog; Suciug a természet expresszív erőit szelídíti meg, s böszörményi utcarészletére bensőséges-szagrális ablakon keresztül látunk; Rácz Imre az anyaggá váló fény, a pillanatot megállító s újrarendítő isten-energia „viselkedését” mutatja be.

RÁ CZ IMRE FESTMÉ NYE

A tájélmény komplex ötvözése vagy sűrítése – látványokból és benyomásokból felépített kompozíciók. A böszörményi élményeket mozaikszerűen újraalkotó, és ebben az új városrendben a szürreális álomszabályokat követő, kisebb felületen is a monumentalitás érzetét keltő Pálffy Julianna (Sziget-szentmiklósról), a fővárosi Magyar József, a számítógépes nyomaton a fotó- és grafikai elemeket ötvöző gödi Borbély Ferenc Gusztáv említhető itt.

S el is jutunk egészen Krzysztof Bojarczukig, aki nemcsak Hajdúböszörményre nyit ablakokat, hanem visszavezet a gyermekrajzok elemi-expresszív, világfelfedező kísérletéig. Ugyanúgy felnőtt bölcsesség, világnézet van bennük,

mint Weöres Sándor mondókáiban. S hasonló, ám inkább a groteszk látást bemutató kompozíciókat készített Magyar József (egy egész kiállításra való anyagot), valamint Pálfy István Putyu. Utóbbi két képe (a *Zöld és sárga háttér* diptichon s a rendszerben meglévő rendezetlenségi mutatót érzékeltető *Entrópia*) azonban már átvezet az ösztönös-érzéki, az absztrakt gesztusfestészet felé. Ide sorolható a budapesti Körösi Papp Kálmán (*Archaikus víziója* akár a műfajt-tematikát is jelölhetné) és a hajdúböszörményi Bujdosó Mária. Az ő *Átjárói* tiszta, elemi grafikai erővel, drámai mélységgel hatnak, ugyanakkor a líra könnyű dalszerűségével is csábítanak a fehér vásznon.

KRZYSZTOF BOJARCZUK (FENT),
BUJDOSÓ MÁRIA (KÖZÉPEN)
ÉS MAGYAR JÓZSEF FESTMÉNYEI

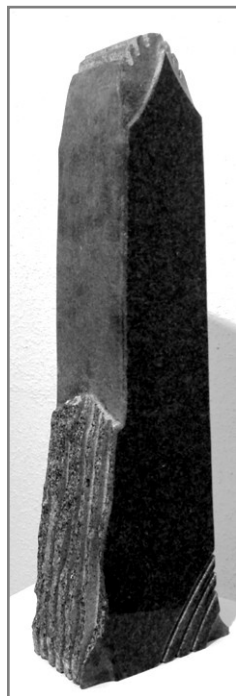
A szintén helyi Elek Ágnes *Otthon* c. tűhímzéses textilje hasonlítható ehhez az atmoszférához, a *Két keréken* című textil objekt viszont már a negyedik nagyobb műcsoporthoz illik. Szimbolikus-geometrikus és organikus világ ez, melynek határai a szakrális líraitól (Kurucz Imre) a profán groteszkig (Pálfy Putyu) terjednek. Nagy Imre Gyula két képe (*Elmozdult fehér I–II.*) és Kovács Bertalan *Logosz I-II.* című munkája van itt: a lovak szelíd-büszke, természet- és emberkapcsolata után Kovács Bertalan az organikus csavart formákban mintegy a világot működtető energia titkait faggatja.

KOVÁCS BERTALAN FESTMÉNYE

De hiszen az angyalság is világot működtető energia! Kurucz Imre fehér márvány *Angyali gondolata* a maga puritán egyszerűségében hordozza a szentek mártíromságát, a nagyasszonyok méltóságát és az öregasszonyok bölcs alázatát; fekete gránit szobrában pedig a művésztelep utóbbi két évtizedének szellemiségét is meghatározó Burai Istvánnak állít emléket. Gránitkeménységbe fogalmazott szeretet – teremtvő vér vájta kőrovátkákban gördülnek fűcsomók alá s az ég felé a lovak verítékéből és madarak leheletéből fakadó könnyek.

KURUCZ IMRE SVÉD GRÁNIT SZOBRA BURAI ISTVÁN EMLÉKÉRE.
A BÖSZÖRMÉNYI MAGHY ZOLTÁN MŰVÉSZHÁZBAN JÚNIUS 26-TÓL
AUGUSZTUS 25-IG VOLT LÁTHATÓ A BURAI-EMLEKKIÁLLÍTÁS

A KÁPLÁR MIKLÓS-EMLEKÉRMET KRZYSZTOF BOJARCZUK KAPTA;
NÍVÓDJÁLL ISMERTÉK EL PÁLFY JULIANNA, KURUCZ IMRE ÉS
MAGYAR JÓZSEF ALKOTÁSAIT.

MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG

KÖDÖBÖCZ GÁBOR:

A VERSEKBEN GONDOLKODÓ
ÉS A KÖNYVEKBEN GYÖNYÖRKÖDŐ EMBER*Finta Éva köszöntése*

„a mindenség tintáját szívja agyam/ kezében toll vagyok tudattalan”
(*Jung meg én - Kuplé a XXI. századból*)

A teremtet világban sok van mi csodálatos, de az éberálommal és tündérképzelettel ölelkező költői emlékezet „fekete dobozát” semmi sem múlhatja fölül. Ebből adódóan a vers tudása rendre túl is mutat a versíró tudásán. A mindenség modelljeként és érzéki metaforája-ként megjelenő verseket olvasva jó okkal hihetjük tehát, hogy bizonyos dolgok és relációk egyes-egyedül csak a költészet nyelvén mondhatók el. Finta Éva nyelvi erőt és emberi mélységet sugárzó költészetében elmerülve újfent meggyőződhetünk eme régi keletű esztétikai tapasztalat igazáról.

Amint azt húsz év terméséből válogató, 2013-ban napvilágot látott *Örök partok* című reprezentatív kötete példázza, Finta Éva az emberiség nem túl nagyszámú szabadsapatából, az elhívás útján járó hűségesek fajtájából való, aki saját növéstervére, önnön transzcendenciájára figyelve, felelős írástudóként teszi a dolgát. Személyében egy fegyvelmezett, a talentumaival okosan sáfarkodó, szervesen és tudatosan építkező költővel állunk szemben, aki maradandó értékeket kigyöngyöző líravilágával bizonyosan beírta magát legújabb kori költészetünk aranykönyvébe. Ennek tudomásul vétele már az irodalomtörténeti kánonban és az érettségi tételekben sem késhe sokáig. (A középiskolai korosztály megszólítása elsősorban a sáros-pataki és beregszászi kollégák számára lehet vonzó és szép feladat - azzal a nem titkolt céllal, hogy Finta Éva költészete még fényesebben ragyogjon a magyar líra csillagtérképén.)

Finta Éva nyelvi tradícióból és kulturális emlékezetből forrászó, tág horizontú lírája a hagyomány újítását az újítás hagyományával kapcsolja össze.

Magasságszférákat és mélység-perspektívákat egybevillantó költészetében a megtartó hagyományhoz való ragaszkodás biztonságérzetét talán csak az állandó megújulásra kész ambíció lendítőereje múlja felül. A bartóki modell tovább gondolójaként így lehet ő tradíció és modernség, archaikum és korszerűség szintézisét izgalmasan újszerű fénytörésben láttató, líratörténeti szempontból is jelentős szerepet betöltő költő.

Finta Éva az *Agria* folyóirat hűségese és gyakori szerzője. Az idén tízéves, mindez-ideáig harmincnyolc megjelenést számláló periodikában tizenöt alkalommal szerepelt, mind-összesen harminchárom versével erősítve, gazdagítva a lapot. Mindegyik Finta-verset örömmel közöltem, de - az egzisztenciális érintettség és személyes megszólítottság okán - néhány opus (*Jancsin mester házai – Beregszászi utcaképek; Naptártalan idő; Karneválozók; Triptichon-tükörszonett 1-3; Marie könyve – Radioaktív hatalom; Pierre halála; Isten oltárán – Finta Edit képei alá; Úszik a képen – Finta Edit tárlatához; Séta a beregszászi temetőben*) kiváltképpen emlékezetes és kedves.

A szubjektíve, bár nem egészen találomra kiragadott versek hosszmet-szetben és keresztmetszetben is sokat elárulnak Finta Éva értékvilágáról, költői habitusáról és művészi törekvéseiről. Akár ikonikusnak is mondható *Naptártalan idő* című versét idézve: „Mit tudom én ki lehetek/ mennyi sötét mennyi fehér/ mennyi jövő mennyi előd/ mit tudom én kik lehetünk.//(...) Bennem a fa bennem az ég/ bennem madár fészke csipog/ bennem a tó meg a halak/ s a ménesben is én vagyok.”

Ez a költői identitást és integritást megvilágító hitvallás akár a posztmodern irányába is mutathatna, ha Finta Éva lírájában - akárcsak részleges és viszonylagos formában - valaha is kérdésessé és kétségessé vált volna a jel és a jelentés viszonya. Minthogy azonban ilyesmi föl sem merül, Kányádi Sándorral szólva Finta Éva is bizvást elmondhatja magáról, hogy „vershitet sohasem cseréltem”. A költészetszemlélet vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a verset mindenekelőtt közösségi rítusnak és kulturális kötőerőnek tekinti, s ennek megfelelően nemzet és kultúra kölcsönös feltételezettségét egy pillanatig sem vonja kétségbe. Nem kevés munícióra és még több bátorságra valló, fölöt-tébb rokonszenves magatartás ez, hiszen a kommunikációképesség és a korszerűség egyidejű követelményének Finta Éva úgy tesz eleget, hogy eközben a futó divatoknak és a kultúrpolitikai elvárásoknak sohasem hódol be.

Finta Éva mind magasabb grádicsokra hágó, folyamatos mesterségbeli és világképi gazdagodást mutató költészete a kultúranropológiai hagyományt saját képére formálva teremti meg összetéveszthetetlenül egyedi karakterét.

A szépen ívelő pálya, illetve költői magánmitológia újabb remekbe szabott reprezentációjaként jelenik meg előttünk az életművet igen figyelemreméltó értékekkel gazdagító *Ötkönyv* című kötet, amely Szapphótól Sylvia Plathig, Péter apostoltól Ted Hughesig, Marie Curie Skłodowskától Latinovits Zoltánig, Gulácsy Lajostól Cseh Tamásig éli és élteti a szellem jelzőfényei által felvillantott emberi teljességet. Az áttűnések és metamorfozísok sorozatában pedig – amint egyik versében (*Sylvia megszületése*) írja – „az átváltoztatás mágusából az átváltozás mágusa” lesz.

Jelen kötet kompozícióját a különféle sorsdetermináció és sorsképlet által motivált élethelyzetek, illetve a mindezekre univerzális lírai részvétellel és kozmikus pillantással reflektáló alkotások határozzák meg. A „költemények és esszéversek” alkotta *Ötkönyv* opusai (szám szerint hatvanöt mű) reményt keltően dinamikus, új szintézist ígérő pozícióban láttatják a költőt. S teszik ezt oly módon, hogy a klasszicizálódó líravilág izgalmas távlatait és újszerű lehetőségeit is előrevetítik.

Az egyes tematikai egységekben, vagyis az Ili-, a Péter-, a Sylvia-, a Ted- és a Marie-Könyvében megfigyelhető ciklusépítés az intenzív totalitásképzést szolgáló poétikai eljárás-ként strukturálja és dinamizálja a súlyosságában szerény és szerénységében súlyos verses-könyv világát. Pilinszky János, Nagy Gáspár, Baka István, Vári Fábián László és mások nyomán újfent arról győztet meg az olvasót, hogy a mennyiségileg viszonylag csekély a művészi-emberi minőség tekintetében olykor hihetetlenül sok és súlyos tud lenni.

A hasonló élmény-, gondolat- és hangulatkörben fogant, egymás tőszomszédságában keletkezett kompozíciók között a motivikus és intertextuális jellegű kapcsolódáson túl a lírai alany alapmagatartása és értékvilága teremti meg az összefüggést. Mintha csak egymás visszhangjaiként szólalnának meg az öt ciklus látszólag elkülönülő, de a konnotációk révén nagyon is egy irányba mutató darabjai: a realizáció eléréséhez, az életfeladat teljesítéséhez, a saját sors megvalósításához az önnön igazi lényünkhöz, a saját tiszta forrásunkhoz való visszatérés elengedhetetlenül fontos. Hogyha muszáj, akkor árral szemben úszva, a pizstráng példáját követve. A versek archaikus mélységekből feltörő, elemi erővel áradó üzenetei az éppen tíz éve elhunyt spirituális mester, Sri Chinmoy tanítását juttatják eszünkbe: „Ó, világ, ne köss, ne vakíts meg engem; csak engedj szívem törekvő otthonába visszatérni engem!” A törekvő és önazonos életre éhet támasztó és szomjat fakasztó Finta Éva-i ’szívvirágok’ ezek az üzenetek, melyeknél fontosabbat, szebbet és különbet költő aligha adhat az olvasónak.

Az *Ötkönyv* lírai hőseit a felismert sorspárhuzamok többletével megrajzoló portré-versekben a szövegalany nem egyszerűen csak empatikus belehelyezkedéssel szemléli az megidézett alakok pozícióját, hanem magára is veszi az életre keltett hősök (Ili, Péter, Sylvia, Ted és Marie) keresztségét. Az egyes könyvekben megjelenő portrék enigmatikus módon egyszerre mind áttűnő és önportrék is. A versek túlnyomó részében aligha tudjuk eldönteni, hogy hol végződik egy ikonikus alak portréja, és hol kezdődik a lírai alany önportréja. Ezért aztán szakszerűbb és pontosabb, ha kettős portrékról beszélünk.

A koherens módon fölépülő kötetkompozícióban az állandó szemléleti elemek, ismétlődő motívumok és értékjelképek adják a költői értékvilág alapját. Az érték tudatot tükröző képi világ avagy költői ornamentika Finta Éva műveiben párázóan egyedi szöveget és mintázatot alkotó 'versszöveg', mely a lét kozmoszáként ábrázolt teljességet egyidejűleg a színéről és fonákjáról képes felmutatni. Költőnk metamorfózisokban, áttűnésekben, szenzuális természetű szinkronicitásokban bővelkedő lírája olyan, mint a színjáték selyem; hirtelen és észrevétlenül váltja árnyalatait. Hatalmas érzéki gyönyörűséget, nem mindennapi esztétikai élményt nyújtva a vajt fülű, verseire fogékony olvasónak.

Minthogy az egyes opusokban megjelenő tér és idő a költői képzelet belső terét és idejét jelenti, értelem szerűen az imagináció által létrehozott emlékekről, illetve a kontempláció során fölsejlő mitikus, mágikus és kozmikus időrétegekről van szó. Ez a tér- és időszemlélet az aranykori archaikumtól, a tiszta fényű ősi lét romlatlan idilljétől a huszadik századi világomlás rettentéig, az apokaliptikus posztmodernig vetíti elénk a költői álom, képzelet és emlékezet empíriával elegyes fekete dobozában tartalmát.

A riadalom és reménykedés által motivált, ám saját korának történéseivel is illúziótlanul szembenéző költő nemigen tehet mást, mint hogy poétafestői és festőpoétai eszközökkel veszi számba (és célba!) a létrontás és létabszurditás erőit. Az életértékek és életszentségek mellett elkötelezett költői identitás és integritás óriási próbatétele ez a szembenézés, hiszen a versbeszéd kódolt rétegeiben – hol nyilvánvalóbb, hol rejtettebb formában – minduntalan érzékelhetjük a hamleti típusú dilemmák jelenlétét: az elbír-e engem a világ, és elbírom-e én a világot, valamint a mennyi valóságot bír el a költészet, s vajon mennyi költészetet bír el a valóság egyaránt nyugtalanító, a mindenkori olvasó részéről is megválaszolásra váró kérdés.

Finta Éva egzisztenciális érvénnyel megszólító, olykor halottnak hitt rétegeket meg-mozdító költői mágája éppen ezáltal lesz a világbeli otthonosság,

a külső-belső harmónia táplálója, a magyarság és emberség foglalatát adó létteljesség forrása, valamint a felnőttben is továbbélő, örökké fényre és szabadságra áhítózó gyermek elemi szükséglete.

A mai, ünnepi alkalommal sem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Finta Éva sokak által megbecsült poézise a kortárs irodalom jelentős, unikális természetű értéke, mely a közeljövőben is számos meglepetéssel szolgálhat a verseire fogékony s a költészetére érdeme szerint tekintő olvasók számára.

Az angysággal áldott, szívjóságban, önzetlenségben és szeretetben fölülmúlhatatlan pataki költő életére és szolgálatára Isten áldását kérve kívánok Finta Évának töretlen alkotó-kedvet, tiszta szívű műsákat és a lehető legjobb egészséget!

(Elhangzott Sárospatakon, az Eszterházy Károly Egyetem Comenius Campusának könyvtárában, 2017. április 10-én)

ZELEMÉRI TEMPLOMROM
NICOLAE SUCIU FESTMÉNYES

KISKUTYA A SÖTÉT BEN *Kocsis Csaba gyerekversei*

Széphalom, Bp. 2016.

A berettyóújfalui író, publicista, fotográfus, népművelő, zenész gyermekverseit leánya 10 éves kori rajzai ihlették. A könyvbemutatót 2016 őszén

tartották a berettyóújfalui gyermekkönyvtárban; az új kötetet Mezey Katalin Kossuth-díjas költő, a Széphalom Könyvműhely vezetője ajánlotta a közönségnek.

KOCSIS CSABA:

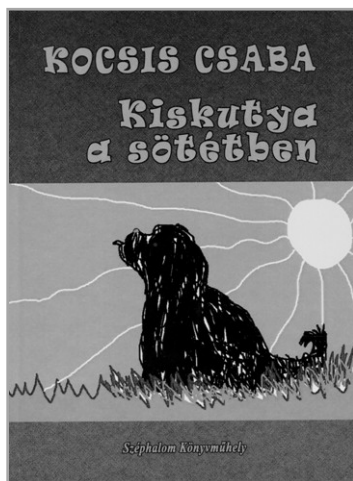
MACI DAL

Kis macinak kicsi lába
Nagy medvének jókora
Béla bá'nak lúdtalpa van
Mégsem gágog, nem liba

Kis medvének kicsi mancsa
Anyukáját cirógatja
Nagy macinak nincs narancsa
Bocs, de másnak odaadta

LEPKETÁNC

A kis lepke nem bábozik,
most lett első bábozó.
Előtte ő maga volt a báb,
és a természet a nagy bábozó.
Már akkor látszottak rajta:
a szárnyak, a lábak és a csáp,
most ott táncol a körömvirágon
foxtrottot, tangót és csacsacsát.

GALAGONYAFA

Láttam pirosuló galagonyát,
ősz ruhában tündöklő fát.
Vigyázzban állt hosszú törzse
a füst-pusztai anyaföldben:
mélyen gyökeret eresztett
a parkban elmúló időben.

KOCSIS BOGLÁRKA:

„ÉLETKÉPEK”

Unatkozom. Tél van, közeledik a szilveszter, mennék szánkózni, de beteg vagyok, így hát maradtak az otthoni programlehetőségek. Mit csináljak? Már tízéves vagyok, nem értem, miért nem nézhetem azt a mesét. Borzasztó! Anya azt mondta, túl kicsi vagyok hozzá, pedig én már nagylány vagyok. Kikérem magamnak! Megyek is inkább, megnézem, mit csinál Apa... pont befejezte a flipperjátsmát a számítógépnél – itt a nagy lehetőség, elfoglalom a trónt, és megnyitom a programot, amiről tanultunk Emike néniel az iskolában. A neve: Paint.

– Apa! Gyere gyorsan! Nézd mit csináltam! – kiáltok nagy lelkesen, édesapám pedig kétségbeesetten szalad, mert azt hiszi valami baj történt.

Így 13, azaz *tizenhárom* év távlatából visszatekintve, nem is értem, ezen miért lepődtem meg, hiszen a mai napig is végtelenül szerencsétlen vagyok – esek-bukok, török-zúzok, borogatok, természetesen mindennemű hátsó szándék nélkül – a negyedik osztályos énem se lehetett jobb, csupán kisebb (úgy 15 centivel talán, de csak hosszában).

Mégis meglepődtem, kölcsönösen hoztuk egymásra a frászt – részemről, hogy mi ez a *rohanás*, nem mondtam én, hogy *rohanjon*, Apa részéről pedig, hogy miért kiabálok, azt hitte, levágtam a fél fülem, vagy netalán tönkretettem a számítógépet.

Szerencsére semmi gond, Bogika egyben, fül megvan, számítógép egyben, Apa kifújta magát, mindenki megnyugodott. Jöhet a nagy bemutató, büszkén vigyorgok, és rámutatok a nagy dobozra, ami kicsit csikosan vibrál, de azért a miénk. A képen egy rózsaszín, mosolygós malacfej, kék háttérrel, irtó büszke vagyok.

– Malacka! – nézek Apára teli vigyorral, és várom csillogó szemekkel a véleményét.

– Az igen, Bogi! Mentsd el gyorsan, meglegyen később is! Egyszer majd sokat fog érne! – Majd’ kicsattanok, ennél boldogabb már nem is lehetnék. *Büszke rám.* – ILDI, GYERE CSAK! – kiabál közben Anyának, hogy megmutassa, mennyire ügyes vagyok. (És szerény, természetesen.)

Anya szalad, ugyanúgy, mint Apa rohant az előbb, persze ő meg azt hitte Apa csinált valamit, valami bajt, mert hát előfordulhat. „*Olyan vagy Csabi, mint egy rossz gyerek!*” – És igen.

És tudja ám ő is. Anya megnyugszik, mindenki egyben van még mindig, én pedig nem győzőm megállni, hogy szét ne robbanjak a töménytelen dicsérettől, pedig csak egy malacfejet rajzoltam a gépen.

De hát jó, legyen, *dicsérjete*k.

Később rájöttem, hogy tudok jobbat is, és egy év alatt valószínűleg a merevlemezen lévő összes szabad tárhelyet elfoglalták a kreatívabbnál kreatívabb címet kapott Paint-es képeim. Példának okáért a személyes kedvenceim közé tartozott a „Bikuci” és a „Barika”, de voltak ám elmésebbek is, mint a „Kiskutya, aki fél a sötétben” – a képen egy könnyes szemű kiskutya szorongat egy párnát a sötétben, azt hiszem, ezt teljesen kimaxoltam, a háttérben még egy fikusz is van – vagy amit valószínűleg egy Keresztapás reklám ihletetett „Egy gazdag uraság” címmel. (Az utóbbin képzeljete el egy kreol bőrrű, nagy orrú, bajuszos, fekete lenyalt hajú, szivarozó férfit, Hugh Hefnert megszégyenítő – azt hiszem zöld színű – köntösben. Elég menő.)

Azóta eltelt bő tíz év, a Paintben való rajzolgatást szép lassan felváltották a komolyabb programok, és a jól bevált tus, ceruza és papír. Elvégeztem a gimnáziumot rajz szakon, és meg is maradt majdhogynem mindennapos hobbinak az alkotásnak ez a formája – ezt elsősorban a szüleim támogatásának és buzdításának köszönhetem, és ezért nagyon hálás vagyok.

Sajnos, a régi gépünk megadta magát, és minden régi rajzom odalett.

Egyszer csak Apa kiabál nekem a dolgozósobából:

– Bogi! Gyere gyorsan! Nézd meg mit csináltam!

Én pedig kétségbeesetten szaladok, mert azt hiszem, valami baj történt. Persze Apa egyben van, a gép egyben van, én pedig megnyugszok, mert hát ő nem mondta, hogy *rohanjak*.

– Szeretnék mutatni neked valamit. Beszéltem egy jó barátommal, hogy tud-e segíteni – közben megnyit egy BOGI feliratú mappát, és könnyek szöknek a szemembe –, és hát megoldottuk. Nézd! Mondtam, hogy mentsük el, hogy később meglegyen!

– Apa... – alig jutok szóhoz, hátrapillantok és látom, hogy Anya már az ajtófélfát támasztja és babszorong, nem kell sok idő, hogy rájöttem, ő már tudja – El se hiszem!

– Ezen munkálkodik már egy jó ideje, alig bírta titokban tartani. – szólal meg Anya a háttérből, Apa pedig egy zsvány kisgyereket meghazudtolóan mosolyog és néz fel rám a forgószékből.

– Bizony! Mondtam, hogy ezek a képek egyszer még sokat fognak érni. Terveim vannak velük, nem is akármilyen – mondja.

Hatalmas az öröm, nézegetjük a rajzokat, szinte minden fájl sikerült megmenteni.

Ekkor még nem sejtettem, mi készül, de Apa már javában dolgozott a nagy tervein.

– Bogi! Gyere gyorsan! Nézd meg mit csináltam! – Kiabál Apa a másik szobából néhány hónappal később, én pedig kétségbeesetten szaladok ismét, mert azt hiszem, valami baj történt. Persze, Apa még mindig egyben van, a gép még mindig egyben van, én megint megnyugszok, mert hát ő most sem mondta, hogy *rohanjak*.

– Na, mutasd, Apukám, mit csináltál! – Azt hittem, a legújabb fotóit szeretné megmutatni, nem számítottam a következőkre.

– Tudod, hogy megmentettem a rajzaidat a régi gépről.

– Aha. – Na, gondolom, kész a nagy terv, biztos továbbfejlesztette a képeket, vagy valami hasonló, várom az eredményt.

És akkor megnyit egy mappát, ahol az én képeim kis ikonjai mellett „.doc” fájlokat látok. Egyre kíváncsibb vagyok...

– Tudod, hogy mondtam, hogy terveim vannak velük.

– Aha.

Megnyitja az első dokumentumot, és elmeséli nekem, hogy megihlették a rajzok és azok fantáziadús címei, ezért úgy döntött, ír hozzájuk gyermekverseket. Anyával együtt támogatjuk az ötletet. Nagyon boldog vagyok.

– Bogi, Ildi! Ha van egy kis időtök, gyertek ide! – Szól Apa a másik szobából, tanula az előzőekből, hogy senki se kapjon átmenetileg se szívrohamot, hogy mi a baj. – Mi az a pampuska?

Mi pedig mentünk.

(A pampuskáról végül kiderült, hogy egy fánk-féle, és belekerült még az egyik versbe is.)

Elkészült a verseskötet, a közös munka. Nem is lehetnék büszkébb, de most nem magamra, mint mikor elkészült a Malacka gyerekkoromban. Ha-nem Apára. Majd' kicsattanok.

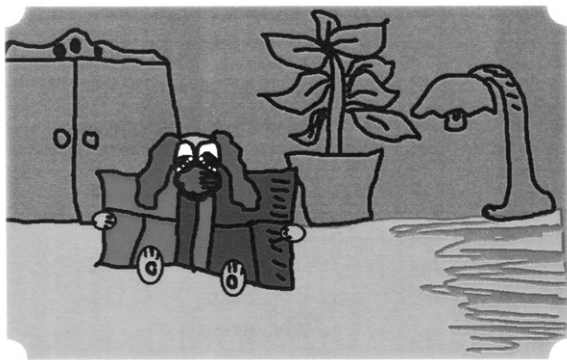
Ha forgatom a könyvet a kezemben, néha megint egy kicsit az a 10 éves gyerek leszek, aki a rajzokat készítette. Emlékszem minden vonalra, amit meghúztam, arra is, hogyan kevertem ki a színeket. Milyen egyszerű volt akkor minden.

Unatkozom. Nyár van, éjszaka, hazautaztam, fekszek a régi szobámban, játszok a telefonomon. Mi mást csináljak? Huszonhárom éves vagyok, nem értem, miért ne maradhatnék ébren éjfél után. Borzasztó! Pedig én már nagylány vagyok. Megyek is, megnézem, mit csinál a szövetségesem, Apa, aki szintén nem tud még aludni, de Anya már rá is rászólt – de hát mit is lehet tenni két rossz gyerekekkel.

Apa ül a gépnél, ugyanúgy, mint 13, azaz *tizenhárom* évvel ezelőtt, de a flippert már felváltotta a Candy Crush – igen, Apa is együtt fejlődött a számítógéppel meg az internettel.

Rákönyökölök a vállára, nyomok egy pusztit a kopasz foltra a feje búbján és megkérdem:

Jöhet a következő projekt?

KISKUTYA A SÖTÉT BEN (KOC SIS BOGLÁRKA 10 ÉVES KORI SZÁMÍTÓGÉPES RAJZA)

PÁVA SZILÁRD versei:

UTASOM

Mindenféle emlék. Rémlik még – na hol?
Párás kabin. Száguldó szerelvény. Bokor
rejt, címerrel a sok szár; reszket, hajladoz.
S a fűzfák menti holtág. Csónak rajta hoz.
Mindent újrajátszva, régen-volt szerep.
Kissrác meg ha rettent, felnőttünk. Lehet.
Karddal csapva más hős, féltő martalóc.
Csörgősipka könnyel. Virgonc-bús bohóc.
Mindent még levennék. Polcon könyveink,
ingem gombja ujjaddal játszik megint.
Talpak kopva járdán, sziklák hűvösén.
Válladról a gondot. Bár bírnám csak én.
Mindent elfelednék, nyűgös, vén bolond:
nem volt még elég hát lennék újra gond,
s így várnám hatásom. Tévednék nagyot.
Mert vár fontosabb is, míg én lázadok.
Mindent visszahoznék, látod, csillagom.
Az égről fénye tükröt szélvédőmre von.
Suhannunk egyre mindig? Állnék, ám futok.
Mögöttünk hosszú árnyék. Fáradt angyalok.

KÖRFORGÁS

Fák tövében cinkelány; óra szórt mag várja lám,
mint amíg ő új tavaszt – jég ezüstjén, mely fakaszt
tócsatükröt, benne majd nézni újból, hogy kihajt
rügyre bimbó: nő a mag. Fákra fészket cinke rak.

RUHÁSSZEKRÉNY AZ ABLAK ELŐTT

*Rendhagyó tárlatvezetés
a Debreceni Irodalom Házában*

Ruhásszekrény az ablak előtt – avagy valós és virtuális irodalmi terek címmel kísérelte meg rendhagyó tárlatvezetéssel a XV. Debreceni Költészeti Fesztivál rendezvénysorozata keretében Pál Csaba (történész és irodalmár), a debreceni önkormányzat sajtóreferense 2017. április 12-én a Debreceni Irodalom Házában.

Az *Álmodó magyarok – Történetek Debrecen irodalmából* című állandó kiállítás szolgáltatott apropót a tárlatvezetőnek a kiállítási tárgyak között bolyongva a töprengéshez. Mégpedig ahhoz, hogy magukon a műveken, az azokban megjelenő világokon túl miért is érdekel minket az, hogy alkotójuk hogyan, milyen körülmények között élt, dolgozott, milyen tárgyakkal vette körül magát, mi az, ami hozzá köthető – s nem csupán „virtuálisan” létezik számunkra, hanem a maga fizikai valójában is. Az elmondottakból végül is az bontakozott ki, hogy a tárgyakat kissé „megvallatva” olyan történetekre bukkanhatunk, olyan összefüggéseket teremthetünk, melyek még izgalmasabbá tehetnek egy önmagában is érdekes múzeumi látogatást.

A tárlatvezetés Csokonai Vitéz Mihály alakjának megidézésével kezdődött – az Ady Endre *Vitéz Mihály ébresztése* című versében található Csokonai-idézetek eredeti lelőhelyeinek ismertetésével. Majd egy Csokonai-kézirat ismertetése apropóján kiderült, hogy az egyébként nehéz sorsú poéta leveleit igen gyakran a címzettnek „víg napokat” kívánva zárta.

Az egyik tárlóban a Csokonaié mellett többek közt egy Petőfi Sándortól – aki Adyhoz hasonlóan szintén megénekelte a debreceni poétát – származó kézirat is megismerhető. Ez egy 1846. november 15-én Debrecenben született alkalmi vereszet, bizonyos *K. J. kisasszony emlékkönyvébe*.

No, de ki is volt K. J. kisasszony? – Ő bizony Király Janka, Könyves Tóth Mihály debreceni református lelkész nevelt leánya, aki felnőttként műfordítással foglalkozott. Az elsők közt fordította magyarra pl. Jonathan Swift műveit.

Pál Csaba szerint itt afféle korabeli „szappanopera” is kibontakoztatható a kiállításon szereplő tárgyak alapján, hiszen a kéziratok, fényképek, s egyéb holmik olyan személyeket idéznek, akik különleges láncolatot alkotva álltak kapcsolatban egymással. Petőfi azokban a napokban, mikor Király Janka kisasszony emlékkönyvébe írt, éppen egy bizonyos Prielle Kornélia színésznőt igyekezett hirtelen felindulásból nőül venni, s ehhez papot keresvén, Könyves Tóth Mihály uram is azok között volt, akik nem vállalták a gyors frigy nyélbeütését. Prielle Kornélia zsebkendője ott látható az irodalom háza kiállításán, egy tárlóban Rónay Gyula színész fotójával, aki Prielle Kornélia szintén színész húgának, Lillának a férje volt.

A gyűjtemény része Bánky István vendéglős mellszobra is, aki 1851-ben meglátogatta az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után bebörtönzött, Olmützben raboskodó Könyves Tóth Mihályt, s debreceni kenyeret vitt neki úrvacsorához. Könyves Tóth Mihály nevelt lányának, Király Jankának a férje Sámi László, Kossuth Lajos magántitkára volt, a lelkészt magát pedig gyűjtő hangú beszédei miatt „Kossuth papjának” nevezték kortársai.

S hogy a személyes kapcsolatokon túl a kiállítási tárgyak segítségével eljutunk-e Kossuth Lajosig? Természetesen! A tárlóban ott egy üvegpohár, melynek gravírozott felirata szerint: „*Kossuth Lajossal koczintott Furman János Turin, 1889. július 5.*” A rendhagyó tárlatvezetésen még az avatott közönség számára is meglepetést jelentett, annak felidézése, hogy a pohár arról a vacsoráról származhat, amelyet egy több mint 800 fős magyar küldöttség költött el Kossuth Lajos társaságában Torinóban. A népes társaság a párizsi világkiállításra tartva tisztelgett Kossuth előtt, aki másfél órás beszéddel is megörvendeztette őket.

S hogy ki lehet a poháron szereplő másik név tulajdonosa, Furman János? Egyelőre csak a tárlatvezető feltételezése, de lehetséges, hogy egy miskolci téglagyáros. Kossuth alakja a huszadik század első felének neves debreceni alkotóját, Oláh Gábort is megihlette.

A kiállítás egyik nagyon érdekes ereklýje – más Oláh Gáborhoz kötődő relikviákkal együtt – a 60. születésnapjára tisztelői által – részben ezüstkanalakból készíttetett – koszorú, melynek levelein több híres kortárs személyiség neve is olvasható. A tárlatvezetés zárásaként Oláh Gábor *A keresztrefeszített ember* című költeménye is elhangzott, benne egy később és mástól elhíresült sorral: „*Se Istenem, se hazám*”.

Emígyen juthatunk el Csokonaitól József Attiláig a Debreceni Irodalom Házának állandó kiállításán látható emlékek segítségével.

AZ ÖSSZEFOGLALÓ ELKÉSZÍTÉSÉHEZ ÉS KÖZLÉSÉHEZ
KÜLÖN KÖSZÖNETTEL TARTOZOM PÁL CSABÁNAK!
A RENDHAGYÓ TÁRLATVEZETÉSRŐL KÉSZÜLT FOTÓKAT
A DÉRI MÚZEUM SZÍVES HOZZÁJÁRULÁSÁVAL KÖZLÖM.

ELTÉVEDT IDŐ KUPÁS CSILLA VERSEI BURAI ISTVÁN KÉPEIVEL

Noha a csinos kis kötet már 2008-ban napvilágot látott, a félszáz költeményt csak az idén nyáron lapozhattam föl (régi kérésemet teljesítve kaptam meg a szerzőtől, aki hozzájárult az alábbi válogatás közzétételéhez is).

Kupás Csilla még a hetvenes években jelentkezett az Alföld Stúdióban, önálló kötetet, azonban csak évtizedek múltán adott ki. Költészete egyszerre érett és finom, alázatos és korszerű. Hogy női költészet volna-e? Kupás Csilla bebizonyítja, hogy a versérték nem függ a nemektől: egyetemes a mondanivalója.

A vers inkább hűséges és őszinte. Helyet mutat az időben eltévedőknek.

ÁRULÁS

Képzeld
gótikus templomot
szerelmem helyett
vétkeim
olyan magasra
tornyosodtak

hogy már a szemek
sortüze sem ér
testem mint kötél
lóg fölé
a csillagoknak

CSALÓDÁS

Szerelmes
reggelt raktam
nyitott tenyeredbe

Elvitt a délután
és lelket keresve
megszökött az este

SZÍNEK

Mint szürke kavics
elgurul a nappal
megfogom
nézem
vinném magammal

de elcsal az alkony

Kék játék az éjjel
mintha álom volna
csillagokat gyűjtök
néked halomba

tenyeremben tartom

Ködös zöld kabátban
megijeszt a reggel
kibontom az eget
tétova kezemmel

szédülök... bevallom

Sárgán jössz mint máskor
napfényből kilépve
szavaid helyett
a tenger beszélne

csak állok a parton

MESE

Mesebeli útra vártam
Tarisznyámban
sült pogácsa
Nyúlfarok
és csóka szárnya
Szálltam volna
hét világba
Aztán jött
a hol volt hol nem
Életemnek
régi átka.

BURAI ISTVÁN FESTMÉNYE
KUPÁS CSILLA VERSÉHEZ

IGAZSÁGTÉTEL MILOTÁN

A milotai, uszkai és tiszabecsi málenkij robot, illetve Kecskési Tollas Tibornak emléket állító domborművet avattak május 21-én Milotán, a református templom előtti kertben, az ünnepi istentiszteleten Pálinkás Gyula lelképásztor *(a képen)* hirdetett igét.

Az ünnepi beszédet Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke tartotta, alább az általa elmondottakból közlünk (hozzájárulásával) részleteket.

LEZSÁK SÁNDOR: **Igazságtétel Milotán** *(részletek az ünnepi beszédből)*

Tollas Tibor a 20. század szabadságharcos lírai költője, katonája, politikusa, lapszerkesztője és a magyar nemzeti ellenállás rendíthetetlen szervezője volt. Az élet sorozatban mérte rá a megpróbáltatásokat [...] megtapasztalta mind a náciizmus, mind pedig a bolsevizmus, a barna és a vörös rémuralom embertelen iszonyatát. Tollas Tibor élete arra is példázat, hogy tisztességes ember tudott maradni az embertelen világban is. Sok százezernyi társával együtt hamis vádak miatt Rákosi börtönébe került, majd részt vett 1956 csodálatos forradalmában, és ezt követően 1956 szellemiségének egyik leghitelesebb utazó nagykövete lett szerte a világban.

Kecskési Tollas Tibor [1920–1997] családi örökségként kapta a hazaszeretetet. Apai felmenőinek családjában volt, aki honvéd ezredesként harcolt az 1848. évi forradalom és szabadságharc idején. [...] A Ludovika Akadémia elvégzése után 1941-ben avatták hadnaggyá, majd csendőrtiszt lett. 1945 márciusában kilátástalannak látta csapatának helyzetét, és Kőszeg mellett letette a fegyvert. A szovjet parancsnokság szabad elvonulást biztosított százada számára. A front átvonulása után a [...] rendkívüli igazolóbizottság alkalmasnak találta arra – rajta kívül még tizenegy magasabb rangú csendőrtisztet –, hogy a magyar kormány honvédségében szolgáljon. [...] Értésülve a szovjet megszállás rémtetteiről, mint katona jött tájékozódni a Tisza menti falvakba.

Magyarország eme szeglete, ahol Milota is fekszik, 1945-ben baljós fordulóponthozott Kecskési Tollas Tibor életébe, egyben az ő jelenléte reményt jelentett Milota számára. A szovjet hadvezetés 1944 decemberében úgy döntött, hogy a Tiszahát, a huszonhárom Tisza menti magyar falu területével növelni kell a Szovjetunió területét. Köztük Tiszabecs, Uszka és Milota

területe a szovjet hatalom hídfőállása lett volna. A helyi lakosság ellenállását tömeges deportálásokkal kívánták megtörni: ebből a három faluból mintegy kétezer férfit hurcoltak el, akiknek csak egy kis része – mintegy egytizede – élte túl a fogságot, a málenkij robotot. Tollas Tibor [...] nagy szerepet játszott abban, hogy ezt a három falut nem csatolták el Magyarországtól, és a szovjet hadvezetés kényszerűen lemondott a többi tiszaháti településről is.

[...] Kecskési Tibort azzal vádolták, hogy részt vett a beregszászi zsidó családok kifosztásában, és kegyetlenül is bánt velük. A hamis vádak olyan gyenge lábakon álltak, hogy még az 1956. évi forradalom kitörése előtt, 1956 júliusában a hozzátartozói által benyújtott kegyelmi kérvényt elbíráló bizottság feltételeken szabadlábra helyezte. Ügyének részletes kivizsgálását követően a Magyar Köztársaság Legfelső Bírósága 1991-ben megsemmisítette az egykori koncepciós per ítéletét.

Fogsága 1947 decemberében kezdődött. Először a Gyűjtőfogházban, majd a váci börtönben és a tatabányai bánya-munkatáborban, a 14-es aknában raboskodott. Mint Kecskési Tibort vetették börtönbe, és itt határozta el, hogy felveszi a „Kecskési Tollas Tibor” nevet. [...] Itt, a börtönben született meg világhírű, sok nyelvre lefordított *Bebádogoztak minden ablakot* című költeménye. A verset egy intelmmel fejezi be:

„S Váctól Pekingig zúgják a rabok:
Ha nem vigyáztok, az egész
világon
Bebádogoznak minden ablakot!”

A börtön lakói nem kaptak egy darabka papírt sem, és természetesen nem volt íróeszközük sem. Tollas Tibor kezdetben tehát „fejben” írta, és fejben tartotta a költeményeit. Amikor egy-egy verse kész lett, akkor kívülről megtanulta, memorizálta azt, remélve, hogy valamikor majd csak akad egy papírlap, amelyikre lejegyezheti. A rabok találékonysága megsegítette. Hetenként háromszor ugyanis lekvárt kaptak [...] Rájöttek arra, hogy a lekváradag zsírpapírját kitűnően fel lehet használni írólapnak. A mosdóban leáztatták a zsírpapírról a lekvármaradékot, és megszáritották a papírokat. Bármilyen apró fémmel belekarcolták a zsírpapírba a verseiket.

A cellákat gyakran ellenőrizték, átvizsgálták – így gondoskodni kellett a megszületett irodalom elrejtéséről is. Börtön-vasággyak üreges lábaiba, szekrények falemezei közé szorítva, leválasztott és kimélyített ablakdeszkák üregeibe rejtve küzdöttek a túlélésért a miniatűr rabkönyvtárak. Tollas Tibor körül a börtönben lassan-lassan egy egész irodalmi kör alakult ki. A közös szenvedés és a közös meggyőződés mondatla ki vele azt a megállapítást [...] hogy: „Még a vérségi kapcsolatnál is fontosabb, szentebb a szellemi összetartozás!”

1956 júliusában szabadult, és az Astoria Szállóban helyezkedett el fűtőként. Az 1956-os forradalomban katonai tapasztalatai alapján a budapesti Nemzetőrség összekötő tisztjeként vett részt. November első napjaiban rádió keresztlül egy lap alapításának megbeszélésére hívták össze a költő és író rabtársakat. November negyediké után hamar felmérte a reális erőviszonyokat, és a rá váró veszélyeket, ezért még novemberben Ausztriába menekült. Végül is egykori rabtársaival 1956. december 1-jén itt alapította meg az egyik legnagyobb hatású emigráns irodalmi lapot, a *Nemzetőrt*, amelynek negyven éven át volt a főszerkesztője. A *Nemzetőr* évtizedekig sikerrel szolgálta az emigráció fennmaradását és a szétszóródott magyarság megmaradását. Akik írták, szerkesztették, tördelték, korrigálták, mindvégig hűek maradtak fogadalmukhoz, miszerint munkájukért egy kétkezi dolgozó bérénel többet nem fogadnak el. Tollas Tibor elől járt e mértékletességben; ezt a család is jól érzékelte annak idején.

A Tollas Tibor körül kialakult szellemi holdudvar jelentős teljesítménye volt, hogy már 1957-ben közreadta *Füveskert* című verskötetét. A szabadságharcos magyar írók első együttes irodalmi jelentkezését rövid idő alatt több nyelvre lefordították. Óriási elhivatottság-érzés töltötte el mind a volt rabokat, mind Tollas Tibort a levett forradalmat követően. [...] így ír erről a *Forgószélben* című versében:

„Kezemben kilenc csillag világít,
visszük a remény kilenc mécsét,
s az éjszakában tüzet gyújtunk,
hol legsötétebb a sötétség.”

Volt még más érzés is az emigráns írókban és költőkben – a kidőlt harcostársak helyett történő küzdés kötelezettségének az érzete. Erről így szólt Tollas Tibor, aki úgy érezte, hogy cselekednie kell a hitelbe kapott baráti bizalomért is: „A hitelt azok a barátaim adják, akiket otthon hagytam, és azok, akiket kivégeztek vagy hősi halált haltak, mint Gérecz Attila, aki szintén költő volt. Ő meghalt, én életben maradtam. Helyette is dolgozni akartam. Az a tudat haj-

tott, hogy bebizonyítsam, nem azért mentünk ki, hogy elhagyjuk a nemzetünket, hazánkat, és jobb életet éljünk. Azért mentünk ki, hogy őértük kiáltunk, dörömböljünk a világ lelkiismeretének kapuján kicsi hazánkért és a Kárpát-medencében élő minden magyarért, testvéreinkért!”

A szocialista pártállam jól tudta, hogy nagyon elszánt ellenfele a *Nemzetőr* munkaközössége. Volt időszak, amikor a Magyar Népköztársaság ellenségeinek százas listáján Tollas Tibor neve az első helyen szerepelt. A Kádár-korszak titkosrendőrsége több alkalommal akciót szervezett Tollas [...] magyar emigráció előtti hiteltelenítése érdekében, de ezek nem érték el a céljukat. 1956 kerek évfordulói előtt szinte menetrendszerűen számítani lehetett a Tollas Tibor elleni sajtóhadjáratokra, amelyekben „fasiszta költőcskének” minősítették. Emigráns körökben ún. „dokumentumköteteket” is köröztetett a Belügyminisztérium. Ezeket a „Fekete Füzeteket” többnyire nem létező emigráns szervezetek nevében töltötték meg hamis dokumentumokkal, hogy [...] vizályt, bizalmatlanságot keltsenek az emigráns közösségekben. A bomlasztó akciók általában a forradalom évfordulóira estek, amikor az emigrációra irányuló külügyi propaganda is felerősödött.

Tollas Tibornak megadta a Sors, hogy megélhette munkája sikerét [...], a szocialista világrendszer összeomlását. [...] „Ez a legnagyobb csoda, mert a magyar történelemben nem volt még emigráció, mely megérte volna eszméinek diadalát. Sem Rákócziék, sem Kossuthék nem érték meg annak eljövételét, amiért harcoltak. Mi vagyunk az elsők, és ezért hálát kell adnunk Istennek. Történelmi elégtételt kaptunk, de ennek érzését sokszor nehezebb elviselni, mint a kudarcot. És ne higgyük azt, hogy véget ért a feladatunk, mert ha megnyertük is az első menetet, a vér nélküli forradalmat, de elveszthetjük a békét, ha nem vigyázunk. Vigyáznunk kell, hogy a kivívott szabadságot megtartsuk, és itt még sok-sok feladat vár ránk.”

(1991-ben Tollas Tibor – a nagyvilágban élő magyarság összetartása és az óhazával fenntartott kapcsolatai erősítése érdekében kifejtett tevékenységéért – a Magyar Köztársaság babérmegismerő díjjal kitüntetését kapta meg; posztumusz Magyar Örökség díjban részesült; 2008-ban a MÚOSZ örökös tagjai közé választották. 2000-ben szülőfalujában, Nagybarcán Tollas Tibor Emlékszobát avattak; a parkban pedig kopjafa emlékeztet a költőrelapszerkesztőre, a Lakitelek Alapítvány és Népfőiskola alapító kurátorára. Nem feledve, hogy „az igazságtétel napja, nem a jóvátétel napja. A szolvai haláltáborban szenvedők, a kínhalált haltak, a Gulag poklaiban meggyőrt, odaveszett honfitársaink megszakadt élete jóvátehetetlen.”)

BALOGH GÉZA
SZOBRÁSZMŰVÉS
BRONZDOMOBORMÚVE

ÁLLÍTTATTA:
MILOTAI REFORMÁTUS
EGYHÁZKÖZSÉG
2017.

A dombormű felirata: 1944 NOVEMBERÉBEN A MEGSZÁLLÓ SZOVJET HATALOM MILOTA, TISZABECS ÉS USZKA KÖZSÉGEK TELJES FÉRFIKASSÁGÁT ELHURCOLTA. E HÁROM TELEPÜLÉSEN SZOVJET KÖZIGAZGATÁST VEZETETT BE AZZAL A CÉLLAL, HOGY AZOKAT A SZOVJET-UNIOHOZ CSATOLJA. TOLLAS TIBOR (AKKORI NEVÉN KECSKÉSI TIBOR) FŐHADNAGY MOTOR-
KERÉKPÁRRAL EGY ÉJSZAKÁN KERESZTÜL HAJTOTT FEL BUDAPESTRE, AHOL JELENTÉST

TETT ERRŐL A HONVÉDELMI MINISZTERIUMBAN. A MAGYAR KORMÁNY A SZÖVETSÉGES ELLENŐRZŐ BIZOTTSÁGHOZ FORDULT SEGÍTSÉGÉRT. ÍGY MARADHATOTT E HÁROM SZATMÁRI FALU TOVÁBBRA IS MAGYARORSZÁG RÉSZÉ.

HÁLÁVAL EMLÉKEZÜNK MEG TOLLAS TIBOR BÁTOR TETTÉRŐL: MILOTA, TISZABECS ÉS USZKA LAKOSAI.

MILOTAI NÉGYSOROS

Pálinkás Gyulának

(2017 augusztusában)

Rijjogó húsú szilva ragyog, s szatmári kovász
érik a templom-esti kertben, a Hold alatt:
költők, hitek szalonnás szavából fakadt fohász.
Tűz világol arcokon, s összeforr, mi széthasadt.

LEZSÁK SÁNDOR:

ATTILA FIA, CSABA KIRÁLYFI

Romantikus népszínmű 12 jelenésben

(Kairosz Kiadó, Bp., 2017.; 219 old.)

SZAKOLCZAY LAJOS ajánlása

„Lezsák Sándor drámaíró a költő szülte. Az a költő, aki gyűjteményes, *Társai elmentek Megváltót nézni* című verseskötetében több műfajban is megnyilatkozott, hiszen a karakteres líradarabok mellett az ő tollából születtek az *Atilla Isten kardja* (1993) rockopera dalszövegei is. Nem beszélve korai, az emberiség rémuralmát, vagyis a rosszat abszurd körülmények közt megmutató színművéről, a *80 vödör levegőről*.

Látomásos költészet? Látomásos valóságdarab! Lett legyen a téma akár ezredéves, akár mai.

Új színpadi műve, az *Atilla fia, Csaba királyfi* – romantikus népszínmű 12 jelenésben – ismét a régmúltban kalandoz. A drámaköltő rengeteg szereplővel járja végig a Korezmia fővárosától (kezdőpont) Korezmia fővárosáig (végpont) tartó utat. Az Atilla teremtette *aranykor* visszaszerezhető-e, megtartható-e a Rómából és még ezerfelől jövő támadások ellenére? A Markolattág Földbe Szúrt Kard, bűnbocsánatunk, tisztaság-próbánk katedrálisa nyújt-e olyan jövőképet, amelyben testvér és testvér már nem egymásnak farkasa, üldözője, hanem a *teremtett* jó hírnöke és megvalósítója?

A drámaköltő bravúros meseszöveggel – jórészt a föllelhető történelmi adatokra hivatkozva, de fantáziájának megannyi körével – olyan terrénutot teremtett, amelyen a család, a szeretet, az igazság, a hagyománytisztelet az *alapkő*. A rá épülő templom, mert összefutnak a szálak, Csaba királyfit szolgálja. Azt a *magyari urat*, aki erkölccsel kövezte a pusztát homokjával. Aki bátor következetességében is, megannyi megbocsátó gesztussal, gyöngédebb s talán megértőbb is apjánál, ám tisztánlátása ma is ránk sugárzó felelősség.

A versekkel is tűzdelt színmű *egyszerű* szépsége, 'romantikája' nem más, mint emberség-mértan.

Talán nem túlzó itt a szó – egyfajta *boldogságforrás*.”

24 KARÁT

*Kortárs költők versei
Arany János születésének
200. évfordulójára*

*Válogatta és szerkesztette:
VISY BEATRIX*

(Országos Széchényi Könyvtár,
Bp., 2017.; 168 old.)

Visy Betatrix írja az *Arany János mint mértékegység* című utószavában: „A 24 karát játék és főhajtás a kortárs költők részéről, akik verset – köszöntőt, hommage-t, pastiche-t, parafrázist, balladát – küldtek az Országos Széchényi Könyvtár ünnepi felhívására, és műveiket kézírásos formában is eljuttatták a *‘Más csak levelenként kapja a borostyánt...’ – Kincsek, kultusz, hatástörténet* című jubileumi kiállításra. A rövid idő alatt beérkezett mintegy 100 kézirat és írói reflexió kiválóan megmutatta, hogy Arany János verses epikája, költeményei, költői mesterségbeli tudása és zsenialitása, alkotói-emberi attitűdje(i) és egész alakja mélyen, sokszor nem is látványosan, hanem inkább a felszín alatt, benne él, benne zubog a 20. és 21. század embereiben és alkotóiban. Továbbá az is szépen látszik, hányféle fénytörésben, hányféle erővonal mentén él Arany életműve, s a kortárs versek olvastán folyamatosan azt érezhetjük, hogy éppen a legfontosabb, legigazibb, legaranyabb Aranynál járunk. [...]

A beérkezett művekből készült válogatás mértékegysége a számok és a nemesfémek ígézetében most, játékosan, a karát. A karát a drágakövek tömegének és az arany tisztaságának mérésére, finomsági fokának megjelölésére szolgáló mértékegység. [...] A válogatás valóban arra törekedett, hogy kortárs alkotóinknak Arany Jánoshoz való sokféle viszonyát, érzelmét megmutatva hagyja érvényesülni a különféle műfajokban, stílusban, hangvételben megszólaló költeményeket. A változatos formai és tematikai rájátszások, érzelmi-gondolai versreflexiók összességében olyan 100 %-os aranyfedezetet adnak, amelynek kapcsán nyugodtan állíthatjuk: tiszta Arany.

24 karát, 48 alkotó, 50 vers: oszthatjuk, szorozhatjuk, hatványozhatjuk, mindegy, hogy 100 vagy 200, a lényeg, hogy Arany az Arany, az Arany, az Arany.”

A kötetben az alábbi kortárs költők szerepelnek: Molnár Krisztina Rita, Pintér Lajos, Lator László, Kovács András Ferenc, Thimár Attila, Szonda Szabolcs, Balázs F. Attila, G. István László (*Aranyhíd*); Kányádi Sándor, Balla Zsófia, Demény Péter, Jász Attila, G. István László, Zsille Gábor, Tatár Sándor, Vitéz Ferenc, Fecske Csaba, Papp Attila Zsolt, Gyárfás Endre, Tóth Krisztina, Falcsik Mari, Kiss Judit Ágnes, Lövétei Lázár László (*Aranyban éltem én is*); Kontra Ferenc, Géczi János, Petrőczy Éva, Győri László, Várady Szabolcs, Babiczky Tibor, Petőcz András, Szűgyi Zoltán, Murányi Zita (*Még egy tölgy*); Aczél Géza, Térey János, Miklya Zsolt, Parti Nagy Lajos, Csehy Zoltán, Győrey Zsolt – Schlatovszky Csaba, Vass Tibor, Diószegi Szabó Pál, Tábor Ádám, Vörös István (*Aranytartalék*); Gacsályi József, Nagy Attila, Gömöri György, Sajó László, Ágh István, Mohai V. Lajos, Tasnádi Edit – Dursun Ayan („*S mi vagyok én, kérded*”).

Az antológia kéziratokat (kézirat-részleteket) is közöl az adott szerzőktől – ezek az autográf lapok szerepeltek az OSzK ünnepi kiállításán. E folyóirat szerzője-szerkesztője szintén abban a megtiszteltetésben részesült, hogy az Arany János emléke előtt tisztelgő alkalmi versét (*Rigónyi árnyék* címmel – amely a *Néző • Pont* 77. kötetének nyitóverse volt) beválogatták nemcsak a kiállított, de az antológiában megjelent költemények közé is. Az „ihletés” folytatódott, a játék és tisztelet jegyében. Ebből a kis aranycsokorból kínálak olvasásra egy játékos szálát.

ARANYOS RIGMUSOK

(...)

aranyozott reggelek
moccannak meg aranycsókkal
aranyimák csöngenek
megszelídít aranysóhaj

aranyeső aranyhaj
aranymetszés aranyszabály
nem keres már az angyal
mindig tudja merre talál

aranybárány aranyút
aranyfüstös aranyfonat
közelít az alagút
megriad a lassú vonat

aranylemez aranylánc
aranycsillag aranycsapat
nem múlhat el ez a tánc
szívem zárja aranylakat

aranyalma aranyhíd
aranyálom aranyszellő
e sok arany sem vakít
éppen elég éppen kellő

aranyfolyó aranyméz
aranytündér aranyársarkány
nem élhetek szanaszét
kell a mese aranyármány

aransziget aranykor
 aranyfény és aranylélek
 nem vakít el aranypor
 aranytükörbe ha nézek

aranyműves aranyósz
 aranyhímző aranykezek
 az idő majd megelőz
 porból lettem porrá leszek

aranykalász aranyhegy
 aranyember aranyat ér
 aki mindig arra megy
 ahol aranszívet remél

aranyásó aranytűz
 aranyágon aranyvarázs
 isten ujjá kibetűz
 s rám terül az aranypalást

Dokumentum

CSÉCSE MARADT A TÜNDÉRSZIGET...

Móricz Zsigmond levele

Tiszacsécse, Móricz szülőfaluja tündérszigetként maradt meg az író emlékezetében – tanúskodik erről az *Életem regénye*, amelyben a „felhőtlen gyermekkor” jelenik meg. A Tiszacsécsén 1929 nyarán, az 50. születésnapjára rendezett ünnepségen mondott beszédében olvashatjuk az alábbi sorokat:

„Íme itt állunk és beszélünk ezen a gyönyörűségeken zengő magyar nyelven. Egy olyan nyelven, amely sehol az egész világon nincs, csak itt, ebben a kicsiny tündérkertben. Beszélünk egy olyan nyelven, amelynek még rokonai sincsenek, mert annyira régen szakadtunk el a nyelvtestvéreinktől [...] S íme mégis itt vagyunk! [...] Itt vagyunk itthon, Európa kellős közepén...”

Amikor hatévesen el kellett hagyniuk Csécsét, az „édenből való kiűzetés” élménye csak tovább növelte a veszteségérzést, amely megerősítette a tündérkert-tudatot, figyelembe véve, hogy Csécse után a „jellemformáló kohóban” (Türistvándiban), majd a „feledhetetlen szenvedések” földjén (Prügyn) eltöltött évek következtek.

Szilágyi Zsófia Móricz-monográfiájában (2013) írja, hogy Csécsére később is csak úgy tudott gondolni az író, mint egyfajta „teremtett világra”, hiszen „nem járt rendszeresen vissza, nem rakódtak benne egymásra a szülőfalu-élmény különböző rétegei: a benne élő gyermekkori világ, illetve annak irodalommal írt változata jutott eszébe, ha kedves falujára gondolt.” Móricz azért sem látogatta rendszeresen Tiszacsécsét, mert szinte a teljes közelebbi rokonsága elkerült a faluból – így

nem volt hova hazajárnia. „A gyermekkor és Csécse mind távolabbra került, és együttesen vált egyre szebbé.”

Móricz – a népköltési gyűjtések után ritkábban jutott el Szatmárba, s erre már egy 1910. tavaszi levelében panaszkodott ott élő rokonának, Nyilas Gusztávnak. (Éppen akkor járt egyébként Ökörítón, amikor egy szociográfiai riportban írt a több mint 300 halálos áldozatot követelő tűzvészről – és a tragédia döbbenete fölerősíthette azt az érzést, hogy távolabb került a szülőföldtől...) Szilágyi Zsófia úgy véli, a ritkuló látogatások oka nemcsak az időhiány vagy a nagyobb távolság lehetett. Móricz első és főleg a második felesége (Holics Janka és Simonyi Mária) vagy a három lánya (Virág, Gyöngyi és Lili) számára idegen tájék volt a szatmári vidék. – Ha velük látogatott haza, „az ő szemükkel is kénytelen volt látni a falut, amely így tündérszigetből poros, бүдös, koszos, a civilizációs vívmányoktól megfosztott helyé vált azonnal, ahol parasztgyakban, parasztágneműben kellett aludni, és ahol sár, esetleg trágyalé került a pesti úriasszonyok cipőjére.”

S mindez fokozhatta eltávolodását a szülőfalujától, növelte idegenségérzését, amit ő „csak néha mondott ki, hiszen leginkább nem akart észrevenni”. Találunk olyan szöveghelyet, amely azt bizonyítja, hogy ő maga is tisztában volt ezzel az elidegenedéssel. 1935-ben írta naplójába fiatal, a falut éppen elhagyó önmagáról: „Álszakállt eresztettem, s a falun, mikor hazamentem, egy rousseau-i fals figura voltam” – idézi Szilágyi Zsófia. (Erre a mozzanatra vonatkozhatott a csécsi Nagy Gyula ott jártamkor tett megjegyzése is, mely szerint az idősebbek emlékezetében az író távolságtartó, kissé „fellengzős” alakként maradt meg. Hivatkozott a faluban Móricz tiszteletére rendezett ünnepségre is, amelyen az író úgy jelent meg, a fejét fölözve, színész nő feleségével az oldalán, mint akinek nem sok – vagy mély – köze volna az útra bocsátó közösséghez...)

Az Orosz Kálmán tiszacsécsi református lelkésznek 1928. május 15-én keltezett, két oldalas gépelt levélben azonban semmi nyoma nincs ennek az idegenségérzésnek. A levelet ereklyeként mutatta meg egyik vendéglátóm a nyáron – úgy, mint amelyet Kovács Jenő milotai lelkésznek címzett az író – valószínű azonban, hogy ez a levél Orosz Kálmántól került valami módon Kovács Jenőhöz (illetve másolat). A levélből kiderül, hogy Móricz 50. születésnapjára emléktáblával kívánták megjelölni a szülőházat – és az ünnepség valóban ott, a „nagy eperfa” alatt zajlott le.

(A falu milotai végén lévő szülőház nem azonos a ma is látható, 1952-ben megjelölt – édesapja által saját kezűleg épített, vályogfalú, taposott szalmával fedett, kis, három helyiségből álló – házzal, noha az is a Móricz család tulajdonában volt. A zsindeletetős szülőházat az 1970-es évekre teljesen elbontották, a kóródi végén állt harmadik házat pedig az apa a községnek adta el, iskola céljaira.)

Alább a teljes levelet közöljük.

Igen Tisztelt Lelkész Úr!

Egyrészt szeméremből, másrészt példátlan írói munkával való elfoglaltságom miatt napról-napra halasztottam az érdemleges választ megtsíztelő kedves leveleire. Most azonban ezennel kijelentem, hogy a legnagyobb megtsízteltetésnek veszem, ami életemben érhet, ha szülőfalum, amelyhez csak a szeretet, a hála, s a boldog és szép emlékek zavartalan sorozata fűz, szülőházam, életem ötvenedik születésnapjára – ha Isten megadná érnem –, emléktáblával jelöljék meg. Ebben a sors díszes és dicsőséges akaratát fogadom, ha írói munkámat édes falum lakói s szeretett vármegyém közönsége méltónak találják erre a megtsízteltetésre.

Csak hálával és szeretettel tudom ezt elfogadni.

Nekünk Cséce falujában – nekem csak Cséce marad, s nem Tiszacséce, bármilyen büszke is vagyok a „magyar folyóra”, ahogy Magyarországon a Tiszát becéztük –, tehát nekünk Csécsén három házunk volt.

A szüleim háza a falu kóródi végén. Az a ház, amelyet édesapám adott el a községnek iskola céljaira. Ezt a házat egyfelől az országút, jobbról egy sikátor övezi. Ebbe a házba jártam én ötéves koromban iskolába, „szoktatóba”. Ma is emlékszem az udvaron egy nagy fára s a szilvasra, a kertre, mint szép háttérre.

A másik házat édesapám sajátkezűleg építette édesanyja mostohaapja s kis mostoha, illetve féltestvére, Farkas Károly bátyám számára, aki azt talán még ma is bírja, ha még él Amerikában, mert a háború óta nem tudok róla. Szüleim az első évben a régi házban laktak, amely Lengyel ház volt. Anyai nagyanyám Lengyel Zsuzsánna volt, akinek „Lengyel Pál volt nemzőapja”, mint azt egyetlen nővére Néhai Móricz Borbála, Papp György magosligeti gazdaember felesége ejtette. Ebbe a házba jött nagyapám, Móricz Mihály házasodni, Kóródról. De az édesapám már az első évben átvette anyai nagyanyámnak, Pallagi Józsefnének birtokát, s beköltözött a falu túlsó végén lévő Pallagi házba, s itt születtem én.

Ez a ház a falu milotai végén van. Ezt is két út övezi. Az országút s másfelől a mezőre vivő utca. Ezt a házat anyám nagybátyja Nyilas István segítségével vásárolta nagyanyám, Nyilas Katalin, özv. Pallagi Józsefné – Nyilas József csécei pap leánya, amikor özvegyen maradt –, a beregújfahusi birtokunknak eladási árából – körülbelül öt hold földdel együtt. Nagyanyám korán özvegyen maradván, oda vágyott vissza, ahol gyermekkorát élte, s ahol olyan szeretett és tekintélyes testvérbátyja élt.

Ez a ház tehát az, amelyet én szülőházamnak kaptam a végzettől.

Ezt a házat vette meg később a község községházának, s így én mindig büszkén gondoltam arra, hogy úgy apai, mint anyai ősi hajlékunk a község céljaira szolgál.

Én magam bizony kevés ideig éltem Csécsén. Édesapám, aki egész életében vállalkozó és bátor ember volt, ott fiatal házasképpen is, a kis falu életéhez képest nagy vállalatokba fogott. Megvette a tiszai vízimalmot s megvett sok földet s több házat is a faluban, úgy hogy apai örökségét, amely igen csekély volt, alig pár holdacska, meglehetősen jelentékenyre gyarapította. Megtakarítani azonban nem bírta, s mikor én a hatodik életévemben voltam, tönkrement, elköltözött a faluból.

De énnekem Csécse maradt a tündérsziget, ahova mindig visszavágytam, ahol engem mindenki szeretett, ahol már igen kicsi gyermekkoromban feltűntem, s ahova mindig úgy tér vissza az emlékezet szárnyán lelkem, mint a boldogság és a béke kedves szigetére.

Kívánom is, hogy e kis községnek minden lakosa maradjon boldog, s éljen boldogan a kedves Tisza partján, s őrizzenek meg szeretetükben, s vegyék tudomásul, hogy én, mint író, igazi magyar ideálokat közülük hoztam, s mindig rájuk gondolva rajzoltam meg az egyszerű, derék, tisztes és emelkedett lelkű magyar ember jellemét.

Nyilas Gusztáv s Nyilas Kálmán nagybátyáim elmondják, amit csáládóm múltjáról ők még jobban ismernek, mint én. Köszöntöm őket s kérem, hogy szeressenek úgy, mint én szerettem őket és az egész kedves szép kis falut, amelyet az Isten megmentett Trianon szörnyű csapásától, s határon innen hagyott ebben a rettenetes világpusztításban.

Még azt jegyzem meg, hogy 1879. június 29-én, Péter Pál napján születtem. Az anyakönyvbe helytelenül van bevezetve július 6-i születési dátumnak. Valószínűleg a kereszteleési nap volt az. Szüleim s én is egész életünkben Péter-Pál napját tartották meg születési évfordulónak. Elmondták, hogy édesanyján nem akart se Petit, se Palkót, mert erre a névre nem akartak kereszteni, s nagy öröm volt, mikor édesapám Illyés tiszteletes úrnak nagy fennhangon azt diktálta be, hogy az újszülött neve: Zsigmond.

Ilyen emlékek özönnel rajzanak bennem, mint a tavaszi méhek zsongása, ha Csécsére emlékezem.

Ezzel maradok Nagytiszteletű lelkész úrnak, jóságáért és szeretetéért hálás híve, igaz barátja:

Budapest, 1928. május 15.

IV. Fővámtér 2.

Móricz Zs.

Dokumentum-morzsák Maghy Zoltánról**„TALÁLKOZTAM MÓRICZ ZSIGMONDDAL”**

Ezzel a fenti címmel írt visszaemlékezést Maghy Zoltán festőművész a böszörményi hetilap, a *Szabadhajdú* 1991. szeptember 19-i számába.

„Budapesten 1926-ban Káplár Miklós festőművész barátommal mentem el a Százados úti művésztelepre, hogy megismerkedjek Medgyessy Ferencel, a debreceni születésű szobrászművésszel. Nagy szerencsém volt. A tágas műterembe belépve, ott találtuk Móricz Zsigmondot is, aki beszélgetett szobrászművésziünkkel. A műterem közepén egy nagy, álló, imádkozó, felfelé tekintő nőalak kőszobrot pillantottunk meg. Nagy írónk első feleségének síremléke készült ott el. Móricz Zsigmond egy fotelben ült. Beszélgetés közben kijelentette, hogy 'mennyire szereti, becsüli Feri művészetét', mert 'mennyi műmagyar szobrász van'.

Második alkalommal a Déri Múzeum igazgatói szobájában ültek hárman: Móricz Zsigmond, Maghy Zoltán és Sőregi János igazgató. Móricz az ablak melletti íróasztalnál tanulmányozta a Rózsa Sándorra vonatkozó adatokat. Előtte feküdt a '48-as szabadságharc képes albuma, amelyben Rózsa Sándort ábrázolta egy mellkép. „Nagy érdeklődéssel és élvezettel hallgattuk Móricz halk hangú beszédét; mondta, hogy a betyárvezér talán nem is volt olyan rossz ember.” Móricz felidézte, hogy mit hallott egy idős, Csanád megyei földbirtokostól, akinek az apja ismerte Rózsa Sándort. Rózsa Sándor egy éjszaka bekopogott az ablakon, és 100 koronát kért kölcsön, hogy lovat vegyen. A pénzt időben visszafizette.

„Ekkor történt, hogy egy Péterfia utcai fodrászhoz mentem haját nyírni, s az idős fodrásznak említettem, hogy a múzeumban Móricz Zsigmonddal Rózsa Sándorról beszélgettünk, erre ő kihúzta a fiókot, ahonnan egy fényképet vett elő. A fényképen ugyanaz a pásztorkalapos arc, de egészen álló alakban, a hátlaapon kézzel írt felírás: *'Alexander Rózsa úr Festung von Kufstein'*. Megörültem e hiteles fotónak, és sietve vittem megmutatni nagy írónknak, hogy ne legyen bizonytalanságban az arc felől. Nagyon köszönték az igazgató barátommal együtt, és megígérték, hogy majd visszaadják a borbélymesternek.”

Harmadik alkalommal az 1930-as évek elején találkozott Móriczcal Maghy Zoltán, amikor a Bikában reggelizett. Móricz is ott ült magában, a festő odalépett az íróhoz, aki örömmel fogadta, s Káplár Miklós felől érdeklődött, kinek becsülte és szerette a művészetét. (1935. október 19-én Móricz nyitotta meg Káplár Miklós emlékkiállítását.)

Két találkoztól idézett még föl Maghy Zoltán 1942-ből. Márciusban a feleségével együtt futottak össze a Bika előtt, Móricz panaszkodott a kosztra, így Maghyék

meghívták őt a Pál sörözőbe ebédelni. Móricz vett egy csokor hóvirágot, majd megjelent az emeleten, töltött káposztát választott az étlapról. Ebéd után Móricz invitálta meg őket a szobájába, „ahol a szalon könyvekkel volt tele. Ott ajándékozott meg bennünket, és dedikálta a *Rózsa Sándor a lovát ugratja*, az *Árvácska* című regényeit és a *Kelet Népe* egy példányát.”

Nem sokkal később szintén Sőregi társaságában találkoztak, akkor hozta szóba Maghy Zoltán, hogy milyen nagy árvíz öntötte el a Böszörménytől húsz kilométerre lévő birtokukat, nagy kárt okozva a gazdaságban. „Csodálkozással hallotta ezt, hogy megyénkben ilyen történhet. Szerette volna az árvizet megtekinteni, és ki akart jönni hozzánk. De másképpen történt: Móricz Zsigmond nagy sajnálatomra a Hortobágyra ment ki, és ott pihente ki magát. Ugyanebben az évben meghalt.”

(Móricz a *Rózsa Sándort* trilógiának szánta, rendhagyó népi eposznak. Nem egy rablót akart glorifikálni benne, hanem egy népmesei hőst, Rózsa Sándor szimbólumában „a népdalok gavallérját” akarta megfesteni. Spiritiszta riportjának írói önreflexiójában olvassuk: „Számomra a regény három kötetet: első könyv a valósággal élt jobbágykor. Második: rosszul sikerült felszabadítás, és a harmadik az a kor lesz, amelyben megmerevedett a falu élete hatvan, hetven esztendőre: az állszabadság szervezetlen tengődése.” A háromból csak kettő készült el: az első rész a *Kelet Népe*ben jelent meg folytatásokban, a második egyes fejezetei szintén ugyanitt. Könyv alakban 1941-ben és 1942-ben láttak napvilágot.)

Rembrandt-festményt restaurált

A művész fia, Magi Zsolt mutatta meg azt a levelet, amelyet édesapja 1986. május 22-én címzett az amsterdami Rijksmuseumba (a Rembrandt-képek egyik fő lelőhelyére). Előbb németül leírta, hogy kicsoda ő – egy 84 éves magyar festőművész –, aztán pedig a következőket:

„Ez 1937 márciusában történt Debrecenben, amikor dr. Sőregy János, a Déri Múzeum igazgatója megkeresett engem azért, hogy egy honvéd ezredes (név szerint Grivicsics Gyula) lakásában restaurálni kellene a festményeit.

Akkor én ott elkezdtem a munkát, ahol többnyire osztrák képek voltak. Találtam egy vörös szakállú, fehér galléros férfiportrét, a mérete 85x65 cm. Tisztogatni kezdtem ennek a képnek az erősen befeketedett hátlapját, és előbukkant a közepe szélénél egy nagy 'R' betű... – lassanként Rembrandt! Ez alatt a név alatt volt még egy 'II'-es szám; még lejjebb pedig egy viaszpecsét (talán zászlóval és dobbal). A név fölött még egy másik préselt papírpecsét is. Ez a kép nem volt szignálva, sem aláírva.

Sajnos, csak egy rossz, gyenge minőségű fotóm van erről az arcképről. (Vaku nélkül készült.)

Ez az ezredes akkoriban idős ember volt, és 1938–39-ben talán Sopronba költözött a bécsi feleségével. Egy év múlva dr. Sőreghy igazgató mondta nekem, hogy azt hallotta, az ezredes úr Párizsban eladta ezt a Rembrandt-képet, és egy hatalmas összeget kapott érte!

Azóta sem tudom, kinek adhatta el az ezredes ezt a festményt. Elküldöm Önöknek ennek a portrénak a fotóját, de kérem, legyenek szívesek majd visszaküldeni.

Szívélyes üdvözléssel:
Maghy Zoltán

(A restaurált festmény)

Alkonyul

MAGHY ZOLTÁN *festőművész verse, 1976 augusztusából*

Bújik az Isten
felhők mögé
kéken...

Narancs szemével
csillog még ott
szépen...

Mint arany rózsza
ragyog s
eltűnik
végre az égen.

D. KOVÁCS ÉVA köszöntőverse 1993-ból:

A 90 éves Maghy Zoltánnak

Sziklákká tömörültek az évek,
de lebben a lélek fénykoszorúja,
csúcsra verődik, fénye megárad,
utána nyúlnak a füvek, a fák,
s elomlik lassan a színzuhatagban.
Arca időtlen, rajta a jószág.

Isten ecsetje siklik a vásznon,
imára kulcsolt ujjak ölében,
s íme, pendülnek az édes fűszálak,
amint a lélek átsuhan felettük,
majd csillaggá válik, fényterét betöltve,
míg az örök idő végtelenbe vész.

A 90 ÉVES MAGHY ZOLTÁN A MŰTERMÉBEN

GYURKOVICS HUNOR, A KÁRPÁT-MEDENCE VÁNDORA

(*Aracs Alapítvány, Szabadka, 2016.; 85 old.*)

A Szervátiusz Jenő-díjas vajdasági magyar festőművész, Gyurkovics Hunor 75. születésnapjára jelent meg az életművet bemutató album. Az alkotót Kárpát-medence szerzte jól ismerik, nincs olyan művésztelep, ahol ne járt volna akár többször is. Ő lehet a Kárpát-medence vándora – a peregrinuskok küldetésével, haza- és hivatásszeretetével: mindenhol őrzi gyökereit, növeli lombjait, s mindenhol hazatér.

Jámborné Balogh Tünde két írást szentelt Gyurkovics Hunor művészetének, melynek „forrása és legfőbb ihletője magyarsága”; olvashatunk az „önmagát megálmodó festőről” (Bata János tollából); a csend üzeneteit továbbító szakrális képek világáról; az archaikus népi kultúra bővöletéről (a szintén több írást közlő Ninkov K. Olgától), s rövid összeállítás idézi meg a kiállításokat.

Az album nagyobb része Gyurkovics Hunor jelentős munkáinak reprodukcióit tartalmazza: több mint 60 oldalon 150-nél több színes és fekete-fehér lap mellett grafikai jeleket, alfabétumokat, logókat, emblémákat. Színesben látha-

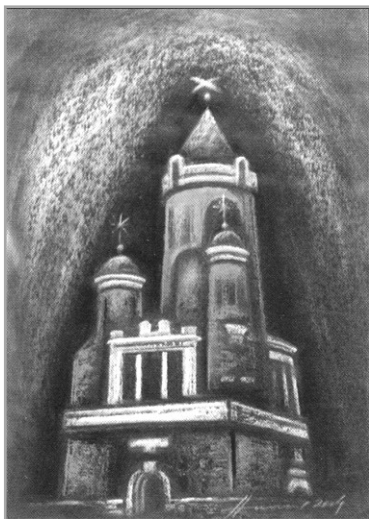

tók az első olajképek (1958-ból, 1960-ból), az akvarellek (az 1980–2010 közötti időszakot felölelve), a pasztellek (pl. a legutóbbi 2016-os mű). Tematikusan összeállítás mutatja be a délvidéki inspirációkat (az 1980-as évek lapjai mellé számos új, 2016-os topolyai pasztellt ragyogtatva hideg mélységében és szakrális szellemiségében is). Önálló lapot kapott a Tarcal hegység (két 1990-es olajfestménnyel) és az aracsi pusztatemplom (a 2001–2016 között született hat pasztell kompozícióval), a baranyai borpincesor, a szalvóniai Haraszt és Erdély, Felvidék Kárpátalja vagy a Hortobágy (ez utóbbihoz szervesen kapcsolódik a lovak, a madárvilág

tematikája). Gyurkovics messzebbi művészi kalandozásai sorában a franciaországi Bessans, a lengyelországi emlékek ihletése, valamint a kínai regék bűvölete idéződik föl – szintén színes reprodukciókkal, csakúgy, mint a portrék (barátok, pásztorok, típusok).

Több évtized óta gondozott szimbolikus motívuma a kereszt és csónakfák világa, a szimbólum erejével hatnak kapui, az allegorikus kifejezés felé vezet a néptánc. Gyurkovicsot a történelem is megigézte: hat évfordulós (1996-os) olajkép a honfoglalás korába kalauzol; a következő évben a zentai csata témáját dolgozta fel (erről négy olajkép számol be); 2005-ben pedig már az 1956-os forradalom 50. évfordulójára készült (e sorozatból is négy pasztell képet tartalmaz az album). A hajdúsági temetők, a csónak- és kopjafék, az életfa–halálfa motívuma már azt a szakrális témát előlegezi, mely a '90-es évektől máig meghatározó a művészi önkifejezésben. S ide illeszkednek a képes olaj- és pasztell-meditációk. Láthatók a kötetben Gyurkovics Hunor tanulmányképei (szénrajzoktól a temperáig), vázlatai, kirokrajzai, portréi, illusztrációi, s a sokszorosító grafika (linó- és fametszet, szitanyomat) területén alkotott lapjai.

GYURKOVICS HUNOR CSÓNAK- ÉS
KOPJAFÁI; HUNYADI-TORNYA, LOVAI
ÉS ARACSI TEMPLOMA

CENZÚRÁZATLAN TEXTÚRÁK, AVAGY A „SZERELEM MŰVÉSZETE”

A kreatív újrahasznosítás csodája – Hanicz Rita és tanítványai kiállítása a debreceni VOKE Egyetértés Művelődési Központban

KUBINYI KRISZTINA megnyitójának rövidített-szerkesztett változata:

Hanicz Rita és tanítványai: Bodzás Gabriella, Brád Andrea, Gyüre Ibolya és Veres Ildikó kiállításának ötlete szilveszterkor fogant – akkor még nem tudtam, mit is jelent pontosan a Paverpol technika. Rita egyik kurzusát meglátogatva ismertem meg a kreatív újrahasznosítás művészi lehetőségeit. Át lehet alakítani a megunt és kidobásra ítélt természetes anyagot egy-egy új dísz- vagy használati tárggyá, illetve más lakásdekorációs díszelemmé. A tárgy végső formája mindenkinek a saját kreativitásától függ.

A technikát 1998-ban fejlesztették ki Hollandiában, hazánkba pedig egy dekorációs és szobrászkellék termékcsalád újdonságként került 2011-ben. A Paverpol levegőre száradó, speciális keményítő-ragasztó anyag, melyet textilre, papírra, száraz-virágokra, selyemre, puha bőrre, gipszre, fára, kerámiára, kőre, fémre és egyéb természetes felületre lehet felhordani adalékok hozzáadása nélkül. Megfelelő állagánál fogva könnyen felhasználható. Legjobb hatást a természetes anyagoknál lehet vele elérni. Szinte mindegyikhez tapad, kivéve egyes műanyagokat (pl. foppach, műanyag terítő). A megformálandó mintázandó alap bármi lehet: cserép, tükör, üveg, képkeret, hungarocell – csak a fantázia hiánya szabhatja meg a határt. Paverpollal készíthetnek a művészek és hobbialkotók domborművet, szobrot, kispasztikát, dekorációt és autonóm műtárgyat.

HANICZ RITÁT már gyermekkorától elvarázsolja a kézzel készített tárgyak világa. Rengeteg technikát ismert meg az elmúlt években, ezek használata segítette őt önálló szemléletének kialakításához. Miután 2014-ben megismerkedett az új technikával, a következő év tavaszán elvégezte az oktatói tanfolyamot, azóta kis műhelyében tartja a képzéseket. (Debrecenen kívül Szegedről, Püspökladányból, Karcagról, Szolnokról, Tiszaújvárosból, Balmazújvárosból keresik fel műhelyét a tanulni vágyók.) Munkáit a lágyság és keménység, romantika és extravagancia egyaránt jellemzi. Alkotásai vibrálóan színesek, sugárzóan nőiesek – s egyben megosztóak is (ez a sokszínűség adja művei dinamizmusát).

KIÁLLÍTÁS-ENTERIÓR

BODZÁS GABRIELLA korábban rajzolt, festett, majd számítógépes grafikával foglalkozott. A Paverpol hozta ki belőle a finom, nőies lágyságot, mutatta meg igazán az esztétikum iránti fogékonyságot. BRÁD ANDREA elhivatottságot, fegyelmet és figyelmet igénylő munkája mellett (az egészségügyben dolgozik) szabadidejében foglalkozik a Paverpollal – „kikapcsolja az alkotás”; élvezzi, amikor szinte a hulladékokból születik meg az új és a szép kezei között. A NŐISÉG (csupa nagybetűvel) jelenik meg Andrea munkáiban is; visszafogottság, szépség és játékosság tükröződik alkotásaiban. GYÜRE IBOLYA olyan izgó-mozgó típus, akit folyamatosan az újdonság foglalkoztat. Imádja újjávarázsolni a régi tárgyakat – kísérletező kedve soha nem hagyja cserben, kreativitása munkáin is megmutatkozik. Bátran nyúl a számára eddig ismeretlen anyagokhoz, magabiztosan ötvözi a különböző textúrákat. VERES ILDIKÓ (aki képzőművész helyett sikeres gazdasági szakember lett) a gobelin-technikát művelte, ám felkeltette figyelmét a színek, a forma, a domborulatok változatos világa. A Paverpolt az önmegvalósítás sajátos formájának tartja, melyben saját stílust is ki lehet alakítani – ő a diszkrét, izléses bájosságot követi.

S noha a kiállítás a „cenzúrázatlan textúrák” címet kapta, láthatjuk, hogy egyben a „szerelem művészetével” is találkozunk. Aki csak egyszer is kipróbálta, megérzi azt a pozitív energiát, melyet felszabadít ez a tevékenység.

(A KIÁLLÍTÁS JÚNIUS 6-TÓL EGY HÓNAPON KERESZTÜL VOLT LÁTHATÓ)

SERFŐZŐ ATTILA:

BUEN CAMINO – SZENT JAKAB ÚTJÁN
(részletek)*Az Isten bizonyára vicces...*

... kedvében gyúrta az Alto del Poyo névre hallgató geológiai képződményt. Egy idő után a legelszántabb zarándok is behódol, mert ugyebár, ami meg van írva, az ellen nemigen lehet mit tenni.

Araszol a csúcs irányába, s valahol joggal várja el, hogy a hegy eme állhatos kitartását egy felejthetetlen katarzissal jutalmazza majd. Utóvégre nincs helye a panasznak, a csúcs után közvetlenül katarzis volt – és hozzáteszem, mint egy izzó billog a homlokon: felejthetetlen. Teljességgel meg voltam győződve, ím, elkeveredtem, ez itt nem lehet a sárga nyílal jelölt zarándokút része. A lefelé tartó ösvény félelmetesen meredek nyálkás bazaltkiszögéléseken vezetett...

Viana falatnyi település. Nagy szó, még én is hamar megtaláltam a zarándokszállást(!) Bejelentkezéskor örömmel konstatáltam, hogy alsóágyas lettem, bár utólag kiderült, hogy eme gesztust a jóval korábban érkezett barátaimnak köszönhettem.

A hospitaleróval elhintették, hogy a beteg lábammal képtelen leszek felmászni, s ezúttal legyen könnyörületes. (A hospitalero a zarándokszállás gondnoka. Fogad, rendezi az ügyes bajos dolgaidat, könyvel és pecsétel, gyógyít, ellát, megold, csendre int, búcsúzik, takarít.)

Elfoglaltam az ágyat, ami azt jelenti, hogy a hálózsákat ráterítettem, a hátizsákot a fejem mellé akasztottam. A territórium kijelölve, uzsgyi tusolni!

A fiúk kitettek magukért, tudniillik, fenséges ételköltemény született. Egyik az olaszos büszke zsígert, míg a másik egyféle belga racionalitást vitt a megismételhetetlen kulináris műbe. Miután jóízűen elfogyasztottuk a géniuszok alkotását, közös mosogatásba mélyedtünk.

A vörösborkok szakszerű bontására az argentin Ramirót kértük fel, aki – elmondása szerint – Rosarióban él, a gigasztár futballista Lionel Messi szülővárosában. A latin nyelvjárásban „érdekelt” nációk nyomban kérdésekkel árasztották el, nyilván néhány belső információt akartak kibogarászni a frissensült zarándoktársunk agytekervényeiből.

Hogy e kivételes tehetségű sportember titkairól csúszott-e félre némi lepel, ezt sajnos, nem tudtam meg, ugyanis míg a többiek Romirót faggatták, addig én gazdája lettem egy természetes vizespohár bornak, ami pillanatok alatt fejbekólintott.

Szigorúan véve, az emberi lélek egy és megismételhetetlen, s a komplikáltsága még e bugylibicskával faragott tézisen is túlmutat. Számos új találkozás és válás részesévé válunk, hogy aztán valahol a mélyünkbe konzerválódjanak ezek a vegyes impulzusok. Melyek, mint az első világháborúban telepített taposóaknak egy isten háta mögött elterülő erdő közepén várják, hogy eljön a „pillanat”.

A korareggeli macskamosdást követően gyors iramban öltözködtem, mert a meteorológia délutáni esőt jósolt, s ebből az élményből szerettem volna ki-maradni. Bármennyire is sietősre terveztem az aznapi utamat, a táj szépsége mindig helyrefofozott, csöndre és józanészre intett.

Másfél óra múlva az Ebro folyó lélegzetelállító szépségű kőhídján ballagtam. Meg-megálltam, mert nem tudtam betelni a folyó és a kolosszális építmény közötti dac szülte örvények látványával. Miután Logroño városát elhagytam, mesés szép vörösfenyves talajon futott az ösvény.

Ami ezután történt, az meggyőzőtt arról, hogy ne higgyek soha többé az időjárás előrejelzéseknek. Hirtelen leszakadt az ég, zuhogott kíméletlenül. Ahhoz, hogy visszaforduljak, a város már túl messze volt, az úton meg semmi menedék, ami alá ideiglenesen beállhattam volna, míg az esőköpenyemet a hátizsákból előimádkozom.

A felázott talaj szempillantás alatt rémálommá vált.

Mire a védőfelszerelést magamra húztam...

... mindenem csuromvizes lett. Az út két szélén fűpamacsok nőttek, amelyek most nagyon jó szolgálatot tettek, ugyanis ezeken lépegetve egész jól haladtam. Noha sárból így is kaptam ízelítőt bőven, mivel olykor a jótékony fűszigetek eltűntek, s így kénytelen voltam a dagonyán tovább lavírozni.

Úgy egy órácskát esett, aztán szempillantás alatt kitisztult az ég. Megálltam, hogy a szerelvényt megigazítsam, s az esőköpenyt is a helyére rakjam. Egy vaskosabb fadarabbal a bakancsomra ragadt konok agyagot lefeszegtettem, majd egy vizes fűcsomóval alaposan tisztára csutakoltam a lábbelit.

Aznapra Nájera település volt célul kitűzve, ami a kiindulási városkától kerekén negyven kilométerre terült el. Nem egészen húsz kilométert kellett még megtenni, de hát kit érdekel, csak ne essen ez a fránya eső!

Vincenzo a festői Nápolyt hagyta faképnél, hogy felcserélje Nájera helység zarándokszállításának gondnoki posztjára. Azt a romantikus érzelmektől fűtött hölgyolvasómat, aki most behunyt szemmel maga elé varázsolta Vincenzót, mint tüzesvérű talján csődört vakító fehér fogakkal, ígésző tengerkékek szemekkel, amint napbarnított bőrén megcsillan a fény, ki kell ábrándítanom. A mi gondnokunk ugyanis töpörödött, fogatlan és kopasz volt, ám csupa szív és lélek ember.

Miután a konyhának is nevezhető alagsori hallban összeverődtünk, nyomban helyet kínált bennünket, és kérés nélkül számos üveg vörösborot szabadított meg dugótorlaszaitól. Körbekinálta a jónépet, s mi e könnyed csábításnak nem tudtunk ellenállni, így a jelenlévő nációk mind a saját nyelvükön mondtak rövidke tósztot.

Áthatott a bor csodálatos aromája, amint hosszasan a számban tartottam – feledtette az út aznapi nehézségét, s a lábak sajgását. Vacsora után mindenki felszabadultan elmesélte a felázott talajjal való személyes kis háborúját, amit szinte minden esetben jó adag önirónia is jellemzett.

A már jól megszokott horkolásoktól és egyéb zajoktól tarkított éj-szaka után friss reggelre ébredtünk. Vincenzo mindenkit figyelmeztetett, hogy hosszú, elnéptelenedett szakasz vár ránk, mindenki vigyen, annyi folyadékot

magával, amennyit csak elbír, mert az úton a vízvételi lehetőség erősen korlátozott.

Szokás szerint, mire megvirradt, az út felszippantotta a velem egy időben startolt zarándoktársakat. Lélegzetelállító szépségű tájakon barangoltam, a horizonton túl egy újabb végeláthatatlan kihívás következett. S ez így ismétlődött negyvenkét kilométeren át, míg végre megláttam Belorado körvonala-
it. A városka peremén álló kút körül heveredett le szinte minden beérkező.

Iszonyú szomjas voltam.

A hidegvéremet hátra hagyva, nyomban a kút vízköpőjére vetődtem. Később megszabadultam a hátizsákomtól, és a fejemet teljes egészében a csap alá tartottam hadd hűljön.

Egy bizonyos Jean-Claude Portugáliából indítványozta, hogy a helyi kis templomban áldassuk meg a zarándokútleveleinket. Mindenkinek tetszett a javaslat, s mielőtt a zarándokszállást felkerestük volna, a templom elé vonultunk. Jean-Claude eltűnt a természetes templomajtó mögött, s néhány perc múlva intett, hogy kövessük. A pap egyenként megszentelte az útleveleinket, s jó utat kívánt. Leírhatatlan élmény volt ez számomra. Talán itt éreztem először az utam spirituális súlyát, és kezdtem megfogalmazni a bennem feszülő kérdésekre a választ.

Több mint egy hete voltam már úton...

... több mint egy hete kóstitam valami olyanba, amibe eddig még soha. Voltam katona, ám ott a kiképzés időszakában eltelt idő sem hasonlítható ehhez. Egyrészt a sivár kaszárnyai körülmények nem foghatóak az itt megélt csodákhoz. Másrészt a minden egyes porcikánkat igénybevevő harcászati bevételeket tetemes számú acsakodó irányította, most meg a saját magam szabta határokat tologatom egyre kijebbe.

Azt már elinduláskor tudtam, hogy jó esetben is legalább egy hónapig szabaddá kell tennem magam, hogy ne az agyamba szivárgó egyéb gondokra, hanem csakis az út során megélt benyomásokra tudjak figyelni. A zarándok ne vigyen időmérő szerkezetet magával, a kilométerek megtétele a bombabiztos időmérce. Tíz kilométer megtételéhez két óra szükségeltetik – terepviszonyoktól függetlenül, néhány rövidke pihenővel. Ha esik, ha fú, ehhez a doktrínához órát lehet igazítani.

A mérnöki pontosságot úgy, mint a haszontalan piperekellékeket nyugodtan otthon lehet hagyni. Nagy szívre és hatalmas lélekre lesz szüksége, hogy be tudja fogadni a felé közeledők szeretetét. De attól sem kell ám tartani, hogy egyszer csak kikerül a megtelt tábla, ugyanis a szeretet olyan valaki, aki behúzza a hasát, hogy minél többen férjenek el mellette.

Zöldfülű korom óta a zene bűvöletében élek. Irányzatoktól és hangszerfajtáktól függetlenül habzsolom a muzsikát. Mélyen, a lelkem legrejtettebb labirintusának oldalkamrájában, zenei karriert is dédelgettem. Dédelgettem, de szinte semmit nem tettem az álom érdekében. Mikor nagyobbacska lettem, okoltam a körülményeket, mindent és mindenkit, csak magamat nem.

A felejthetetlen Elvis Presley az '50-es években, mint teherautósofőr rótt a amerikai flasztert. Mivel édesanyjának éppen születésnapja volt, úgy döntött, meglepi az öreglányt egy saját zenei kislemessel. Ebédszünetkor betért az egyik stúdióba, s felénekelte egy akkoriban divatos sztár futó slágerét. A barázdált hanghordozó elkészültére várni kellett, így Elvis csinált még néhány fuvart, de megígérte, hogy délután beugrik az anyjának szánt ajándékért.

A jó szimatú stúdiós rögtön érezte, hogy aranybányára lett. Felhívta egy producer cimboráját, hogy siessen, és hallgassa meg ezt a suttyót, míg el nem tűnik a teherautója vert porfelhőben. Innentől már egyenes út vezetett a tragikusan végződő világhírig.

Azt gondolom, ez a mesébe illő történet számtalan álmodozót ejtett csapdába. A sültgalamb-effektus nem kifizetődő, sajnos, az élet túl rövid, tehát nagy eséllyel egy emberöltő alatt nem repül a szánkba.

Miután megszületett a döntés, kétségem sem támadt afelől, hogy minden egyes métert lábom teszek meg, és soha nem veszek igénybe egyéb közlekedési eszközt. Meg kell az utat szenvedni, hogy azután az összes göröngyére szeretettel emlékezz vissza.

Komoly iparággá nőtte ki magát a megfáradt zarándokokat transzportáló projekt. Lehetőségek tárhelyét kínálják az erre fogékonyak részére. A következő szállásig hátizsákszállítás, a nehezebb szakaszok előtt csoportos „kimentés”. Ha lógott az eső lába, pelegrinók tömege vette igénybe e tapintatosan lesötétített személyszállító kisbuszok szolgálatát.

Lelkük rajta...

Szitáló esőre kelt...

... a szállás láb- és egyéb fájásoktól nyögdécselő népe. Valamivel jobb úgy startolni, hogy tudjuk, mi vár ránk, és már a száraz szálláson eső ellen öltözzünk. Az útközben nyakunkba zúduló zivatar különleges gimnasztikai formát igényel, nem beszélve arról, hogy jó eséllyel bőrig ázol, míg felszeded magadra és a hátizsákodra az esőköpenyt. Hogy az időjárás mennyire befolyásolja az ember hangulatát, az ilyen helyzetekben tökéletesen lemérhető.

Szó nélkül szedelőzködtünk, majd ugyanilyen csendben hagytuk magunk mögött Belorado hunyorgó fényeit.

Magamba mélyedtem dúdolásztam, ezért szinte alig vettem észre, hogy mellém ért egy susogó esőköpenyes sorstárs. Katrin az osztrák-olasz határról jött a caminóra. Egy mesébe illő síparadicsomban él, és egy ott üzemelő

fogadóban szolgál fel. Könnyű volt kommunikálni vele, mert a magyaron kívül minden fontosabb európai nyelven beszélt. Az eső lassan alábbhagyott. Úgy döntöttünk, a legközelebbi település bárjában iszunk egy cappuccinót, és a köpenyeket is összecsomagoljuk.

Természetesen a többiek már üdvívalgással vártak. Katrint bemutattam az asztaltársaságnak, majd a pulthoz siettem valami meleget rendelni. Mire visszatértem, a friss jövevény igazi csapattag lett. Már ott észre lehetett venni, hogy Ward és Katrin között sístereg a levegő. Igazi meglátni és megszeretni pillanat volt. A beszélgetéshez téma természetesen bőven akadt, mivel a szakács és a felszolgáló többnyire ugyanabból a milióból merít.

Kicsit vidámabban indult tovább a csapat. A nap is előbújt, s valahogy minket, többieket is átjárt a párocska egymáshoz való vonzódásának léleksimogató melege. Néhány kilométer után újra leülni kényszerültem, lábaim megmakacsolták magukat – minden egyes lépés kinszenvedés volt.

Miután bevettem a soron következő tablettadózisomat, meg-

akadt a szemem egy, a földön árválkodó takaros eukaliptusz ágon. Mindjárt magamhoz vettem, méretemre formáltam, s az oldalgallyakat is rendre letrödeltem. Ő lett az új barátom, innentől nem hagytuk el egymást egy percre sem. Ha a szállás éber óre olykor nem engedett botokat a hálóterembe, én csak-csak becsempésztem különböző trükkök bevetésével.

Hogy mire is ez a nagy vonzódás? – Nos, miután egymásra leltünk, mint-ha elvágták volna: elmúlt a kínzó térdfájásom, az általa diktált ritmus tökéletesen megegyezett az enyémmel.

Úgy döntöttem, ha már ilyen jó irányba fordult a sorsom szekere, Burgosban lesz aznapi szálláshelyem. A csapat többi tagját már jó ideje nem láttam, tehát csak reménykedni tudtam, hogy ők is ott vernek majd sátrat.

Húsz kilométerre Burgostól terül el Atapeurca település, mely azzal büszkélkedhet, hogy a mellette tornyosuló mészkőhegyek rejtik az Európában talált legősibb, közel egymillió éves ősembermaradványokat. Ezt a nem mindennapi leletről szóló információt a városka határán egy óriási tábla – rajta egy jóvágású ősembert ábrázoló grafikával – tudtukra is hozza. Készítettem

néhány fotót, de mivel az utcán egy lélekkel sem találkoztam, jobbnak láttam továbbállni, még az éppen soron következő tejeskávémat sem ittam meg.

Mire Burgos pereméhez értem, elfogyott az utolsó csepp vizem is, alig vártam, hogy a spanyol terekre jellemző kis kutat találjak. A gyanútlan zarándok ne lélegezzon fel, amikor a helységtáblát elhagyta! Még közel nyolc kilométert kellett gyalogolnom, míg a zarándokszálláshoz értem. Az a város szívében volt, közvetlenül a lélegzetelállítóan varázslatos katedrális tövében.

Hatalmas, többszintes szállás, nagyüzemi rutinnal jelentettek be. A bakancsot a porta mellett terebélyesedő tároló szekrénybe kellett elhelyezni, majd egy bilétát nyomtak a kezembe, amivel egész jól el lehetett igazodni az ágyrengetegeket rejtő szinteken.

Egy ablakhoz közeli ágy felsőrésze volt nekem ítélve, de amint megleltem, láttam, hogy az már foglalt, az alsó azonban érintetlen. Szokás szerint a fejrészhez akasztottam a hátizsákomat, s ezzel egy időben a felsőágyam bitorlójára felém fordult. Csodák csodájára az illetőben felismertem azt az osztrák srácot, aki már a kezdetek kezdetén panaszkodott, hogy a bakancsa csúnyán feltörte a lábát, s nem tudja, mitévő legyen. No, hát buszra szállt, hogy behozza az irligalmatlan lemaradást.

Kérte, hogy maradhasson a nekem kiutalt ágyon, nem akar a városban körülnézni, csak pihenni, s neki a magaslati levegő megteszi. Örömmel lemondtam a birtokbavételi jogomról.

Viszonylag csöndes...

... időszakot csíptem el, a zarándokok túlnyomó része a város felfedezésére kelt, csak a súlyos „sérültek” maradtak vesztég.

Gyorsan letusoltam, „utcai” gúnyát öltöttem és uzsgyi, máris a katedrális előtti téren fotózkodtam. Természetesen az ismerőseim színe java már ott dekkolt. Szokásos üdvrivalgás, ami nemcsak a mi társaságunkra volt jellemző, minden összeszokott csapat hasonló kurjongatással üdvözölte egy-egy rég nem látott tagját.

Katrin és Ward nyíltan ölelték egymást, és hangoztatták is, hogy nekik a Camino máris nagyon sokat adott. Néhány kellemes viccelődő mondat után kiderült, hogy Markus, a korábban mellénk csapódott „berlini tacsó” épp’ ma lett húszéves.

Miután ezt a véresen mély titkot kikotyogta, megtetőzte azzal, hogy meghívta a tisztes társaságot egy soványka zarándokmenüre és néhány korszó

sörre. Ajándékkal ugyan nem készültünk, s kéznél sem volt semmi, amit nélkülözni tudtunk volna Markus javára, így maradt az igen fájdalmas fülcimpa huzigálás, hogy emlékezzen ránk, míg él.

Szokás szerint kora reggel keltem útra, s a hajnali fényben búcsúzóul még megörökítettem a katedrális bársonyos kontúrjait.

Rodrigo Diaz de Vivar, vagy közismertebb nevén El Cid a mórok elleni felszabadító háború hadvezére itt, a burgosi katedrálisban találta meg végső nyughelyét. Emlékművek, éttermek, utcák és terek viselik a hős vitéz nevét.

Röpke óra múlva mögém parancsoltam a város határát, s egy kietlen zord vidéken találtam magam. Végeláthatatlan földút, míg a szem ellát, s azután is ugyanaz.

Éppen egy kedvenc Shakespeare-szonettet morzsolgattam az orrom alatt, amikor a szerelmesek, Ward és Katrin elem toppantak. Úgy vélték, én vagyok a boldogságukhoz vezető láncszem, és mert nélkülem nem ismerhették volna meg egymást, megköszönték, hogy létezem, majd balról-jobbról adtak egy-egy puszit, s vidáman tovillantak. Magyarázkodásra nem volt időm, s megvallom, érvem sem.

A tenyérnyi Hontanas településen egy igen magával ragadó szálláshely üzemel. Albergue el Puntido névre hallgat, és két, Németországból érkező gondnok üzemelteti. Horst és Detlef nagy szeretettel fogadta a megfáradtakat.

Egy franciakockás füzetbe gondosan vezették be az adataimat, persze, a nevem hallatán nyomban összemostak a Hun királlyal, és elsütöttek néhány megfáradt poént is, majd Horst elvezetett az ágyamig, s az idegesítő német precizításával még az ágylétra használatáról is rövidke képzést kaptam. A vacsora annyira szerény volt, hogy mindenki korgó gyomorral tért nyugovóra...

Reggel templomi énekeket hallgatva s valami szörnyű bűzt árasztó füstölőre szedelőzködött a jónép. A szó szoros értelmében ki lettünk füstölve, hogy minél előbb elkezdhessek a helyiség rendbetételét. – Hozzáteszem, Márkus előszeretettel aludt akár délelőtt kilenc óráig

is, a két honfitárs nyilván hírét vette – nos, így vették elejét a mormota erőszakosabb kiebrudalásának.

Teltek a napok, szemmel láthatóan egyre erősebb és szikárabb lett a társaság. Már panasz sem hagyta el a szánkat, beletörődtünk a megmászhatatlanba, menni kell! Vár ránk Santiago de Compostela lélegzetelállító katedrálisa, a mindennap délben megtartott mise, amelyen többnyire a frissen a városba érkezett zarándokok vesznek részt.

Ránk vár ott Szent Jakab aranyból készült szobra, melyet minden egyes zarándok átölel, és kér is ott valamit attól, akit még soha senki nem látott, de mégis minden ember lelke mélyében létezik.

(...)

SERFŐZŐ ATTILA:

PÁR-HUZAMOM

Sűrű képsorok vagyunk,
egymáshoz préselt átutazók.

*

Elég, ha a távoli villámok fényében
hallod a dőrejt!?

*

Csonka világmindenség ez itt,
hiszen halálom után is lenni szándékozik.

*

Mindig más-más bőrébe bújva
lehetünk egygé.

*

Az alvás a legtakarékosabb üzemmód,
csekély ráfordítással mennyből a pokolba.

*

Szeretem a zápor illatát,
a szabadon esőt.

TÁNCMŰVÉSZET – 2017/NYÁR

A hazai táncágazatok negyedéves művészeti és szakmai folyóiratának nyári számában a digitális korszak táncművészeti vonatkozásairól olvashatunk tanulmányt *Pixelek virtuóz tánca* címmel, Szász Emese tollából. „Noha a tánc legfőbb ereje a fizikalitás élő látványa, ma már senki sem csodálkozik azon, hogy ugyanúgy belépőt kell fizetni egy táncelőadás közvetítéséért, mintha a táncosok valóban ott mozognának előttünk a színpadon” – írja a szerző, aki szerint ez a virtuális jelenlét egyúttal a balett demisztifikálását is magával hozza, miközben „a műfaj megszületése óta azon dolgoznak a balett-táncosok, hogy a természetfelettség hatását keltsék a legtermészetlenebb mozdulatok szabályos, mégis könnyed kivitelezése által”. A táncosok mint személyiségek háttérben maradtak, a közösségi média azonban emberközelivé tette őket: „nemcsak a tökéletes színpadi fotókat osztják meg itt, hanem esendőségüket is tükröző, vagy éppen humoros fotókat mindennapi életükről, küzdelmeikről”. A digitális technológia kreatív használatával továbbá „olyan új intermediális műfajok is megjelennek, ahol a technika elképesztő módon változtatja meg az érzékelésről alkotott ismereteinket”. Léteznek már virtuális balettelőadások, illetve a koreográfiák fordítva is 'gondolkodnak': „a vetítések kétdimenziós élményével ötvözik a színpad négydimenziós valóságát. [...] A táncosokra vetített izgalmas textúrák a hanghatásokkal kiegészülve ugyanis elmoszák a határt a plasztikus, négydimenziós alakok és a vetített, egydimenziós sík között.” A technológia tehát nem veszi el az élményt az embertől, hanem megsokszorozza azt, illetve „olyan, már-már transzcendentális tartalmak kifejezésére is alkalmassá teszi a táncot, amelyekre eddig nem volt példa”.

JOHN LENNON HAJDÚSZOBOSZLÓN – A SZÓKIMONDÓBAN

A *Mindenségen át* című táncos-zenés-énekes-játékos színházi produkcióról számol be a *Szókimondó* kulturális folyóirat nyári száma. A Mohos Péter által írt, Pinczés István rendezte előadás Debrecenben mindkét alkalommal telt-házzal futott, június végén Szoboszlón mutatták be a „teátralizált koncertet”.

BÉNYEI JÓZSEF:

KÉPZŐMŰVÉSZETI ADATTÁR
Debrecen és Hajdú-Bihar megye

TKK, Debrecen, 2017.; 416 old.

Bényei József (1934), a debreceni kulturális élet mindenese, a *Hajdú-bihari Napló* volt főszerkesztője az elmúlt években „elámította” a közönséget egyszemélyes vállalkozásaival: *Debreceni irodalmi lexikon* (2009), *Debreceni komédiások* (2006), *Debreceni színházművészek 1798–2000* (2012) – hívta föl a figyelmet a megyei lap az újságíró, költő, irodalomtörténész és művészeti író legújabb könyvére.

A Hajdú-Bihar megyei képzőművészeti adattárát június elején mutatták be a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában, Bakó Endre moderálásával (a szerző betegsége miatt nem tudott jelen lenni az eseményen).

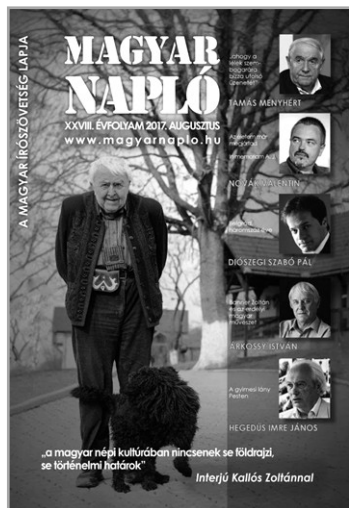
Az „adattár” természetesen elsősorban adatokat tartalmaz: neveket és évszámokat, biográfiai fordulókat, s noha ’objektív’ minősítések is szerepelnek a nevek alatt, a minősítés maga az adattárban szereplény ténye vagy a címszó terjedelme. (Azt gondolnánk, nem kell magyarázni, ha valaki három sorral vagy egész oldallal szerepel a könyvben, az életmű relatív jelentőségét már ez is jelzi, ugyanakkor a szerző figyelmeztet rá, hogy a terjedelem „nem a művész értékét, nagyságát, jelentőségét fejezi ki, hanem egyrészt a megszerzett adatok mennyiségét, másrészt az adott művész szakmai közéletben betöltött szerepét). Bényei József ugyan eleve lemondott a képzőművészek esztétikai megítéléséről – s bevallotta a teljesség hiányát is (a népművészeket például kihagyta az adattárból, csak olyan alkotókat szerepeltetett, akik tevékenysége a képzőművészekéhez közelít) –, mégis számot kellett vetnie azzal, hogy kiket tekint képzőművésznek.

A hivatásos tagság és a „mindenki művész” fogalma között Bényei saját meghatározást kreált: „Művész az, akit az adott terület művészeti közléte, művésztársadalma és értő közönsége annak elfogad.” Ezzel a definícióval semmi gondunk nem lehet! S ezért szerepelhetnek az adattárban a ’hivatásos’ képzőművészek mellett azok az amatőrök is, akik munkáiból rangos galériák rendeztek kiállításokat, és azok a rajztanárok, akik oktatói tevékenységükön

túl a művészeti közéletben is jelen vannak. Ugyanígy szerepelnek a kötetben a „szolgáló személyek”, a gyűjtők, mecénások, műkereskedők, tárlatszervezők, kritikusok és újságírók. (Bár a szerkesztői szándék az egész megyére tekintett – Debrecen, Hajdúböszörmény és Hajdúszoboszló kivételével –, csak Hajdúnánás és Hajdúdorog könyvtára segítette a szerzőt munkájában.)

Bényei az egyes címszavakban rögzítette az alkotó nevét és névváltozatait, szakmai minősítéseit, életrajzi adatait, iskolai tanulmányait, életútját, foglalkozásait, művészi pályájának állomásait, első kiállításait, nagyobb tárlatait, külföldi szerepléseit, egyesületi, szövetségi és más tagságait, illetve fontosabb művésztelepi munkáit, legjelentősebb elismeréseit. A címszavak kitérnek a régióhoz való kötődés jellegére, itteni kapcsolataira, illetve arra, hogy miként őrzik az emlékét a megyében vagy Debrecenben. A szerző néhol idéz is egy-egy jellemző minősítést, utal a (könyv alakban megjelent válogatott) szakirodalomra. Munkacsoport híján – miként az irodalmi vagy a színházi lexikon készítésénél – Bényei minden szócikket maga írt. Ezért külön értéke a műnek az alanyi indíttatás, a vállalt és közvetített értékrend és ízlés (noha ezt éppen hiányosságként is felróhatják a kritikák, nem véve tudomást arról, hogy ha ez a munka nem születik meg, akkor nincs semmink, nincs vezérvonal, nincsen hivatkozási pont, nincs olyan alapanyag, amelyet majd ki lehet egészíteni). Mindenesetre két évtized gyűjtőmunkája, forráskutatása áll e jó négyszáz oldal mögött, és onnan vette e töménytelen adatot a szerző, „ahol találta”. Pl. újságokban, folyóiratokban, évkönyvekben, kalendáriumokban, levéltárakban, kézikönyvekben, monográfiákban, vallomásokban, kiállítási katalógusokban, alkalmi kiadványokban ugyanúgy kutatott, miként a személyes élményeiből, emlékeiből, a találkozásából és kapcsolataiból is táplálkozott. (Bényei József a szisztematikus anyaggyűjtést 2015. december 31-ével fejezte be.)

S mi lehetne a recenzens számára jobb próba, mint a „hóhérasztás”? – Felütöm az adattárat a *Vitéz Ferenc* címszónál. Egészen korrekt, megtisztelő a figyelem. Újságírói-szerkesztői pályafutásomból csak a *Nagyítás* c. országos hetilap képzőművészeti rovatszerkesztése hiányzik (2010-ből), a képzőművészeti ihletésű szépirói kötetek sorából kimaradt a Vencsellei István Holló-fotográfiáihoz készített 2014-es *Holló. Fény* c. kötet és a 2015-ös *Hajnali tánc; A mozdulat halála éltet* c. esszé- és tanulmánykötet nem a GADE albuma egyben, hanem szélesebb válogatás az ezredforduló művészeti írásából; a *Néző • Pont* pedig nem negyedéves folyóirat, hanem évente öt (illetve hat alkalommal jelenik meg). Egyébként ilyen szép figyelmet ritkán érdemel az ember, mint amelyet Bényei József szánt neki. S igyekszem szolgálni bizalmát immár nem a DRHE kommunikáció, hanem irodalmi tanszékének élén is...

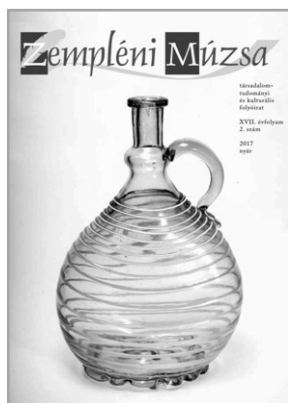

MAGYAR NAPLÓ – 2017/AUGUSZTUS

A Magyar Írószövetség folyóirata augusztusi számának élén Széles Klára elemzését olvassuk Ács Margit új kötetéről, a *Párbaj* c. kulcsregényről, amely „leheletnyi közelbe hozza a két nem párviadalát”. Diósgéji Szabó Pál tanulmányát a nándorfehérvári (belgrádi) vár 1717. augusztus 16-i elfoglalásának szentelte; Árkossy István esszével köszöntötte az idén 85 éves Banner Zoltán erdélyi művészettörténészt és művészeti író (a 2016-ban megjelent *Képirás – képválasztás. Az erdélyi magyar művészetről* c. könyve apropóján). A *Nyitott Műhely*

rovatban Szokolczay Lajos beszélget Kallós Zoltán néprajzkutatóval és népzene gyűjtővel a kanyargós életútjáról, a magyar népballadagyűjtésről, illetve a választói Kallós Zoltán Múzeum és Népművészeti Központjáról. A *Könyvszemle* rovatban Halász Péter, Taxner-Tóth Ernő, Lezsák Sándor, Demeter József és Fisch Gábor könyveiről olvashatunk kritikát. A lapot Mihály Gábor szobrászművész munkái illusztrálják, a művésszel Oláh Máttyás László készített interjút.

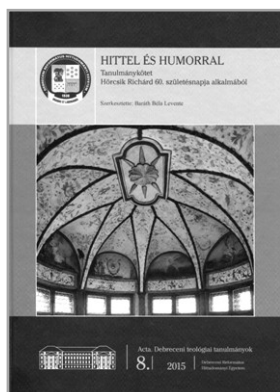
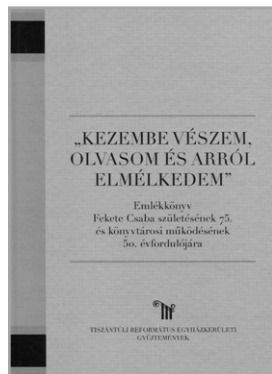
A ZEMPLÉNI MÚZSA 2017. NYÁRI SZÁMÁNAK KÍNÁLATÁBÓL

A *Látótér* rovatba Tóthpál József Kodály Zoltán és a magyarság sorskérdései; Koncz Gábor *Értelmisségi lét és társadalmi felelősség* címmel írt tanulmányt; Lőrinc György *Magyar iskola – nemzetközi színvonal* címmel osztotta meg gondolatait a táncművészképzésről. Az üveg-művészettel foglalkozik a *Látómező* rovat két recenziója (Leskó Andrea: *Az üveghegyen innen és túl*; Veres László: *Gondolatok a sárospataki Rákóczi Múzeum üvegkiállításához*); a *Látószög* rovat a főszerkesztő Bolvári-Takács Gábor *A képek szabadsága* című kritikáját közli.

„KEZEMBE VÉSZEM, OLVASOM
ÉS ARRÓL ELMÉLKEDEM”

Fekete Csaba (a tiszántúli egyházkerületi nagykönyvtár tudományos főmunkatársa, lelkész és egyházzenész) születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára jelent meg több mint 400 oldalas emlékkönyv a Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények gondozásában 2015-ben, Gáborjáni Szabó Botond és Oláh Róbert szerkesztésében. Az örökifjú Fekete Csaba ma is publikál, prédikál és kántorkodik, s szinte egymaga képvisel egy egész kutatóintézetet. Egyszerre szerteágazó és mély tudományos munkásságához méltó az emlékkönyv tanulmányainak tematikája is. Történelem, egyház- és neveléstörténet; nyomdászat-, könyv-, könyvtár- és olvasástörténet; irodalom-, nyelv- és kutatástörténet; bibliafilológia és egyházzene fejezetekben mintegy harminc tanulmányt olvashatunk – ugyanennyi szerzőtől. A laikusok számára is izgalmas olvasmány Bánfi Szilvia írása (*Kit ábrázolhatott a debreceni városi nyomda első nyomdászjelvénye, avagy Debrecen város címere?*), Oláh Róbert tanulmánya a Debreceni Református Kollégiumban föllehető Bod Péter-könyvekről, Kovács Teofil beszámolója Szilágyi Sámuel peregrinus tudósításairól, vagy Fekete Károly mélyreható elemzése Csikesz Sándor szerepéről a debreceni egyetemi templom létrehozásában, az istentiszteleti hely dinamikai, akusztikai és horasztikai elvek szerinti kialakításában.

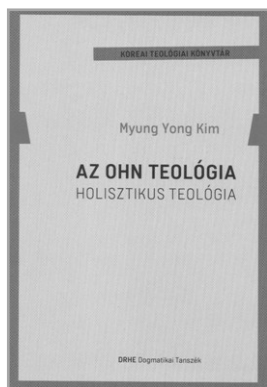
HITTEL ÉS HUMORRAL

*Tanulmányok Horcsik Richárd
60. születésnapja alkalmából*

Acta. Debreceni teológiai tanulmányok 8.; 2015

A kötettel köszöntött egyháztörténész professzor által gyakran hivatkozott aforizma, hogy „Élni csak hittel és humorral lehet” – írja bevezetőjében a tanulmánykötetet szerkesztő Baráth Béla Levente. „E bölcsességgel együtt mindig közvetlenül utal arra az ösztöntől szellemi-lelki örökségre,

melyet pályája kezdetén Koncz Sándoron, illetve a sárospataki, debreceni és budapesti református Kollégiumok munkatársain, kiváló régi teológusokon és történészeken keresztül kapott. [...] E kötet tanulmányainak csokra annak bizonyossága, hogy az évtizedek során szűkebb szakterülete művelői között maga is sokak ösztönzője lett.” A tanulmánykötet hat fejezetben ad közre 16 értekezést, melyek között ugyanúgy szerepel Kálvin eszkatológiájáról szóló írás, mint a bor teológiai szerepéről és szentírásbeli jelenlétéről; s debreceni teológusportrék mellett a magyar kultúra reformátori örökségét is számba veheti az olvasó – Gaál Botond arra a meliusi (1560-as években fogalmazott) gondolatára utal, mely az sürgeti, hogy „*Csinálgatok a templomokból iskolákat!*”, s ezzel „egy hatalmas nemzetújító programot” fogalmazott meg.

AZ OHN TEOLÓGIA – HOLISZTIKUS TEOLÓGIA

A koreai Myung Yong Kim tanulmányát Bölcskei Erzsébet fordításában közreadó – és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Dogmatikai Tanszéke által gondozott – kis kötet bevezetőjében Bölcskei Gusztáv rektor felidézi: a magyar és koreai reformátusság kapcsolatának már több évtizedes a múltja, a két egyház között sokrétű kapcsolatrendszer formálódott. Az egymás teológiai gondolkodásának jobb megismerése végett indították el azt a koreai-magyar református konferenciasorozatot,

melynek jegyében közösen gondolkodhatnak azokról a teológiai témákról, amelyek kölcsönös érdeklődésre tarthatnak számot, s amelyek eredményeként a református álláspontokat közösen képviselhetik az ökumenikus szintén is. Az itt bemutatott kis kötet (mindössze félszáz oldalas értekezésről van szó) egy új sorozat indult el, és első stációként „átfogó képet kaphatunk a koreai református teológiai gondolkodás történetének legfontosabb állomásairól, s közelebb kerülhetünk a koreai református titok felfedezéséhez és megfigyeltetéséhez” – írja Bölcskei. Az Ohn teológia ugyanis arra tesz kísérletet, hogy ötvözze a klasszikus európai református gondolkodás alapelemeit a misszió útján Koreába eljutott újkori, elsősorban angolszász teológiai örökséggel, s beágyazza azt saját koreai hagyományrendszerébe. A könyv és a tervezett sorozat abban is segít tehát, hogy a teológiát a hit kritikai reflexiójaként értelmezhessük.

AGRIA – 2017/ TAVASZ; NYÁR

Minden várandós
nő tulajdonképpen egy
trójai faló.

Hogy miért éppen FELLINGER KÁROLY haikuját választottam ki az Agria folyóirat tavaszi számának oly gazdag kínálatából? – Nem tudom. Választhattam volna a Nemes Nagy Ágnes emlékére ajánlott négysorosát is:

Gondolataiba mélyedve,
mint a sáros anyaföldbe,
túl sok választási lehetősége nem volt,
Isten esernyőt adott a kezébe.

Az *Artériák* rovat közölte a verseket – miként itt olvashatók Anga Mária, Antal Attila, Seléndy Balázs, Bozók Ferenc, Finta Éva, Fecske Csaba, Csontos Mária, Konczek József, Serfőző Simon költeményei. Szívesen ajánlom SERFŐZŐ SIMON verseit, közülük a *Felragyogni* címűt választottam ide:

Udvarra a fűzfát
kapuval bezárom,
akik erre mennek,
útjukba ne álljon.

Húzódjon távolabb
a kíváncsi bodza,
ő ráér, s a Nap is
haladni hadd tudna.

Nagyon kell siessen,
nincs idő semmire.
Megállni, szétnézni?
Még szusszanni se.

Fél világ előtte,
oda kell, hogy érjen,
felragyogni reggel
a keleti égen.

S ajánlhatnám a Nagy Gáspár-émlékblokkot (Orbán Viktor, Szakolczay Lajos, Devecseri Zoltán írásaival és a főszerkesztő Kődobócz Gábor ezredvégi beszélgetésével Nagy Gáspárral); illetve ajánlhatnám Bertha Zoltán remekbe szabott tanulmányát a *Protestáns hősök* című kötetéről (melynek bevezető része itt is olvasható, a *Néző • Pont* kínálatában), vagy Szakolczay Lajos esszékritikáját a festőművész Németh Miklós verseiről. Ezt írja: „A majdnem-költő majdnem-versei, annak ellenére, hogy sok bennük az almanach líra szokvány hangulata, egyszerűségükben is hordozzák az áradó személyiség jegyeit. Halálosan komolyan vett, mert annak is gondolt (sőt érzett!) vallomások. [...] A nézés és látás csodája (a festői szem) fölnagyítja a pillanatot [...]”

Ha az *Agriát* ajánlom az olvasóimnak, szinte majdnem mindent föl kellene sorolnom abból – negyedévenként majd’ 300 oldal: egyedülálló vállalkozás az irodalom és művelődés, a helyiérték-központú, de a klasszikus és modern mércéket egyaránt követő kritikai szemlélet alakítása terén.

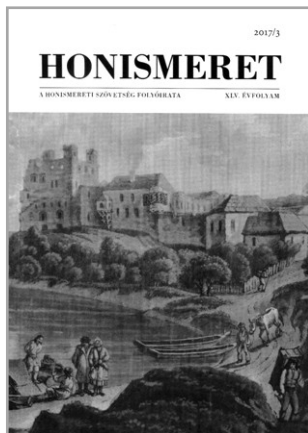
Hasonló (288 oldalas) terjedelemben már itt van előttem a nyári szám is (e sorok megjelenésekor pedig már az őszi *Agria*-kötet bemutatóján vagyunk) – nyitásként Serfőző Simon verseivel, s az előző kötetből ismertetett költők mellett találkozunk Madár János, Oláh András, Szekeres Mária, Suhai Pál és Bárdos Attila munkáival is. Hadd emeljem ki a kiváló esszéista-kritikusként a lapban már bemutatkozott NAGY ZITA sorait:

[...]
– dióhéj-éjszakából –
sóhajod fészüli ki a szél
kazamata-kozmoszunk léghuzatáért
gombostűkkel koplalsz új noteszlapokat
– holdhajú égboltra –
már nem pásztáz
csimpánz világ
csüng mindenki
– a másik nyakán –
börgyeplőt cibálva
naponta átváriáljuk a valóságot:
licitáltál-e boldogságot?
[...]

NAGY ZITA (*Költői lélekszínek és festői lélekszavak* című) kritikai esszéjének a bevezetőjében írja: „Az egyensúly a mérhető és mérhetetlen világunk legnehezebben elérhető, de arasznyi eltéréssel megsemmisíthető, optimális állapota. Az arányoknak és a minőségeknek az az érzékeny összegyűjtése, amely magánál már sem kevesebbet, sem többet elviselni nem képes. Megférve akár olyan páratlan paradoxonokkal, mint a szép is csak akkor szép, ha a megfelelő mennyiségű rütszággal bír, a tökéletes is csak akkor az, ha hibátlanságát kiegyenlíti hibái. A gyakorlati tudományoknak megvannak a maguk módszerei – és hasznai –, mérik és számolják az értékeket, kiadnak és összevonnak, de a valódi, a lét látens lényegiségében bujdosó balanszot meglátni és kifejezni csak a művészet által lehetséges és érdemes. A 2016-ban napvilágot látott *Absztrak-tok* [...] verses-képes album is, elérve ezt a sérülékeny harmóniát, nobilis igényességgel lopja lapjai közé a mindenséget.”

HONISMERET – 2017/3.

A Honismereti Szövetség folyóiratában Benke György tanulmánya azt vizsgálja: a református kollégiumok milyen hatással voltak a magyar közművelődésre. A *Hagyomány* rovat – Gelencsér Józseftől – izgalmas tanulmányt közöl *A tiltott és a kékényszerített tánc* címmel, ama tényből kiindulva, hogy a keresztény egyházak hosszú időn át élen jártak a táncolók magatartásának regulázásában. A szerző ezt a magatartást képi ábrázolások tükrében mutatja be. Olvasunk a lapban Székesfehérvár néprajzi értékeiről, a „tokaji föld” titkairól, Bodrogszerdahely emlékeiről és régészeti leleteiről, valamint az Árpád-kor borsodi templomairól (a reformáció előtt és után) – Kiss Endre József pedig szempontokat kínál a reformáció kortörténeti értelmezéséhez. Jó szívvel ajánljuk a könyvről Lorántffy Zsuzsanna portréját; s a *Krónika* rovat a honismereti mozgalom újdonságairól ad hírt.

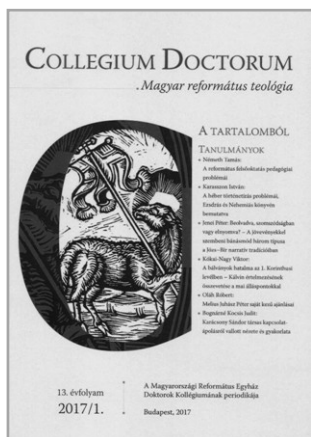

COLLEGIUM DOCTORUM – MAGYAR REFORMÁTUS TEOLÓGIA / 2016; 2017

A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma periodikájának két új számát tartjuk kezünkben. A 2016. évi második számból kiemeljük Peres

Imre tanulmányát „a közösség fogalmának vallástörténeti vonatkozásairól”, valamint Pálfi József írását (*Bűn, bűnhődés, megengesztelés és megbocsátás* címmel).

Németh Tamás a református felsőoktatás pedagógiai problémáiról értekezik a 2017. évi első számban (a történeti perspektívákat a digitális korszak „kihívásaival” is összevetve); Kókai-Nagy Viktor a bálványokról ír Kálvin értelmezésének tükrében; Oláh Róbert Melius Juhász Péter „saját kezű ajánlásait” mutatja be és értelmezi; Bognárné Kocsis Judit pedig Karácsony Sándor társas kapcsolatáról vallott nézeteit és gyakorlatát veszi górcső alá.

SÓLYOM SÁNDOR verse:

VALLOMÁS?

a Sextus Propertius

Kezed melegét még őrzi a kilincs,
lábad nyomát a vénséges szőnyegem
– hol már az ágyig sem bírva
omoltunk egymásba, és nem is egyszer –,
és a vén kávésbögre, akibe bevésődött
ajkad íve, s csókod ízét még előlem
is irigykedve rejti...
(Mindaddig, míg rommá nem teszem!)
Távol vagy tőlem kedves,
térben és időben egyaránt,
talán már nem is gondolsz rám
(vagy csak mint egy rossz álmra?).
A tükörben homályosulni kezd az arcod,
nem nevet rám hívogatón,
hogyan ölelni rohanjak hozzád...
Társam Propertius verses könyve,
egy másik elhagyott kesergése.

A szomszéd lány gyakran átjön,
gyümölcsöt hoz és nemegyszer bort,
miközben cseveg, formáiban gyönyörködöm,
és szemében, amire azt mondták egykor:
tutajos! Olyan az, mint a fekete gyémánt,
s ott ragyog minden éjszakán,
a hold helyett is felettem.

Látod, az ember gyarló és felejt,
csak a tárgyak nem? a lelketlenek?
Az ész nem, de talán a szív tudja...

Amit egykor Propertius írt Cynthiának,
a hűtlennek, egykor, azzal zárom soraimat:
*„Ágyadban sohasem fekszik más nő helyedre,
Hogyha tiéd nem, hát egymagamé leszek én.”*
(Bár én már „egymagamé” nem lehetek,
ezt a szomszéd lány sem engedné meg,
az ágyam pedig ahhoz bőven elég,
hogy elférjünk rajta: ő meg én.)

(2017)

KOMISZÁR JÁNOS PASZTELL KÉPE – JÁNOS VITÉZ ILLUSZTRÁCIÓ (2017)

REFORMÁCIÓ 500

BERTHA ZOLTÁN:

A MAGYAR REFORMÁCIÓ PÉLDAADÓ ARCKÉPCSARNOKA

A *Protestáns hősök* című, Faggyas Sándor által szerkesztett, 2016 őszén kiadott portrékötetét ismertető kritika bevezető része, önálló értékű esszéje – a teljes szöveg a Mediárium 2017/1. számában is olvasható (a szerk.).

1517. október 31-én Luther Márton Wittenbergben meghirdeti forradalmi változásokat indító demonstratív téziseit, s így életre kelti a vallás- és egyház-újító reformáció mozgalmát. Ötszáz év telt el azóta – s a protestantizmus kibontakozása csakugyan átforgatta a kereszténység kétezer éves történetét. Világgraszáló események sorozata kezdődött, mely a „*semper reformanda*” jegyében tart a mai napig is; amint Zoványi Jenő (*A reformáció Magyarországon 1565-ig* c. kongeniális művében) állítja: a „keresztyénség történetében Jézus Krisztusnak az ígéhirdetésén és munkálkodásán kívül a legfontosabb, legmesszebbre ható mozzanat a reformáció volt.”

A szétágazó, de alapjaiban összetartozó Krisztus-hívó egyházak és felekezetek olyan kifejlődéseken és újjászüléseken estek keresztül, hogy azok valóban az emberiség világtörténelmének megvilágosító átalakulásához vezettek – az egyetemes reneszánsz világkép- és korszellem-meghatározó időszakában a vallási és ekléziasztikai reneszánsz egészen csodálatos sors- és korszakfordító eredményeihez jutva.

A protestantizmus önfejlődése és visszahatása a katolicizmus eszmei és egyházszerkezeti rendszerére (de egész erkölcsi világára és tevékenység-minőségére nézve is): még inkább örökérvényűvé kovácsolta a kereszténység spirituális és intézményes berendezkedését, még szilárdabbá tette a kösziklára épített individuális és kollektív hitéletiség metafizikai és kultúranropológiai alapjait, hogy mára az egyenrangú felekezeti különbségek méltóságteljes elismerésével és megbecsülésével átitatott ökumenikus szellemiség tornyosuljon megdönthetetlen evidenciává.

Hiszen „minden vallás adott megtartó értékeket”, s „együtt szólnak az emberért, a személyiségért; az ökuménia jegyében”. S „a keresztes és csillagos tornyok egymásnak integetnek” – „mint az Illyés-vers beszéli” – deklamálta

Czine Mihály, a huszadik század második felének legkarizmatikusabb református lelkületű irodalomtörténész „vándorprédikátora”. Egyszersmind utalva a kibogozhatatlan összefonódásokra is a religiók között. Hiszen „az evangélikus Petőfi reformátusnak szerette tudni magát, Ady kálvinista lelkét ’katolikus szellők’ is ’legyezték’, a katolikus Kodály kedvvel zenésítette a protestáló írásokat”. Leszögezvén közben azt is, hogy „a magyar művelődés, a magyar irodalom az utolsó négy évszázadban erősen protestáns, s ezen belül inkább református színezetű; sokszor még a katolikus alkotók műveiben is”; hogy „eddig, négy évszázadon keresztül, a számarányánál is nagyobb szerepe volt a protestantizmusnak, benne a kálvinizmusnak, a magyar művelődésben; a protestáns szín dominált a nemzettudatban.” Ezért is kérdezhetette szerinte a katolikusnak keresztelt, de anyai ágon református, s a műveiben is erőteljesen protestáns szellemű Illyés Gyula a reformáció genfi emlékműve előtt tűnődve: „Hiszed, hogy volna olyan-amilyen / magyarság, ha nincs – Kálvin?” – s adhatta meg rá a biztos választ: „Nem hiszem.”

Mert valóban: a nemzeti identitástudatot és a nemzeti anyanyelvű irodalmiságot, kulturális önazonosságot küldetéses elszántsággal, szakrális „devotio”-val felépítő kálvinizmus, protestantizmus nélkül a magyarság valószínűleg elmosódott, szétszóródott volna, vagy felszívódott volna más népekbe. A temérdek vergődéssel a tengernyi megpróbáltatást lebirkózó vallási és irodalmi kultúra együtt mentette át a magyarságot, a nemzetet a mindenkori jövőbe; együtt jelentette a megmaradást. Az újjáébredő hit a nemzetet, a nemzet a hitet tartotta. „Krisztusban hívattunk és küldettünk el keresztyének, Krisztusban teremtettünk és tartatunk meg magyarnak” – deklarálta a legújabb kori „babiloni fogság” alól szabadító rendszerváltás utáni református világtalálkozókon Hegedűs Loránt.

„Harangzúgásos az egész magyar kultúra – ahogyan Kodály Zoltán mondta” (hangsúlyozta ezt is Czine Mihály): „folytonos benne a harangzúgás, a *Halotti beszéd*től Adyig. Sőt: máig. Nagy Lászlóig és Sütő Andrásig. Egyszerre figyel a haza és a nagyvilág gondjára.” S az örökös magyar „sorsnyomás” legérzékenyebb modern gondolkodó írója, Németh László pedig így vallotta: „amikor nagyanyám, a mezőföldi parasztasszony, kis szobájában kigyújtotta a petróleumlámpát, s a Károli-biblia ősi kiadásából az ótestamentom háborúit betűzte elém, azon a szinte szívemből kihangzó magyar nyelven; vagy napos templomunk farkasszemnéző asszony- s férfinépe zendített rá a *Te benned bíztunk* belémévődött dallamára: akkor tudtam, hogy hozzátartozom, minden kételyemmel is ehhez a biblia és zsoltár mögé barrikádózódott négyszáz éves magyar közösséghez.”

A reformáció mint „magyar vallás” a nemzeti túlélés záloga volt és maradt mindeztől – az ötszáz évvel ezelőtti országos szétdaraboltatásoktól a 20. századi trianonokig végtelenedő passiókon, kálváriákon át is. A kálvinizmus névadójáról az erdélyi, mezősegi Pusztakamaráson szinte el sem hitték, hogy nem magyar volt – ahogyan a Bethlen Gábor (a XVII. században erdélyi „tündérkert”) varázsoló református fejedelem) alapította nagyenyedi kollégium neveltje, Sütő András írja édesanyjáról, miképpen hűledezik, amikor értesül Kálvin nemzetiségéről és tetteiről: „A mi Jánosunk? Na, ha én ezt tudtam volna róla! – Nem tudom, mi lett volna, ha ezt anyám hamarabb megtudja.”

Az eltéphetetlenül összefonódó nemzeti és vallási identitás közösségmegőrző hagyománya képezi tehát a magyar protestantizmus kultúráteremtő fundamentumát és kontinuitását. Templom és iskola, hit és tudás, szellem és egzisztencia szerves szimbiozist. Minden tudatforma (hit, bölcsélet, tudomány, művészet, etika, jog, politika) végső világi immanenciákat és transzcendens önértékeket egybeforrasztó organikus együtt-lélegzését biztosítva. És felszabadítván a földi létezés természetfölötti őseit és ragyogó megváltói, üdvtörténeti perspektíváit mindenkor szem előtt tartó lelki éberséget. A közvetlen Isten- és ember-kapcsolat következményeként az egyedül a hitre, kegyelemre, a Szentírásra (*sola Scriptura*), a szenvedő és feltámadott Krisztus Jézusra (*solus Christus*) támaszkodó reménység és figyelő tekintet feltétlenségét – kizárólag a Szentháromság Istennek adva abszolút dicsőséget (*Soli Deo Gloria*). S így – a „protestáló hit s küldetéses vétő” (Ady) ösztönzésével – hadakozva a török- és Habsburg-ellenes (majd minden további idegen nagyhatalmi elnyomással szembeni) heroikus küzdelmekben a saját magyar út önállóságáért, a nemzeti függetlenségért és az emberséges, demokratikus társadalmi (jogállami, egyházi-institucionális) berendezkedésért, a szolidaritásért a szegény nyomorgó néppel („*misera plebs contribuens*”); a kurucoszabadságharcos elhivatottság felmérhetetlen eszmei-erkölcsi kisugárzású emfázisával: *Cum Deo pro Patria et Libertate*!

S mindennek jegyében jelent most meg egy rendkívül impozáns, koncepciózus és reprezentatív ünnepi kiadvány. Címe: *Protestáns hősök – Fél század portré az elmúlt fél évezred magyar történelméből*. Faggyas Sándor gondolta el és szerkesztette ezt a kötetet, amelyben tehát felvonulnak az ötszáz esztendő legkiválóbbjai közül azok, akik szorosan kötődtek a magyar protestantizmus-hoz (döntően az evangélikus és a református tradíciókhoz) – ennek szellemében is fejtették ki munkásságukat. A magyar reformáció lenyűgöző történelmi

arcképcsarnoka boltozódik fel előttünk. Hitünk hősei sorakoznak fel – a róluk szóló összefoglaló írások és a tőlük származó idézetgyűjtemény arányos keretei között. Minden évszázadot színesen képviselik, akik beírták magukat a magyar történelem aranykönyvébe. Természetesen a sor végteleníthető volna – de nem száraz lexikon készült, hanem élménydús olvasmányosságot kínáló kézikönyv. S aki szerepel benne (a sok jól ismert kiválóság), arról szemernyi sem felületesen, hanem tömören, lényegremutatón és életközeli elevenséggel esik szó. Tudósok, tanárok, diákok, s minden érdeklődő számára. Mához szóló tanulságokkal, aktuális és időtlen érvényű üzenetekkel.

A keménykötésű, szép kiállítású könyv borítóján a cím és alcím betűi a nemzeti trikolor színei szerint rendeződnek el. Ízlésesen piros–fehér–zöld színek övezik a rögtön a külső borítóra is ráhelyezett képét a debreceni református nagytemplomnak. A magyar reformáció központjának, a „kálvinista Róma” szimbólumának. Ezzel pedig jelképesen a másik évfordulóra is figyelve: az európai megújulás ötszázadik éve egyúttal az 1567-es debreceni alkotmányozó zsinat négyszázötvenedik emlékéve is; innentől számíthatjuk ugyanis a Tiszántúli Református Egyházkerület és így tulajdonképpen a Magyarországi Református Egyház létrejöttét. Ezen a zsinaton fogadta el alapvető hitvallásának a lelkipásztorok közössége az András templom oldaltermében az úgynevezett *Második Helvét Hitvallást*, amelyet először a svájci református kantonok írtak alá az ezt megelőző esztendőben.

Kettős (dehogyan: sokszoros!) ünnep ez az egyetemes, integer magyarság számára. A Kárpát-medencei és a nagyvilágban szétszóródott magyarok nemzeti összetartozásának lélekemelő eseménye. A felemelt fő szolgálattevő alázatával és áldozatosságával koncipiálódott ez a könyv tehát. A szerkesztő Faggyas Sándor tizenhat másik jeles szerzőtársával együtt arra törekedett, hogy (a www.preshaz.eu portálon fellelhető nyilatkozata szerint) a történelmi Magyarország és Erdélyország különféle részein élt ötven „olyan kiemelkedő, kivételes szellemű és jellemű protestáns személyt” mutassanak be, „akik a hit által, a hit erejével éltek, küzdöttek, szolgáltak, használtak, alkottak a közösségi élet különböző területein és küzdőterein”; mert ezek az „írók, prédikátorok, pedagógusok, tudósok, költők, politikusok, állami vezetők valamennyien hősök: a hit hősei, tanúságtévői.” „Kultusz és kultúra összefügg, ezért a mai fiatal generáció elé olyan példaképeket kell állítanunk, akik – mint Arany János mondta Fáy Andrásról, a nemzet mindeneséről – megérdemlik, hogy ’a jelesebb honfiak pantheonjában mint buzdító példa állandó helyet foglaljanak el.’” „Az elmúlt öt évszázadban ’hazájuk hasznára s ékesítésére és Isten dicsó-

ségére élt” személyiségek lépnek most elénk – fogalmazza a szerkesztő a könyv borítójára helyezett ajánlásában is, s veretes előszavában pedig hogy ez a nemzeti önismeretet, öntudatot híven tápláló antológia vagy portrégyűjtemény a régi protestáns magyarokról mai protestáns magyarok alkotása; egy „képzeletbeli magyar protestáns panteon – arckép- vagy szoborcarnok – nagy szellemeinek és jellemeinek” közösségét kikerekítve.

Hosszú időre meghatározó ismereteket, gondolatokat nyújt át e monumentális tudástár: úgyszólván thesaurusa, enciklopédikus kincsháza ez mindannak, ami a magyar protestantizmus félévezredes jelentőségét eddig szavatolta – s fogja a jövőben is. Kiváló, neves szakemberek készítették. Magasrendű tudományos népszerűsítő munka, bravúrosan megszerkesztett formában, úgy, hogy az a magyar iskolarendszer egész vertikumában (általános iskolától egyetemekig) használható kompendiumként, olvasó- és tankönyvként, segédkönyvként, pazar szöveggyűjteményként (egyfajta nagyszabású „vadamecumként”) is szolgálhasson. (A jubileumi esztendő országos diákvetélkedőin máris alap-szakirodalomként használják.)

A lexikonokhoz képest is újdonság, ahogyan az egyes arcképek megalkotói az életrajzi tényeket is emberközbe hozó leírásmóddal, a legfrissebb kutatási eredményeket is bemutató tárgy- és szakszerűséggel, a felvázolt portrékat egyszersmind korfestő ábrázolással dúsító előadásstílusban tálalják elénk. A mozaikképek így egy különleges, teljes érvényű kultúrtörténeti tablót adnak össze. S emellett, hogy minden egyes mesteri kiséletrajz adatokban, életmű- és korfelidéző mozzanatokban bővelkedik, igen gazdagon és életesen értelmezi, értékeli az adott író, művész, tudós, politikus, fejedelem szellemtörténeti teljesítményét, hatását, megkerülhetetlen jelentőségét.

A régi prédikátoroktól, az ősréformátor szellemi nagyságok sorától az országépítő és nemzetjobbító történelmi apostolaink seregén át a huszadik század sok kiemelkedő vezéregyéniségéig terjed a szerkesztő és a szerzők szemhatára. Mindegyre emlékeztetve nemcsak a magyar protestantizmus elidegeníthetetlen nemzetmegtartó szerepére, de arra is, ahogyan ezek a szellemóriások egymást becsülték, évszázadok távolából is egymás műveiből és örökségéből táplálkozva munkálkodtak, amint a modernnek a régiekre, az utódok az elődök örökségére minduntalan visszautaltak, azt továbbépítették, s új ihletésekkel, korszerű szemlélettel továbbvitték. Pusztán ez az örökös egymásba láncolódás, egymáshoz kapcsolódás önmagában is olyannyira meghatározó folyamatosságot képez, hogy csak ennek a kidomborítása máris elévülhetetlen érdeme ennek a könyvnek. Mert a precíz, kontúros arcképek eleven emlék-

csarnoka egyszerre inspirálja az olvasókat és a reformáció történetét tanulmányozókat arra, hogy megbecsüljék azt a rengeteg erőfeszítést, amelyet keresztyén hitünk hősei az idők során kifejtettek, de áhítattal átérezzék azok lelki, spirituális, transzcendentális motivációit is: a végtelen erejű istenhit csodálatos termékenységét és alapvető változhatatlanságát. Hiszen fokozhatatlan intenzitásában éppen ez a hitelvi elkötelezettség és felelősségvállalás teszi felülmúlhatatlan példaképeinkké ezeket a nagyszerű személyiségeinket; vagyis a szellemi erő, az isteni sugallatok energiája időtől független, időtlen lényegvalóságnak bizonyul.

De mindemellett fikarcnyi túlon túl patetikus elrajzolás sem fedezhető fel a kötetben: a hit érzékfölötti állandóságának és a földi életet felülről vezérlő biztonságának mértéke alatt a köznap emberi cselekedetek még akár gyarlóságokat, tévedéseket, esendőségeket is bőségesen felhalmozhatnak. Ám azért persze elsősorban nem ezek miatt – noha ezek tanulságai sem elhanyagolhatók –, hanem az örökbecsű alkotások és példamutatások okán taglalhatjuk újra és újra e kivételes életpályák megannyi beszédes részleteit, tanúságtevő momentumait.

A hiteles, tömör fejezetek remekül válogatott szemelvényekkel egészülnek ki. Olyan idézetgyűjtemény ez, amely breviáriumszerűen tartalmazza az illető történelmi alak életművének leginkább markáns, karakteres megnyilatkozásait. A műfaji változatosság és a kitűnő válogatás együttesen a lehető legszínesebb panorámáját nyújtja annak a végtelen horizontú szellemi teljesítménynek, amelyet már a pályaképek együttese maga is jelzett, tükrözött. S ha valaki csak ezeket a részleteiben felvillantott írásműveket studírozza is: az emberi gondolkodás-, bölcsélet-, irodalomtörténet olyan dimenziói nyílhatnak meg előtte, amelyek összességükben csak lenyűgözhetik vagy az érdeklődését felcsigázva további olvasói elmélyedésre ösztökélhetik.

A kötet egyvégtében átolvasva is lebilincselő; egy-egy részletében is szellem és história, emberség és közösségiség, humanitás és divinitás összefüggéseinek teljes körű érzékeltetésével megragadó; s újra- és újraolvasva, újszerű és rendkívül magvas, velős, koherens kézikönyvként pedig akármikor mint eligazító alapvetés vagy segédeszköz használható. Méltó szakirodalomként számon tartva is, de eszmeiségében, morális hatásában funkcionáló, egyetemes igazságokat szolgáló jellegét tekintve is. A legnemesebb, legmagasabb szintű (ráadásul élvezetesen élményt szerző) tudományos ismeretterjesztés ez – egyben hiterősítő, hitmélyítő olvasmány, regényes és kalandos magyar történelmünk zivataros századairól szóló, tény- és okadatolt elfogulatlanságot hitvalló kisu-gárással vegyítő, ötvöző szakmunka és tanúságtétel.

Anyanyelvi művelődés, európai és magyar értékvilágot szintézisbe forrasztó gondolkodásmód, horizonttágító, iskolafenntartó misszióvállalás (már 1530-tól egymás után Mezőtúr, Sárospatak, Pápa, Debrecen, Békés, Gyulafehérvár, Kolozsvár, Nagyenyed, Székelyudvarhely kollégiumait említve közülük): csak jelzése lehet a reformációs törekvéseknek. De mennyi hányattatást, üldöztetést, élethalálharcot kellett ehhez elviselni, mennyi vándorlással, keserves erőfeszítéssel és kitartó megszállottsággal legyőzni az ellenséges erőket és a nyomorúságos körülményeket! Idegen megszállás, hatalmi erőszakoskodás, gáncsoskodás, ellenreformációs hadjáratok, kiszámíthatatlanul hullámzó erőviszonyok közepette menekülések, bebörtönöztetések, gályarabságok, száműzetések: mi mindenben kellett keresztülverekednie magát a korabeli reformátoroknak, lelkipásztoroknak, tanítóknak és tanítványoknak!

PROTESTÁNS HŐSÖK – FÉLSZÁZ PORTRÉ AZ ELMÚLT FÉL
ÉVEZRED MAGYAR TÖRTÉNELMÉBŐL
(SZERKESZTETTE: FAGGYAS SÁNDOR;
PRESS-PANNONICA-MEDIA – AMFIPRESSZ, BP., 2016.)

Az első kötetben a következő személyek portréi, illetve szövegválogatásai olvashatók: Sylvester János, Heltai Gáspár, Sztárai Mihály, Huszár Gál, Melius Juhász Péter, Szegedi Gergely, Károlyi Gáspár, Bornemisza Péter, Balassi Bálint, Bocskai István, Szenci Molnár Albert, Bethlen Gábor, I. Rákóczy György és Lorántffy Zsuzsanna, Medgyesi Pál, Kemény János, Apáczai Csere János, Bethlen Miklós, Pápai Páriz Ferenc, Tótfalusi Kis Miklós, Petróczy Kata Szidónia, Ráday Pál, Bél Mátyás, Bethlen Kata, Bod Péter, Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Körösi Csoma Sándor, Fáy András, Kölcsey Ferenc, Wesselényi Miklós, Kossuth Lajos, Mikó Imre, Kemény Zsigmond, Arany János, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Tisza István, Bethlen István, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Ravasz László, Kós Károly, Fülep Lajos, Makkai Sándor, Karácsony Sándor, Hamvas Béla, Ordass Lajos, Németh László.

FAGGYAS SÁNDOR A BIBLIAMŰZEUMBAN TARTOTT
2016. ŐSZI KÖNYVBEMUTATÓN

Idén lett volna 90 éves Sütő András, a „protestáns hős”

SÜTŐ ANDRÁS: AZ „IGAZ” KÖNYVEK ÍRÓJA (1927–2006)

A magyar irodalom vonatán utazók időnként leszállnak erről a vonatról havat lapátolni. Az 1994-es ünnepi könyvhéten készítettem interjút Sütő Andrással, aki a „levelező” Németh Lászlót hívta segítségül az idézetben – a „hólapátolás” ugyanis olyan feladata a magyar írónak, amely bár nem tartozik a szűken vett irodalomhoz, de ez a cselekvés közösségmentő is lehet. Akkor mutatta be két darabját a debreceni Csokonai Színház (*Az ugató madár, Advent a Hargitán*), s föllapozhattuk az *Engedjétek hozzám jönni a szavaikat* (1977-es és az 1980-as kiadások után új gondozásban megjelent), illetve a *Heródes napjai* című, az erdélyi magyarok 1984–87 közötti exodusáról írt naplójegyzeteit.

Erdélyben az író régen is, akkor is „mindenes” volt: egyfajta létezőközösségi igény folytán az író a hivatás és a kötelesség közötti állandó kettősséget érezte, ezért szinte természetes alkotói egzisztenciát teremtett számára a két feladat: a művészi és a közösségi küldetés ötvözése. „Személyes sorsom valómása is az, amikor erről az örök konfliktusról beszélek: a közügyi tennivalók és az írás, a művészet magányos ütközőpontjairól” – nyilatkozta Sütő, akinek olykor támadt ugyan olyan érzése, hogy „önmagunknak írjuk önnön tragédiáinkat és önnön elégedetlenségünket”, ám soha nem mondott le az írott szó erejéről. Mert „valahol minden emberi gondolat találkozik egy hatalmas szellemi égbolt alatt”. Saját tapasztalata azt erősítette meg, hogy a modern kommunikációs technológiák nem szakították ki az embereket az olvasólámpa fényéből, „Erdélyben pedig „különösen szomjasak az emberek a betűre [...] némelykor már-már a falatot vonják el a szájuktól, hogy könyvet is vehessenek”.

Nemcsak általában a leírt szóban való hitét confirmálta Sütő András, de az igaz szó erejét is – hiszen ez teszi erkölcsi cselekedetté íróasztal melletti tevékenységét. Az *Anyám könnyű álmot ígér* című (szociográfiai riportregénnyé emelkedő) naplójegyzetek a következő kis dialógussal indulnak: „Egy napon így szólt anyám: – Írhatnál rólunk is valami könyvet. – Nocsak! – néztem a szavai után, majd tréfára fogván a dolgot, azt kérdeztem boltos módra: milyen könyv legyen az, vidám-e vagy szomorúságos? – Igaz legyen – mondta.” A hátunk mögött felgyűlő idő, a halántékunkat abröncsként

szorító fájdalom igaz kibeszélése ugyanis könnyebbé teszi az álmainkat. Bertha Zoltán Sütő-monográfiájában ezt az idézetet választotta fejezetcímeként: „Addig élünk, amíg módunkban áll visszafelé tekinteni”. S maga is módosította az írói műfajmegjelölést: nem egyszerű naplójegyzetéről van szó, hiszen az idilli-anekdotikus, „könnyedebb hangszerelésű” részletek után „különleges arányrendet alakít ki” az egymással is polemizáló elbeszélői eszközök, struktúrák között. Ugyanúgy jellemzi a leíró tárgyilagosság, a metaforikus szuggesztívó, a szociografikus leírás és sorsjelképi jelentések kiemelése, mint az individuális jellemrajz és a kollektív karakter-megjelenítés, vagy a lineáris elbeszélés, a lírai vallomásosság és az esszéírói fogalmiság. A dokumentatív hűség mindig felülírja a „vidám” vagy „szomorúságos” atmoszférát. Az igaz beszéd intenzív és szintetizáló sűrítése a későbbi tézisdramák hangjánál is erősebb: (Bertha szavaival) „vitathatatlan egységben lélegzik az egyedi, egyszeri emberkép és a sorsközösségi lényegvalóság”.

Nem is az égből szólt alá a tündéri szó, mely az ihletet adta, hanem a gyermekölelésnyi édesanya fehér hajtincseiből zengett, rajzó méhek csapataként futott aztán végig a pusztakamarási emberek mindennapjain, melyekből nemcsak a jelen, hanem az egész sors megelevenedett. S itt találkozunk, a naplóregény egyik dialógusában, a költészet (s általában a művészet) legtalálhatóbb allegóriájával. Nem pusztán a költészetről, hanem „az önkifejezés egyszerű öröme” példájáról, a mezőiségi „nyelvi bőség káprázatának” fogyasztásáról is olvashatunk. A hat elemi osztályt végzett egyik unokahúgához látogat az író, akit a keresztyén erkölcsi és az iskolai történelmi műveltségéről faggat. Jézus és Petőfi közül természetesen a Jézusról szóló tudás az erősebb, de amikor az író megkérdezi a kislányt, hogy miért szeret verset hallgatni, olyan egyszerű választ kapunk, melyben a teremtmőalkotás lényege rejlik: „Mert a vers olyan szépen fejezi ki magát. Mert én is tudom azokat a szavakat, de nem jutnak az eszembe.” – Erről beszélt Sütő András az 1994-es interjúbán: az író közösségi cselekvése (de még a „hólapátolása” is) a mások helyett szólás erkölcsi kötelessége.

Ha az életrajz fontosabb állomásairól kívánunk röviden beszámolni, úgy érdemes értelmezői kontextusba is helyezni a biográfiai adatokat. Elvégezte ezt a feladatot Cs. Nagy Ibolya; illetve Bertha Zoltán monográfiája (1995) előtt részösszegzést adott Görömbei András (1986), majd – mások mellett – Ablonczy László (1997; 2002) írt róla, a nagyszámú rövidebb Sütő-portré közül pedig kiemelkedik a Szokolczay Lajosé – az alábbi áttekintés is ezekre a munkákra is támaszkodik.

Sütő András 1927. június 17-én született a mezősgéi Pusztakamaráson; 1940 őszétől a Nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium (erről szóló emlékeit örökölte meg a *Nagyenyedi fügevirág* című írásában), 1945 januárjától a Kolozsvári Református Gimnázium diákja volt. Már ekkor (18 éves korában) közölte első írását a *Világosság* (*Levél egy román barátomhoz*), mellyel „szerényen bekopogtatott az irodalomba”.

„Kós Károly ölelt át első novellaszengém megjelenésekor; Kacsó Sándor és Balogh Edgár biztatásait melengettem erőgyűjtésként a terveimhez” – írta Sütő *Az én egyetemem* című tárcájában. Itt lelt szellemi otthonra, majd rendezést tanult a kolozsvári színművészeti főiskolán. Tanulmányait azonban megszakította, és 1949-től a *Falvak Népe* hetilap főszerkesztője lett. Amikor az előző év őszén meghívták, jóleső érzéssel állapította meg, hogy „valóságos irodalmi főiskolába” került.

„Idill? Közelség inkább. Úgynevezett népiek és urbánusok emberközelsége – tudatosan vallott vagy csak megsejtett eszmények mindinkább erősödő vonzaskörében; írás és társadalmi szolgálat kart karba öltése abban a hitben, hogy a világ teremtésének vagyunk részesei. Ifjonti lelkesedéssel hittünk az írás hatalmában, amelynek erejét – minden más hatalomtól elütően – épp megosztottsága, vagyis kinek-kinek a másiktól különböző művészi szemlélete hordozza.” (Mivel szüleit kuláklístára tették, tiltakozásképpen lemondott a posztról, amit nem fogadtak el, viszont a szüleit rehabilitálták; és csak az 1953-as újabb lemondás után lett a kulturális rovat munkatársa.)

Ekkortól figyelhető meg, hogy tolla az „igazság felé moccan, a megtalált és nem kitalált gondok irányába”. A Bethlen Kollégium 350. évfordulóját köszöntő, egyúttal az (önvallomás álcája mögött) az egyik legkiválóbb Bethlen-portrét adó *Nagyenyedi fügevirágban* fogalmazza meg fiktív levelében (a már-már prózaversként is olvasható „jobbágyi panaszlevélben”) azt az anteuszi küldetést, mely szerint az erőt csak akkor kapjuk vissza, ha újra megérintjük a földet. Szokolczay – az Illyés Gyulát szellemi-lelki, földi és égi rokonként vallott és vállalt – Sütő sorait idézi: „Az otthoniak – a sárban maradottak – azt gondolhatják: kiszabadultan a felfelé kapaszkodás útjára léptem. De fülemben a hangjuk s szándékaimban a fogadalom: nem fölle: lefelé török, Uram; vissza azok közé, akik könnyekkel egész rózsakerteket nevelhetnének...”

Kiváló példa a fenti esszé az írásművön belüli stílusváltásra is – mely Sütő stílusának szerves része, a nyelvi gazdagság, a megidézett korok nyelvi atmoszférateremtő képessége mellett –; az író „az erdélyi protestáns prédikátorok palástját ölti magára”, nyelve és kifejezésmódja az elődökéhez haso-

nul. Szakolczay idézi e gyönyörű képet: művében az „erdélyi katedrálisok orgonái szólnak”. Katedrálisok helyett azonban szerkesztőségekben, kiadóhivatalokban és színpadok mögött, orgona helyett a szülőföld és az identitás szakrális szeretetével átitatott erővel szólt. 1954-ben az *Igaz Szó* című irodalmi havilapnál dolgozott. Ekkor Marosvásárhelyre költözött, ott élt haláláig (2006. szept. 30-án Budapesten hunyt el, temetése Marosvásárhelyen volt).

Írói indulása tehát az 1950-es évek elejére tehető, drámával és szépprózával egyszerre jelentkezett. Első drámája (Hajdu Zoltánnal közösen) a *Mezít-lábas menyasszony* (1950); első novelláskötete az *Emberek indulnak* (1953), elbeszéléseinek, karcolatainak második gyűjteménye az *Egy pakli dohány* (1954). Kritikai szellemű, *Félrejáró Salamon* (1955) című elbeszélése alapján film készült (ezt 1956-ban betiltották). 1958-ban a *Művészet*, 1959-től az *Új Élet* főszerkesztője (1989-ig). Több színpadi játékot írt az ötvenes-hatvanas évek fordulóján: *Fecskeszárnyú szemöldök* (1958); *Szerelem, ne siess!* (1961).

A hatvanas évek második felétől képviselő volt, több külföldi országban járt parlamenti és írói küldöttségek tagjaként. A *Pompás Gedeont* 1967-ben mutatták be Marosvásárhelyen, de ezt a darabot is betiltották. A hetvenes évek elejének (nyugat-európai, újvidéki, amerikai és kanadai) irodalmi körútját kiváló esszéiben örököltette meg (*Perzsák, Az Angyalvár kulcsai, Fekete rózsák – Auschwitz és Az utolsó köntös – Weimar*).

Ebből az időszakból néhány „vidám, poétikus” egyfelvonásost emelhetünk ki (*Vidám sirató egy bolyongó porszemért*, s „drámai szövetű elbeszélése” a *Zászlós Demeter ajándék élete*). 1970-ben jelent meg *Anyám könnyű álmot ígér* című naplóregénye (mely több kiadást megért, számos idegen nyelvre fordították le). Úti esszéket közölt a *Rigó és apostol* (1970), az *Istennek és falovacskák* (1973) kötetekben; 1974-ben jelent meg (a Kleist elbeszélése nyomán írt *Egy lócsiszár virágvasárnapja* című drámája, melyet az évtized végéig a *Csillag a máglyán*, a *Káin és Ábel*, *A szuzai menyegző követte* (a négy színpadi mű tetralógiaként is értelmezhető).

Több bemutató után a sepsiszentgyörgyi színház adta elő műveit – A *szuzai menyegző* előadását Marosvásárhelyen már nem engedélyezték 1980-ban. Az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című könyve „a magyar nyelv szakrális erejét és szépségét idézi meg” (1977-ből). Románul is megjelent a mű, így „érthető”, hogy a második kiadást a cenzúra nem engedélyezte...

„Az erdélyi magyarság egyenjogúsági érdekeinek jobb védelmi reményével a hetvenes-nyolcvanas években országos képviselői testületek tagjaként áll ki szóban és írásban a teljes anyanyelvi oktatás, a nyelvhasználati jogok

mellett, s írja memorandumait, tiltakozásait, közli írásait külföldön is a nemzetiségi jogfosztások ellen” – fogalmaz Cs. Nagy Ibolya, aki elszigetelése szerves részének tekinti az új színdarabok előadásának és könyvei megjelenésének cenzúráját. Az utolsó, Romániában megjelent kötete az *Évek – hazajáró lelkek* (1980); ezután minden művét Magyarországon jelentette meg, itt játszották új színdarabjait is (a Nemzeti Színházzal kezdett hosszabb együttműködést).

Színművei (*Pompás Gedeon, Egy lócsiszar virágvasárnapja, Csillag a máglyán, Káin és Ábel, A szuzai menyegző, Az álmokommandó, Vidám sirató egy bolyongó porszemért, Advent a Hargitán, Az ugató madár*) több kötetben jelentek meg. Nyomatott és színházi megszólalásai „politikai kiáltványok” voltak; az *Advent a Hargitán* bemutatása (1986) „valósággal közéleti fordulatot jelentett a határokon túli magyarsággal kapcsolatos budapesti politikában” (1997-ig szerepelt a repertoárban; eljutott számos határon túli magyar városba, Bécsbe, Párizsba, a Nemzetiben pedig 285 előadást ért meg).

„A hitleri holocaustot és a neofasizmus romániai árnyait is felidéző” *Álmokommandó* 1987-es bemutatói tovább fokozták a bukaresti indulatokat – az erdélyi magyar jogfosztottságot föltáró írásai miatt halállal fenyegették, családját is retorziók érték. 1990. február 10-én a marosvásárhelyi könyvesgyertyás tüntetés toborzója és szónoka volt; egy hónap múlva a „felhergelt és leitatott csöcselék” életveszélyesen megsebesítette, elveszítette fél szeme világát. Ez után rendezte sajtó alá naplójegyzeteit, melyek *Szemet szóért* (1993) és *Heródes napjai* (1994) címmel jelentek meg. Két újabb drámája született: *Az ugató madár* (1993) és a *Balkáni gerle* (1998-ban mutatták be).

1992-ben tüntették ki Kossuth-díjjal – előtte Állami-díjas lett (1951; 1953), megkapta a Füst Milán- (1978), a bécsi Herder- (1979) és a Bethlen- (1990) díjat; kétszer részesült a Magyar Köztársasági Érdemrend kitüntetésében (1997: középkereszt; 2005: nagykereszt). 1996-ban Magyar Örökségért diplomát kapott; tagja volt a Magyar Művészeti Akadémiának.

Sütő András „kétféle természetét” Bertha Zoltán is felfedezni vélte az *Anyám könnyű álmot ígér* című könyvben („a két nagyapa lelki vonásait s ezeknek a birkózását”), mégpedig az író önmagában is megtapasztalt kettősségét: „az egyik a csöndes, poétikus, meseszerető szemlélődés hajlamát, a másik a fürge, cselekvő erkölcsnevelői szigort örökölte át”.

Az aktív társadalmi elkötelezettség (tárcák, közéleti írások, drámák) és a lírai tűnődés (naplójegyzetek), valamint a kettő szintézisét is mutató esszék (s a számos műfaji elemet társító könyvek) nem külön-külön, hanem változa-

taiban és átmeneteiben, ötvözeteiben jellemezték az író. Racionális lényegláttatás és képies érzékeltetés; filozofikus-erkölcsi gondolatiság és metaforikus beszéd; a „súlyos szépség” archaikus csengése, a prózából is kitűnő elégikus érzelmesség és a keménység szuggesztív kiegyenlítése a Sütő-életmű – egészében és műfajilag eltérő írásaiban egyaránt, véli Bertha. – Görömbei András pedig mindezt úgy fogalmazta meg, hogy az Erdélyben Tamásival együtt legszebben magyarul beszélő írónk olyan nyelvi tágasságot vetít elénk, mely természetes párhuzamokat von a különféle képzetkörök között, bizonyítván, hogy egységben látja a világot, közben pedig minden kicsinység egyetemessé táguul.

Sütő András időnként tehát valóban leszállt a vonatról havat lapátolni – szemét sem féltve a kavicsokkal bélelt hógolyók elől (hiszen az alkotás és az alkotó szerepvállalás soha nem lehet pótcselekvés) –, hogy legalább megmutassa az utat, melyet kitaposhatunk, hogy a kicsiségekben rejlő tiszta erkölcs egyetemessé táguulhasson.

NYOMATOK – TEODÓRA BOTH FESTMÉNYE (2017)
A MŰVÉSZ ÚJ KAMARA-KIÁLLÍTÁSA AUGUSZTUSBAN
NYÍLT MEG A DEBRECENI, BELVÁROSI BOTH DEGA IMBISZ
KÉPNÉZEGETŐ GALÉRIÁJÁBAN

REFORMÁCIÓ ÉS MŰVELŐDÉS

A Honismereti Szövetség július elején Sárospatakon rendezte meg a 45. akadémiai konferenciáját, melynek témája a reformáció művelődéstörténeti jelentősége volt (mintegy kétszázan vettek részt az anyaországból és az elszakított országrészekből). A harmadik napon a plenáris előadásokat szekcióülések követték, alább a *Reformáció és művelődés* szekció bevezető gondolatainak szerkesztett változatát közlöm.

A reformáció – a szó szorosabb értelmében – dogmatikai, egyházszervezési, ám alapvetően evangélium-értelmezési folyamatot takar: az evangélium hirdetésének és követésének programját. A megújulást ösztönző ereje a reformáció hajnalán és első évtizedeiben volt forradalmi jellegű, s e folyamat nálunk 1567-ben, a II. Helvét Hitvallás elfogadásával érkezett a zenitjére.

Ezzel párhuzamosan egy szélesebb körű, az egyháztörténeten és dogmatikai vonatkozásokon túl a világi és lelki „hatalom” szétválasztásából adódó politikai referenciákról, a kultúra, irodalom és művészetek, illetve a hétköznapi élet viselkedésformáit egyaránt alakító művelődéstörténeti következményeket kiváltó, s ezeket a tendenciákat segítő folyamatról kell beszélnünk.

A reformáció azonban kezdetben és ma sem jelenti egyszerűen az újítást (valami új dolognak a kitalálását), mert mindig csak a régi alapokon történő megújulásról szólhatunk – tehát innováció helyett renovációról. A reformáció nélkül Európa elmúlt fél évezredes történelme bizonyosan egészen más irányt vett volna, sőt, hozzásegített a katolikus megújuláshoz is. Gutenberg „forradalmát” szintén a reformáció teljesítette ki, bár ez is hosszabb folyamat volt, mely a 17. század közepéig, a descartes-i új világkép kialakulásáig tartott. Luther egyébként a könyvnyomtatásban fedezte fel az új propaganda eszközét, melyet hatékonyan tudott alkalmazni.

Ide kapcsolódik a *semper reformanda est* – a folyamatos önvizsgálat – elve és igénye is, hiszen a megújulásra az egyháznak és az egyénnek egyaránt és folyamatosan szüksége van (ezért beszélhetünk úgynevezett „református reformációról”) – a külső és a belső igénynek összhangban kell állnia. Ennek a gondolatkörnek a tárgyalásához kell még idéznünk az *orando et laborando* figyelmeztetését. Imádkozva és dolgozva, azaz: mindenki a maga munkájával, a maga képességei szerint dicséri az Istent. Gyakran hivatkozunk Pál levelére (1Thess 5,21) – az apostoli intés szerint: „Mindent megpróbáljatok; ami jó, azt megtartsátok!”

A reformáció liturgiai értelemben Krisztus megváltó művének a helyreállítás, ami azt jelenti, hogy Jézus Krisztust, Isten ajándékát, a Testté lett Igét kell ismét a középpontba emelni. Ebből eredeztethető a reformáció jól ismert öt alaptétele, melyről már a konfirmáció alkalmával is számot kell adnunk. Ez az öt alaptanítás a következő: *Sola Scriptura* (egyedül a Szentírás elve szerint); *Sola gratia* (az üdvözlés pusztán kegyelemből történhet); *Sola fide* (egyedül a hit által – s ennek követésére épül a Luther által is szorgalmazott tanítás: mint megújuló tartalom és módszer); *Solus Christus* (egyedül Krisztusban, az ő megváltó közvetítésével); valamint: *Soli Deo Gloria* (Egyedül Istené a dicsőség).

Amikor a reformáció és művelődés témakörében vizsgálódunk, egyaránt számba vehetjük a diszciplináris, a történeti, valamint a szellemi-attitűdbeli (mentalitásra vonatkozó) szempontokat.

Milyen kapcsolatban áll a reformáció az anyanyelvvel és az (anyanyelvű) irodalommal? (Ennek művelődéstörténeti hozadéka lehet a könyvkiadásban, könyvművészetben bekövetkezett változások sora, s külön kiemelhetjük az exlibrisek, a könyvjegyek protestáns kultuszát.)

Milyen volt a kapcsolata az oktatással (az intézményrendszer ki- és átalakításával, a tananyag megváltozásával) – a református iskolarendszer hogyan járult hozzá a társadalmi gondolkodás és viselkedés (az egyéni és közösségi mentalitás) alakulásához?

Hogyan viszonyul a reformáció a művészetekhez? Itt nemcsak a képzőművészetre gondolunk – a bizánci ikonoklaszta mozgalom reformációkorabeli megújulására –, hanem az egyházművészeti sajátosságokra, a templomépítészeti tendenciákra vagy a liturgikus ének szerepére is. Külön szempont lehet a képzőművészet Kálvin szerinti „extra ecclesiam” értelmezéséhez a tanító-demonstráló képek motivációja – pl. Comeniusnál –, de a református lelkész-festők – pl. Szűdy Nándor vagy Bertha Zoltán (mindkettőjüktől őriz alkotásokat a sárospataki kollégium múzeumi gyűjteménye is) – biblikus-reprezentációs szerepvállalása, illetve az egyre gyarapodó református templomgalériák jelenségének vizsgálata.

Kitérhetünk arra, hogy milyen filozófiai gondolkodásmódok kapcsolódnak a reformációhoz (kezdve pl. a kései humanizmustól, a felvilágosodáson keresztül, az egzisztencialista iskolákig, Kierkegaardtól Karl Barthig vagy Polányi Mihályig és a „személyes tudásig”; sőt, a természettudomány és teológia viszonyának újrafogalmazásáig; a modern „nyitott gondolkodás” elvéig)? De a történettudomány és politikatörténet is számos kapcsolódási pontot rejt

magában a reformációval: hogyan alakította egymást az egyházi és világi politika (akár az ellenreformáció, a felvilágosult abszolutizmus, sőt, a két világháború közötti időszakban vagy a rendszerváltozás után)? Tehát az is külön megvizsgálható, hogy milyen volt a magyarországi művelődés a reformáció évszázadában, és milyen volt a változó státuszban lévő felekezet és annak hatása a későbbi történelmi korszakokban.

Mindegyiknek megvan a hol erőteljesebb, hol pedig csak látenssen megjelenő művelődési hatása, így amikor a reformáció és művelődés témakörében vitatunk meg fontos kérdéseket, egyrészt el kell dönteni, hogy történeti képet adunk-e, a folyamatjellegét vizsgáljuk-e, vagy a jelen állapotot és a lehetőségeket vesszük-e számba.

Másrészt az is megfontolás tárgya – vagy szemlélet kérdése –, hogy a reformáció szerepéről, helyéről, feladatairól szóló diskurzusokat milyen összefüggésben értelmezzük. Példaként idézem a *Nyugat* folyóiratban 1913-ban kibontakozó protestantizmus-vitát. Ennek irodalmi, nyelvi (a vita jellegéből adódóan publicisztikai-retorikai), egyházi-teológiai, társadalmi-művelődési, szociológiai és nemzeti vonatkozásai egyaránt vannak.

A *Nyugat* 1913. évi 14. száma közölte Szabó Dezső *A magyar protestantizmus problémája* című vitaindító cikkét, melyhez írók és egyházi emberek is hozzászóltak. [A protestantizmus-vitáról részletesen írtam a *Néző • Pont* 78. kötetében, s előadást tartottam róla a Református Doktorok Kollégiuma irodalomtörténeti és nyelvészeti szekciójában 2017 júliusában.] Móricz még később is, az 1930-as években foglalkozott a kérdéssel. 1932-ben *A magyar reformátusság mai reformációja* című esszéjében írta: a kálvinista vallás, a gondolkodás szabadságának magyar lelkülettel való összhangja mellett első-sorban morális hatásával volt erős. 1937-es *A kálvinista keresztben* szintén a magyar reformátusság nemzeti feladatairól szól – a „kálvinista kereszt” a nemzeti eszme felemelkedésének a szimbóluma.

A reformáció nemcsak sajátos szellemi egységet teremtett a három magyar országrész között, hanem bekapcsolta Magyarországot az európai szellemi vérkeringésbe. Sorra alakultak a protestáns iskolák, középiskolák, egyetemek (pl. Sárospatak, Debrecen és a filiák); megkérdőjelezhetetlen tudományos, oktatási és szellemi-művelődési szerepe van a peregrinációknak. Továbbá nemcsak az első magyar nyelvű teljes Bibliafordítás látott napvilágot, hanem sorra jelentek meg a zsoltáros és énekeskönyvek, a prédikációk, a viták, az erkölcsnevelő írások; a teológiai munkák mellett népszerű, anyanyelvű világi kiadványokat gondoztak a gyarapodó nyomdák; a kalendáriumokban szintén

nagyobb számban kaptak helyet ilyen jellegű írások. Nem beszélve a magyar nyelvű irodalom első nagy korszakairól: világi versek, drámák, mesék, történeti munkák, tankönyvek, szótárak, tudományos művek láttak napvilágot.

S nemcsak a felvilágosodás idején volt domináns a protestáns (református és evangélikus) gondolkodásmód – Bessenyei, Kazinczy, Berzsenyi, Fazekas és Csokonai –, hanem a nemzet, irodalom és közélet egybeforrásának időszakában, a reformkorban is, majd a romantikában és az új irodalmi tendenciák kialakulásában. (Elég Kölcseyre, Petőfire, Jókaira, majd Mikszáthra, Adyra, Móriczra, Németh Lászlóra, Szabó Lőrincire és másokra gondolnunk – köztük a filozófiát, művészetelméletet és keresztyén gondolkodásmódot ötvöző Fülep Lajossal vagy Hamvas Bélával.)

S hadd hívjam föl a figyelmet egy terminológiai kérdésre: a *művelődés* és a *kultúra* szoros rokonságára, minek következtében a két kifejezést (etimológiai rokonságuk végett is) gyakorta egymás szinonimájaként használjuk; s arra, hogy a kultúra az élet minden területét áthatja, a kulturális értéknormák (a szocializáció során elsajátított, értékkövető viselkedési elvek) meghatározóak műveltségi állapotainkat.

A kommunikációelméletből ismert a „kultúra kereké” modell, melyben normatív (politika/vallás), expresszív (művészetek/irodalom), kognitív (humán és természettudomány) és instrumentális (technológia/gazdaság) orientációk vannak. Minden orientáción belüli fogalompár szoros kapcsolatban áll egymással, viszont az egymás melletti irányok is ugyanebben a közelségben vannak: a politika a gazdasággal, a technológia a természettudománnyal, a humán tudomány az irodalommal, a művészet pedig a vallással.

Ettől a mindent átható együttes létezésirányoktól ugyanúgy nem tekinthetünk el, mint a vallásokkal meglehetősen felemás viszonyban álló Voltaire *Candide*, avagy az *optimizmus* c. regényének Pangloss mester által megfogalmazott üzenetétől. Nála a „műveljük kertjeinket” felszólítás a tevékeny életformára vonatkozott: „mert csak a tevékeny életforma tud megszabadítani bennünket a három legfőbb rossztól: a bűntől, az unalomtól és a szűkségtől”. A kultúrának (illetve művelődésnek) tehát ugyanúgy van morális feladata (bűn ellen való), mint szabadidős vonatkozása (megszabadít az unalomtól), illetve különbséget tesz a szellemi és anyagi kultúra (javak) között (megszabadít a szűkségtől).

A reformáció művelődéstörténeti jelentőségéről szóló diskurzushoz hadd idézzem a kálvini hivatástudatot példázó allegóriát (a cipész példáját): a cipész a munkája fölé hajol, és az általa készített műben dicséri az Urat. Max

Weber mutatott rá arra, hogy a protestantizmus, és különösen a kálvinizmus, támogatja a gazdasági és világi tevékenységeket, s ezeknek pozitív szellemi és erkölcsi jelentést ad, amely szükségszerűen következett a protestáns tanítások belső logikájából. A „munkaetika” fogalmát is Weber vezette be a tudományos szóhasználatba, a gazdasági viselkedés mozgatórugóját az etikában fedezve föl. A *protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* c. értekezésében azt a nézetét is kifejtette, hogy a modern európai kapitalizmus kialakulásában nagy szerepe volt a puritánok eszméinek/világképének. A kálvinista reformátori mozgalom a szigorú fegyelmet és önmegtartóztatást egyaránt a legfontosabb életelvek közt határozta meg – szerinte ez virágoztatta föl Németalföldön és Angliában a gazdasági vállalkozásokat.

Weber ezzel egy új emberi cselekvésmóddal (társadalmilag is hasznos jellemideál) kialakulására mutatott rá. Ezt a típust szerinte nemcsak a „szerzés” élteti, hanem a cél- és értékracionalitás egyaránt jellemzi. Ennek köszönhető, hogy élete rendszeres és fegyelmezett lesz. A protestáns etika ennek szellemében egy olyan általános világnézetnek és értékrendnek tekinthető, amely nemcsak a munkára, a munkával kapcsolatos értékekre és vélekedésekre vonatkozik, de ugyanúgy befolyásolja az evilági aszkézist, szorgalmat, takarékossgot, mint a fogyasztást és időbeosztást, vagy a vagyon és a lehetőségek célszerű felhasználását.

A cipész példája témánk szempontjából is releváns: megerősíti a „kultúra kereké” modellben fölvezetett összefüggéseket; rámutat a tevékeny életformára mint művelődési/műveltségi-kulturális attitűdre; megkülönbözteti a szellemi és anyagi kulturális javakat, de a kettő közötti egyéni és közjó etikai hívására is felel. S ötvözi magában az „*orando et laborando*” elvét, mely végső soron nemcsak a protestáns etika, hanem a protestáns művelődés lényeg is.

KÉK SZAMÁR
(AZ IRGALMAS SZAMARITÁNUS) –
SZÚDY NÁNDOR FESTMÉNYE;
A ZSIDÓ SZÜLETÉSŰ REFORMÁTUS
LELKÉSZ-FESTŐ HAGYATÉKÁBÓL
TÍZ ALKOTÁST A SÁROSPATAKI
KOLLÉGIUM MÚZEUMI GYŰJTE-
MÉNYE ŐRIZ

Szabó Magda 100

LÁZADÁS ÉS HŐSIESSÉG – „HOLTIG HAZA”: DEBRECEN*Száz éve született Szabó Magda*

Noha sokan gondolhatjuk, hogy Szabó Magda élete „nyitott könyv”, azt mégis körülölelte a titok. A centenáriumra *Abigél titkai* címmel készült színpadi előadás; a Petőfi Irodalmi Múzeum által rendezett emlékkiállítás pedig az *Annyi titkom maradt* címet kapta. Úgy tűnik, szinte mindent dokumentált a szépprózai és esszéírói munkákban (még a színművekben is vannak életrajzi – legalábbis ars poetica – utalások), a megértéshez azonban érdemes egy, a Szabó Magdáról még meg nem írt monográfia lapjai mögé tekinteni. Vajon elhihetjük-e mindazt, amit félszáz könyvében leírt; dokumentum-e a fikció?

Összetett az olvasói feladat, hiszen a művek sora 1940-ben *A római kori szépségápolás* című értekezéssel indul, majd az „elragadó kultúrájú” versek, gyerekkönyvek következtek (*Bárány, Vissza az emberig, Ki hol lakik, Bárány Boldizsár*), és 1970-ig, az *Abigél* megjelenéséig már húsz önálló művet kell áttekintenünk. Köztük a *Freskóval*, *Az őzzel* (e két kiváló lélektani regénnyel) és az itt kialakított erényeket tovább bővítő *Disznótorral*, az *Álarcosbállal* és a *Katalin utcával*, valamint a mesei utópiába szőtt társadalom- és lélekrajzot is adó *Tündér Lalával* – mindegyiknek fontos helye van az életműben, miként az 1966-os *Fanni hagyományainak*. Utóbbi művét Pinczés István állította újra színpadra a szülővárosban, a debreceni Csokonai Színházban, 1993 őszén.

Szabó Magda az olvasópróbára látogatva nyilatkozta, hogy Kármán József ugyanúgy kimaradt a közoktatási ismeretanyagból, mint a régi magyar irodalom számos alakja – Kármán nevére talán már a legidősebbek közül is csak kevesen emlékeznek. Ha igen, úgy a nevét azzal a szentimentalizmussal kapcsolják össze, melyet (hamisan) a rózsaszínű és nagykönyví érzelgősséggel társítunk – az érzelmesség helyett. „A szentimentális ember abban különbözik a középkori embertől, hogy utóbbi mindent tudomásul vett. Azt mondta: Isten így akarta, aztán bement a kolostorba, és megszakadt a szíve. A szentimentális embernek az a jellemvonása, hogy ordít. Bár igaz, hogy az erdőbe és a patakok mellé megy ordítani. Az is igaz, hogy ha én nagyon boldogtalan lennék, akkor sem mennék ki a Kossuth-szobor elé sírni, hanem magamra csuknám a szoba ajtaját. A magány hozzátartozik a kitöréseimhez” – válaszolta Szabó Magda kérdéseimre.

A kiemelt vallomásrész megerősíti az író érzelmekben való hitét, különbséget téve az anya, házastárs, csecsemő vagy a Magyarország iránti szent érzés, illetve a profán, a mindennapokat irányító érzések között. A szentimentális ember már nem nyugszik bele Isten akaratába – de megpróbál harcolni apjával és anyjával, a férjével és a politikával. A szerelemben is egyszerre van jelen a lázadás és áldozatvállalás. S erre a kettősségre építi az *Abigél* kompozícióját is.

TURCSÁNYI BÉLA FESTMÉNYE SZABÓ MAGDÁRÓL
A MŰVÉSZ SZABÓ MAGDA-PORTRÉTÁRLATA OKTÓBER 10-ÉN NYÍLIK A BENEDEK GALÉRIÁBAN

Mielőtt az első emblemikus műbe tekintenénk ismételjük meg a kérdést: Hiteles-e az a Szabó Magda-kép, amelyet az írásából és vallomásaiból alkotunk újra? A fölvetés (igaz-e, amit az író a könyveiben elmond?) alapvetően filozófiai (és esztétikai). Ugyanis: ha hiteles az egyéni stílusú előadásmód, úgy a fikció is igazgá válik. De ne feledjük: az írói identitáskonstrukció része nemcsak a mű, hanem az írói jelenlét is.

Szabó Magda szívesen állt a mikrofonok és kamerák elé, mindig örömmel fogadta a meghívásokat (gyerekek körébe ugyanúgy, mint a nyugdíjasokhoz, a debreceni Nagytemplom kulcsának és a díszpolgári oklevél átvételéhez, egy versmondó versenyre vagy egy bensőséges kisközösségi ünnepségre). Ezeken az alkalmakon egyes életrajzi motívumok ugyanúgy hangzottak el az évtizedek során, s mások apró változásokon mentek keresztül. Az emlékezet alkalmi hiátusa, a pillanat tétovasága miatt történt-e, esetleg az átformált emlékezés irányította mindezt? Bakó Endre figyelmeztet rá a *Szabó Magda sírba vitt titkai* című tanulmányában, hogy Kabdebó Lóránt megengedő kritikájával szemben – mely szerint „áthangoltan formálódnak benne a múlt tényei” – a ténynek nincsen variánsa, az mindig önmagával azonos.

De vajon az azonossághoz nem tartozott-e hozzá a múlt szubjektív értelmezése és bemutatása? Dehogynem! – Szabó Magdát azért is szeretik generációk (dédszülőktől az unokákig), mert mindenki önmaga azonosságát véli felfedezni az írásaiban. S azokhoz a forrásokhoz nyúl, melyek mindenkiben

közösek: a családtörténeti motívumokhoz (ezt az önéletrajzi *Ókút* ugyanúgy bizonyítja, mint a biográfiai vázlatok és a kulcsregények – például a *Régimódi történet* vagy a *Für Elise* – sora). Az önéletrajzi regény nem önéletrajz! – Az előbbi a szerző életét a fikció szintjén teremti újjá, keveredik benne a valós élmény az illúzióval, a tényanyag a fantáziával. A *Für Elise* (mely Kónya Judit szerint azt sugallja, hogy a vágy és a képzelet ki tud lépni a sors szabta merev keretek közül) megint nem lebbenti le valamilyen nagy titokról a leplet, hanem az életrajzi motívumokból alkot fikciót. „Az esztétikai immanencia nézőpontjából teljesen közömbös – írja Bakó –, hogy volt-e az írónőnek Cili nevű fogadott testvére vagy sem, írt-e a regénybeli apa szonetteket egy bizonyos hölgyhöz, amelyek halála után a fiókjából kerültek elő stb.”

Szabó Magda „hiteles családtörténet helyett családi mitológiát teremtett”, a családtörténet, a kor- és önéletrajz észrevétlenül, finom természetességgel váltakozik, majd olvad össze a fikcióval műveiben. Nemcsak az élet az irodalom mintája, de az irodalom is életmintaként szolgálhat – tudjuk ezt Goethe, sőt Cervantes (vagy „a soha meg nem történt dolgokra emlékező” Krúdy) óta. Az író – mert valóságos alakjai is a fikció teremtményei – képes és hajlamos kiigazítani vagy elfelejteni a családtörténet szépséghibáit. Valóság és képzelet egymásba úszik, keveredik, hiszen a műalkotás is „esztétikailag megmunkált, tárgyiasult álom”. Az életműbe rejtett „kompenzációk és elhallgatások” összetett voltáról értekező Bakó Endre következtetése helytállónak tűnik: az író „emlékezéseiben és szépirodalmi ábrázolásaiban az *elfojtás*, *elhallgatás* és a *kompenzáció* tipikus esetét látjuk megjelenni. [...] Szabó Magda szeretett, megalázott édesapjának azzal szolgáltatott kárpótlást, hogy kivételes pedagógiai érzékenységu apának, bölcs, latinus műveltségű intellektuelnek, mármár ’szülőzseninek’ ábrázolta, édesanyját óriási zenei talentumnak, nemcsak a fikció, de a realitás világában is.”

Hősöknek tehát. S *Hétköznapi hősiesség* címmel jelent meg 2012-ben egy pályázati antológia azoknak a középiskolás diákoknak az esszéiből, akik részt vettek a Szabó Magda örökségét őrző alapítvány által kiírt pályázaton. Tanulságos újraolvasni a diákok értelmezéseit az *Abigél*ről, hogy az ideális iskola konzervatív vagy éppen szabad szellemű-e, s hogy miként lázadtak a fiatalok egykor és ma; mit jelent a „hétköznapi hősiesség”; majd az alkotás titkairól (a *Kívül a körön* c. esszékötetből) és Csokonai életének drámájáról (A *macskák szerdája* alapján). Az *Abigél*ben kettős önportré-kísérletről van szó: nemcsak Gina Szabó Magda alteregója, hanem a Matula magyar-latin szakos tanára is (akit egykori franciatanáráról mintázott meg). Gina a magas

műveltségű és jó pedagógus Kőnig erényeit is gyöngeségnek tartotta, sőt, le is nézte, hiába vette védelmébe a tanár a lányt. Kőnig mégis példaképpé vált, hős lett (mint Horn Mici is) a zárt közösségben és a nagyvilág háborús közegében egyaránt. Az önmegismeréshez és önértelmezéshez szükséges példák sorát látjuk kibontakozni a regényben.

Kabdebó Lóránt az író 80. születésnapján írta, hogy esszéi új horizontokat nyitnak a magyar irodalmi hagyomány vizsgálatában – jó példa erre a *Kívül a körön* mellett a Vörösmartynak tanulmányszobrokat állító *A lepke logikája* is –, „annak a hagyománynak a folytatója, amely az író létét morális meghatározottságúnak tartja: az általa megfigyelt, észlelt jelenségek erkölcsi kihívást jelentenek számára, felháborodását formálja történetekké”. A személyesség és a tárgyiasság finom szövetté alakulásának vagyunk a tanúi. Szabó Magda meggyőz róla, hogy az irodalom élménye egymással összekötő magánügyünk. Néha levelet ír, máskor imát mond az esszéiben. Válaszol és kérdez, kimond és kételkedik: emberként viselkedik – követve az általa is sokszor hangoztatott parancsot, miszerint „az ember legyen szép” (tehát jó és igaz is).

Írói alkata viszont nem feltétlenül a megbocsátást sugározza – Kabdebó szerint regényeiben „a bűn bekeríti elkövetőjét és kiváltja önmaga bevállásának kényszerét. Nem külvilági igazságszolgáltatásra vár, de a lélek belső számon kérő erejében bízik.” Ez lenne az ő kálvinista alkata? – A „gyónást” nem a felszabadult öröm követi, hanem a nyilvános bűnbevállás katartikus terhe. „Regényei a mássá torzult ember számvetései [...] „az egymás iránti kíméletlenség állapotrajzai”. A *Freskóban* „egymástól félve élnek az emberek”; a jóvá nem tehető fölötti vallomás szervezi *Az őz* szövetét; máskor a megaláztatások miatti véres bosszú szándéka dominál (a *Disznótorban*); illetve „a gyermekkori sziget, az összetartozás boldogsága” tűnik el a *Katalin utcában*. A bensőséges kapcsolattartás igénye bár megvan, de ennek hiánya vezet a tragédiákhoz regényeiben. A múltat új életre keltő idillt is ez a habitus táplálja, ám Szabó Magda egymás szerves részeként kezeli a csodát és tragédiát (csoda az, amikor két ember megérti egymást; tragédia az, hogy még így sem tudnak segíteni a másikon).

Ha pedig az írói életmű, benne a drámaírói attitűd (*Kiálts, város!*, *Az a szép, fényes nap*, *Sziluett*) és az emberi habitus kulcsszavakat keressük, azok között ugyanúgy ott szerepel szuverenitás, mint a hagyománykövetés, a család és nemzet, mint az identitásfogalmakat mitologikusan értelmező narratív beágyazottság. A Shakespeare-i „kizökkent idő” dilemmájával nézett szembe Szabó Magda is? Kabdebó úgy véli: a metafizikai idővel volt problémája, ám

Az *ajtó* történetével eljutott „a történelemmel viaskodó heroináktól a történelmen kívül élő erkölcsi fenomén megformálásához”.

„[...] ami velem és köröttem valaha megesett, és amit én annak a nyersanyagából alkottam, aligha különíthető el. Ha meghalok, magammal viszem minden titkomat, s nem lesz irodalomtörténész, aki meg tudja fejteni, mikor ki voltam, melyik figurám, vagy mi volt valóban igaz ebben vagy abban az ábrázolásban. A tükör, amelyet a világ felé fordítottam, halálommal széttörik, cserepei nyilván összeilleszthetők és beszoríthatók lesznek valami keretbe, és mégsem azt mutatják majd, ami voltam, vagy amit teremtettem.” Ezzel az idézetrésszel indítja kiállítását a Petőfi Irodalmi Múzeum, válaszolva egyúttal a regényekben fölépített magánmitológia által fölvetett kérdésekre.

Szabó Magda 1917. október 5-én született Debrecenben, 2007. november 19-én hunyt el Kerepesen. 1935-ben érettségizett, 1940-ben szerzett latin–magyar szakos tanári és bölcsészdoktori diplomát. Két évig szülővárosában, három évig Hódmezővásárhelyen tanított. 1945-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium munkatársa volt (1949-es elbocsátásáig – ekkor vonták a Baumgarten-díját is vissza). 1947-ben házasságot kötött Szobotka Tiborral (1913–1982), emlékeit a *Megmaradt Szobotkának* c. könyvben írta meg 1983-ban. 1958-ig nem publikálhatott, műveit csak később adták ki, és ekkortól váltott a regényírásra. Szélesebb elismertséget a *Freskó* (1958) és *Az őz* (1959) c. regények hoztak, mikor is szabadfoglalkozású író lett. „A költő tanította írni a prózáírót” – fogalmazott Kabdebó, aki szerint „lényeges tapasztalatot adott át: az alanyi részvételt minden témában, de annak tudatosítását is, hogy minden egyéni sorsot egyben viszonyítani is kell. Mindenkinek a története egyben ismétlődés is.” A belső monológot és a nézőpont-változtatásokat sajátos narratív technikaként alkalmazó, egyúttal jellegzetesen női szemléletet kialakító Szabó Magda nem gondolta, hogy „... akármelyikünk is eredeti, soha nem látott, egyedi jelenség, legfeljebb nem ismerjük elődeinket, és nem találtuk meg még a kapcsolat dokumentációját”. Mert „valamennyien megjelentünk részleteinkben vagy kifejezési formánkban, avagy tematikánkban korábbi századok megfelelő alkotói között, csak nem ismerjük az őregapáinkat”.

Első József Attila-díját is debütáló regényei után kapta meg (1959-ben; másodszor 1972-ben ismerték el így a munkásságát); 1978-ban Kossuth-díjat kapott. 1985-től öt éven át a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka és zsinati világi alelnöke volt. 1993-ban a Debreceni Református Teológiai Akadémia díszdoktorává, 2001-ben a Miskolci Egyetem tiszteletbeli doktorává avatták, ekkor kapta meg a Corvin-láncot; 2003-ban elnyerte a *Femina* francia irodalmi díjat *Az ajtó* c. regényért, ugyanebben az évben lett Prima

Primissima-díjas. Az Európai Tudományos Akadémia és a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja volt; 1977-ben Debrecen, 2006-ban Budapest díszpolgára lett, halála évében, 2007-ben (a 90. születésnapjára elismerések közt) a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjéért és a Hazám-díjat vehette át.

Szabó Magda Debrecenből kapta az örökséget, innen építette újra mitológiáját, ezekkel a gyökérerőkkel alkotta életművét. Földes Anna (a bevallottan is önarcképnek szánt, ám a gyermeki és a felnőtt ént összemosó, a szenvedélyeket a „pengeelés” gyűlölettől az odaadásig skálázó *Ókút* apropóján) fogalmazza meg, hogy „a világ közepének” érzett város nemcsak a lokálpatriotista érzéseket, de a szeretet és hűség fogalmait is meggyökeresítette benne. Szinte minden és mindenki feltűnik a műben: „groteszk portrék és prózaversek sorában regényvázlatok és néhány mondatba szorított novellák jelzik a gyerekkori élmény és a megszerzett írói távlat találkozását [...] s ebből a bizzarr, fel-felcsillanó iróniával berendezett debreceni panoptikumból nem hiányoznak az állatok sem”. Mint Debrecen címerállata: a Bárány, mely gyermekírói és a sorskutató, létértelmező munkáiban is szimbolikus erejű képekben és történetekben elevenedik meg.

Beszélgetésünk végén Szabó Magda ezt mondta: „Kitartottam tegnap az arcomat a szélbe, és elnevettem magamat: hogyan fogom valakivel megértetni, hogy ez az egyetlen szél, amit a halálom óráján is érezni szeretnék. Mert semmiféle szél nem tud megnyugtatni, csak az, amelyik a pusztá felől sodorja magával az őseim porát.”

A JÚNIUS 20-ÁN NYÍLT CENTENÁRIUMI SZABÓ
MAGDA-KIÁLLÍTÁS 2018. MÁRCIUS 4-IG LESZ
LÁTHATÓ A PETŐFI IRODALMI MÚZEUMBAN

(A KÉPEK FORRÁSA: PETŐFI IRODALMI MÚZEUM;
[HTTPS://PIM.HU/HU/KIALLITAS/ANNYI-TITKOM-MARADT](https://pim.hu/hu/kiallitas/annyi-titkom-maradt))

TORONYNAPLÓ HELYETT

Mostanában

(Miután Szíki Károly megírta mélyen érző-értő kritikáját a Busznovellák című novellafüzéréről, s azt még áprilisban közreadta a Présház irodalmi és művészeti társaság internetes portálja, Molnár Pál szerkesztő – a Balassi Kard Művészeti Alapítvány elnöke – tette föl a kérdést, a tervezett levélinterjúra készülve, hogy mi foglalkoztat mostanában. Alább közlöm a Présház társaság oldalán megjelent választ, illetve a májusban elkészült interjút.)

(A nyilatkozat)

Mostanában az foglalkoztat, hogyan élhetném túl saját haláloamat. Mert mi másról is szólhatna a művészet, mint az életről?! S ha az élettel foglalkozunk, elkerülhetetlen, hogy a két végtelenséggel találjuk szembe magunkat, melyből az élet kiszakít magának egy darabot. Melyet ajándékba kaptunk.

Nehezen tudom elfogadni azt, hogy korlátozva vagyok az életlehetőségeimben. Úgy érzem, nem hiába kaptam az életet. Hogy van dolgom itt, a földön. S a haláltól azért félek, mert előnt a rettenet, hogy nem tudom teljesíteni a feladatomat. Hogy adósságot hagyok magam után. Paul Valéry példája lebeg a szemem előtt, akinek a halálos ágyán ez az utolsó mondat hagyta el az ajkát: „Megtettem, amit tudtam.”

Persze, ehhez legelőbb azt kellene tisztázni, hogy mi a tennivaló. Ebben is vannak még hiányosságaim. Felnevelni a lányaimat, tanítani, versben vagy prózában kimondani mások helyett azt, amelyre ők nem ismerik a megfelelő szavakat; s boldognak lenni úgy, hogy boldoggá teszek másokat (legalábbis enyhítem a boldogtalanságukat).

De van valami más is. Konfirmációs áldásként Pál apostol Timóteushoz írt első leveléből a következő ígét kaptam falusi lelkipásztoromtól: „Harcold meg a hitnek szép harcát, nyerd el az örök életet, amelyre hivatattál, és szép vallástétellel vallást tettél sok bizonyosság előtt.” (1Tim 6, 12) – Van tehát egy harcom: a hit harca. Ezzel küzdök én mostanában is. Olykor meggyengülök a hitben, mellékutakon csatangolok, poklokot járok. (Talán a pokoljárás is benne van a harcban.)

No, de hiába törekszik valaki, hogy a neve az Élet könyvébe kerüljön, ezért nem lehet elég áldozatot hozni, mert ingyen, kegyelemből kerül oda a neve. A hangoztatott áldozatok helyett az alázat ér többet.

Az is foglalkoztat tehát, hogyan lehetek alázatosabb. Félre kell tennem a büszkeséget, nem kell azzal foglalkozni, ki hogyan dicséri meg mindazt, amit tettem. Mert nekem csak a dolgomat kell tenni. Így aztán bizonyára túlélhetem a saját halálomat. Nem a könyvekben, amit írtam – én soha nem a jövőnek írok, nem foglalkoztat, hogy majd egyszer...; én nem vagyok az a meg nem értett géniusz, hiszen géniusz sem vagyok, noha a szellemi életet jó pillanataimban fontosabbnak gondolom a testinél.

Folyamatosan őrlődöm a percek és a végtelenség között. Tudom, hogy nincs idő, mármint, hogy az idő nem létezik. Csak távolság van. Mostanában az foglalkoztat, hogyan tudnám (ha nem is legyőzni, de) csökkenteni a távolságot. A Teremtő és a köztem lévő távolságot. Amikor írok, amikor tanítok, amikor szeretek, azokban a percekben ez a távolság szinte nem is létezik. Távolság csak akkor van, amikor félek.

Úgy tudom legyőzni tehát saját halálomat, ha megtanulok nem félni. Ehhez – akár az irodalom eszközeivel, a cselekedetté váló szavakkal is – „a hitnek szép harcát” kell megharcolnom.

(De talán nem hiába hívnak Vitéznek...)

(Az interjú)

Vitéz úr, van, aki a haláltól azért fél, mert előnti a rettenet, hogy nem tudja teljesíteni a feladatát, adósságot hagy magam után. Paul Valéry a halálos ágyán ezt mondta: „Megtettem, amit tudtam.” Balassi bocsánatot kért az Úristentől az ifjúkor undok förtelmességéért. Miért ne hihetnénk: a Teremtő pont annyi időt ad nekünk, amennyiben küldetésünket teljesíthetjük?

– Balázs Géza nyelvészprofesszor honlapjának ez a mottója: "Az élet éppen elég hosszú." Ezzel egyet tudok érteni. 52. évesen már kifelé megyek belőle, tehát az "éppen elég hosszú" már egyre rövidebb. Akkor most rövid vagy hosszú? Eszembe jut erről egy vicc, hogy mikor érezzük hosszúnak az életet. S eszembe jut az is, hogy mikor és hogyan érezzük mélynek. Ehhez a magasság kell (mármint a mélységhez). Erich Fromm tett különbséget a széles és a mély tudás között, s ebből kiderül, hogy a mély tudás mindig magas. Bizony, "pokolra kell menni" a magassághoz - Jézus is megjárta a legmélyebb mélységeket, s ha Jézus-követők vagyunk, el kell fogadnunk, hogy bennünket már megváltottak..., csakhogy, amikor mélyen vagyunk, erről mindig megfeledkezünk. Mert a mélységben nem látjuk, csak hisszük a magasságot. A

küldetésünk pedig magasan van. Mint a Haza. Mint a "haza a magasban". Végül mindig haza érünk. A tékozló fiú is haza megy. Ha a haláltól félek, akkor attól félek, hogy a küldetésemet (ami Ajándék) eltékoztoltam.

Pál apostol Timóteushoz írott első leveléből a következő ígét ajánlotta: „Harcold meg a hitnek szép harcát, nyerd el az örök életet, amelyre hivattattál, és szép vallástétellel vallást tettél sok bizonyság előtt.” (1Tim 6, 12) Miért lehet a pokoljárás is része a hit szép harcának?

– Mélység és magasság ugyanaz. Fel kell ismernem, hogy nem ÉN tudok repülni, hanem HELYETTEM repülnek. Angyalok. Szabó Dezső az 1913-as Nyugat-beli protestantizmus-vitára reflektálva (nyolc évvel később, 1921-ben) ezt írta az egyéni szabadságról: „Az, hogy nekem emberi méltósággal született jogom van, hogy repüljek, igen szépen hangzik. De ezzel a gyönyörű elvvel azért egy méternyi sem fogok tudni repülni, s ha egy harmadik emeletről érvényesíteni próbálom ezt a zengzetes jogomat, a nyakam szegem bele.” Én pedig igazán nem hiszek az egyéni szabadságban, de az elrendelésben igen. A kettő egyébként is kizárja egymást. A kettő csak ott találkozik, ha felismertem a küldetésemet, és döntök arról, hogy teljesítem-e. A "hitnek szép harca" erről szól. Nem hiszek abban, hogy tudok repülni, de szoktam azt álmodni, hogy repülök. Az álmodott álmaimat nem szeretném valóra váltani, mert akkor lezuhanok a harmadik emeletről. Viszont nem akarok lemondani az álmaimról. A "hitnek szép harca" az a harc, hogy tudok-e hinni a küldetésemben. A küldetésem nem prófétai, hanem emberi. A küldetésem az, hogy Emberré váljak. Az Emberré válás fontos állomása a bűnök fel- és beismerése. A szándék a javításra, a változásra. Az ember ott válik el az állattól, amikor törekszik a tudásra és a szépségre (csak ezek után tudja "megvalósítani" önmagát), majd ennek tükrében érti meg "a mindenséggel mérd magad" parancsát. S a mindenségben ugye benne van a pokol is. A mindenségben számos rokonszenvesebb hely van a pokolnál. A mindenségben benne van a semmi is. Na, én ezt a kettőt azért szeretném elkerülni. A poklokat kerülve, arra kell vigyáznom, hogy ne tévedjek el a semmiben.

Fedezd föl saját kultúrád – hangzik az európai Balassi-folyamat jelmondata. A saját kultúra fölfedezése lehet-e, hogy ki-k meg tanul nem félni a Teremtő és a közte húzóódó távolságtól, akár az irodalom eszközeivel, a cselekedetté váló szavakkal is?

– Az a baj, hogy csak „elméletben” vagyok tisztában magammal. Az ideák és a hétköznapiak, az erkölcsi-kulturális szabályaim és a „reggel felkelek - este lefekszem” közötti 17-18 óra tevékenységei nem fedik egészen egymást. Jelen vannak a túlbecsülések és a megalkuvások, jelen vannak a bántások és a bántódások, a szeretetetés mellett a szeretés-hiányok. Mindez az önzésre vezethető vissza, az önzés pedig az önismeret-hiánya. A delphoi jósdá felírta volt a „gnóthi szeauton”, az „ismerd meg önmagad” parancsa. A modern művészet jelmondata is ez – Gauguin emblematisztikus festménye a következő címet viselte: „Honnan jöttünk, hová megyünk, kik vagyunk?” A távolság igazán nem a Teremtő és közöttünk van, tehát nem ettől kell félni, hanem attól, hogy saját magunktól kerülünk távol. Abban reménykedem, hogy az írás révén egy kicsit mindig jobban megismerem önmagam. Persze: a jósdá helyett az íróasztalhoz és a jegyzetfüzetemhez fordulok. S mindeközben kicsit többet, illetve gyakrabban kellene olvasnom a Bibliát is, és másként kellene imádkoznom. Minden nap meg kellene köszönöm, hogy Élek – főleg, amikor felnézek a csillagokra, és rájövök, hogy a létezésem véletlenszerűsége ellen csak a létezésem ajándék-volta tud felszólalni. Azt hiszem, jobban meg kellene becsülnöm ezt az ajándékot. S akkor talán nem félnék a haláltól sem... Mert addig minden csak megalkuvás, ahogy Márai írta a Csutorában.

TORONYNAPLÓ

Költözés

(2017. június 1., csütörtök)

Költözésről volt szó. – És vitte a bútorait? – kérdezte a nő. – Csak egy bőrröndöt – válaszoltam –, a költözés nem bútorozást jelent.

Ezen kissé meglepett a másik, előtte már megjelentek a dobozok és a bútorszállítók, a hetekkel korábban megkezdődő bepakolás, aztán a hetekig tartó kipakolás. Tehetetlen és ostobának tűnő válaszmódtól is kétségbeesett arckifejezését látván, rá kellett jönnöm, hogy a költözés csak nekem nem jelenti a bútorozást.

A költözés, az új hely, nem bútorokat jelent (régieket, családi örökségből valókat, vagy teljesen újakat; kristálypoharakat és étkezészetet, személyazonosságot hitelesítő tárgyi büszkeségeket), hanem csak négy új falat. Nem egy

hosszan tartó – és nem kevés logisztikai képességet igénylő – műveletsort, hanem a hely álmát.

Ahol egyedül lehet az ember. Mint a kolostorok celláiban a szerzetesek – egyedül az Istennel, ahol egy priccsen, egy asztalon s széken (imazsámolyon) kívül semmi másra nincs szüksége az embernek.

Ha költőznék, a négy fal azért fontos lenne. Bevallom, nem is annyira a biztonság, mint inkább a könyvespolcok és a képek miatt van szükségem rá. Még ágy sem kell, elég egy matrac, egy pokróc. Íróasztal kell, toll, papír – és némi fény.

Persze, a négy fal közül ki kell költőznöm néha a kertbe is, ahol nincsenek falak. Sem köztem és mások között, sem ember és Isten között. Nincsen más, csak méhek vannak és szellők, illatok és madárfütty.

Nincsen más, csak a föld és az ég.

Rímjátékok

(2017. június 2, péntek)

Előző nap este ért véget a félév (a többi kollégám már a megérdemelt oktatói szabadságát élvezi), a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep záró kiállítását nyitottam meg. Az államvizsgák óta voltam tudományos konferencián, tartottam előadásokat, vezettem szekciót, nyitottam meg három másik tárlatot is; cikkeket írtam, kiadványt szerkesztettem – alkalmi versek is születtek. Most pedig hirtelen rám tört a csönd és a mozdulatlanság: ma reggel nem kell semmi „sürgős” dologra készülnöm. Ha nem kell, hát nem kell – ezért játszom inkább. A tíz- és négyemeletesekkel körbeölelt parkban sétálva a „semmi sürgős” most ritmusokká, bohóka rímekké változott. Ilyenekké:

*Csikó szemében egy felhő
oson át.*

*Látni benne anyja ringó
mosolyát.*

Vagy ilyenekké:

*Nem tudom, hogy mi visz engem
a hatalmas szerelembe,
kicsi szíved mégis megfér
tékozoló tenygerembe’.*

Alkalmi vers a milotai diófákhoz – és a barátomért*(2017. június 3., szombat)*

Többször leírtam és mondtam is már, hogy végső soron minden költészet: alkalmi. Kell valamilyen „létrehívó alkalom” (amelyet mások ihletnek neveznek); kell egy mosoly vagy az egzisztenciális szorongás, kell egy feltüzelő vagy felzaklató élmény, kell a szerelem vagy a kiábrándulás, a látvány és tárgy vagy a hangulat és a semmi, kell a szabadságvágy vagy az alázat alkalma.

S alkalom volt Szabó Szilárd barátom kérése is: írnék-e egy verset nővére, Éva 60. születésnapjára. A nővérével egyszer találkoztam, viszont többször elvitt Milotára, ismerem az édesanyját, beszélt édesapjukról, Szilárddal négy évig gimnáziumi évfolyam-, három évig kollégiumi szobatársak voltunk, én is Tisza-parti, falun felnőtt fiú vagyok. S noha kértem kulcsszavakat, jellemző attitűdöket az asszonyról, valahogy kicsit magamat is bele kellett írnom ebbe a versbe, mely ugyan Éva hangján szólal meg, nemcsak az ünnepeltnek szól, hanem Szilárdnak is (és azért közlöm most a napló helyén, mert végül én is belekerültem: örökségemmel és vágyaimmal, hiteimmel és féltéseimmel).

Milotai diófaárnyék...*(Éva mondja)*

Milotai diófaárnyék:
ott pihentek Édesanyámék
délután a lomb hűvösében,
s harang zúgott a fényes égben.

Tőlük kaptam bizalmat, hitet,
hogy az élet bár messze vihet,
mint folyóvíz, s örvények várnak:
soha nem hagyjuk ott a gátat.

Futottunk gyerekként a fűben,
s felnőve égtem néha tűzben...,
az otthon mindig összetartott,
így értem én is nyári partot.

Példát követtem, s példa lettem
gyermektenyérben és –szemekben?
Amim csak volt, azt odaadtam,
s ezerszer mindent visszakaptam.

Félelem helyett csak a féltést
vittem magammal, s ezt az érzést
altattam minden áldozatban,
asszonykendőben s száz alakban.

Elmúltak évek, fürge órák,
megizmosodtak a diófák,
s hogy elment a Nap mögé Apánk,
ölelő árnyékát hagyta ránk.

Továbbölelem hát a fénynek,
mit nem mondhat el semmi ének,
lányaimnak s az unokáknak:
amit csak a szívükkel látnak.

Délután, a lomb hűvösében
zúg a harang most is az égben,
hatvan színével úgy csilingel! –
s könnyezem boldog csipkeinggel.

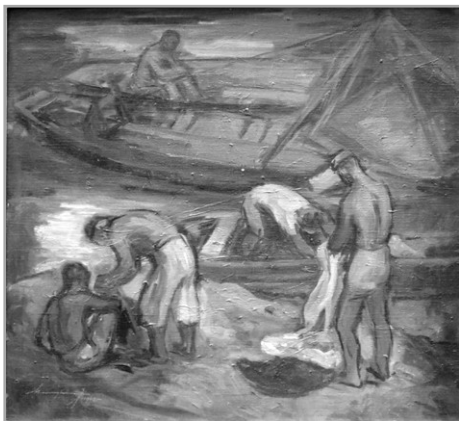
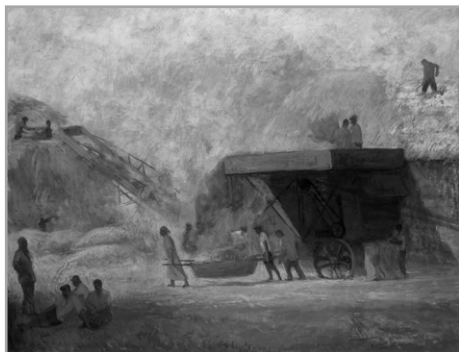

MILOTAI TEMPLOMTORONY
HOLDUDVARRAL

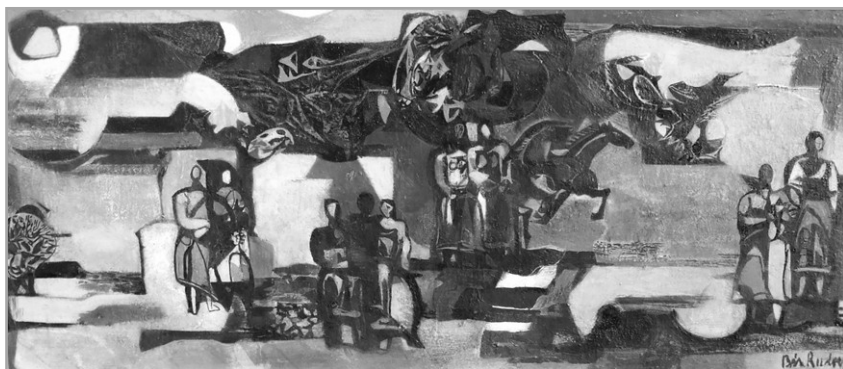
**KÉPES KULTURÁLIS
ÉS MŰVÉSZETI HÍREK**

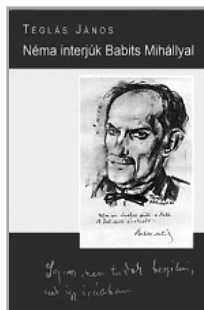
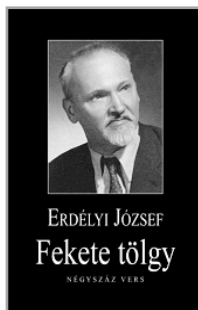
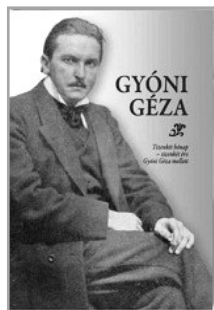
**100 MŰVÉSZ 100 ALKOTÁSA
60 ÉV TÜKRÉBEN**

A Kiss József és Kissné Nagy Ilona debreceni műgyűjtő házaspár kollekcijából válogatott kiállítás a kortárs magyar képzőművészet 1949–2009 között született munkáiból kínált keresztmetszetet két hónapon keresztül (június 2-től július 23-ig) a balmazújvárosi Semsey Andor Múzeumban. A 100 alkotó közt találjuk Bényi Árpád, Bíró Lajos, Burai István, Égerházi Imre, Hincz Gyula, Holló László, Józsa János, Melocco Miklós, Szabó Vladimír, Topor András műveit. A tárlatot Cs. Tóth János művészeti író nyitotta meg, baráti köszöntőt pedig Máté László műgyűjtő mondott.

KURUCZ D. ISTVÁN (FENT), MENYHÁRT JÓZSEF (KÖZÉPEN) ÉS BÉR RUDOLF (LENT) FESTMÉNYEI

HUNGAROVOX-ÚJDONSÁGOK A KÖNYVHÉT ELŐESTÉJÉN

A Hungarovox Kiadó három új könyvét mutatták be május 31-én a Magyar Írószövetség fővárosi, Bajza utcai székházának klubjában. Teglás János könyvformában megjelent tanulmányának címe: *Néma interjúk Babits Mihállyal*; Erdélyi József négyszáz versét a *Fekete tölgy* című kötet adta közre; a *Tizenkét hónap* című kötet pedig egyúttal „tizenkét érv Gyóni Géza mellett. (A könyveket Kaiser László költő, író, a kiadó vezetője, Medvigy Endre szerkesztő, irodalomtörténész, valamint Madarász Imre irodalomtörténész ismertette.)

EMLÉKHELYEK NAPJA. A város jellegzetes épületegyüttese, az 1538 óta folyamatosan működő Debreceni Református Kollégium (a magyar irodalmi, tudományos és politikai élet egyik meghatározó szellemi bölcsője, valamint a Nagytemplom és az Emlékkert is bekapcsolódott a május 13-i Emlékhelyek Napja országos rendezvénysorozatba.

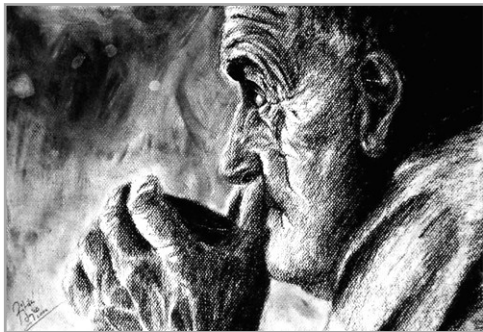

PÁL ISTVÁN „SZALONNA” ÉS BANDÁJA adott koncertet május 27-én a Debreceni Református Kollégium Baráti Körének találkozóján a Kollégium udvarán (Pál István maga is kollégiumi öregdiák).

A találkozó középponti eseménye a 200 éve született Arany Jánosra való emlékezés volt – a Kovács Gergely által rendezett műsorban a gimnáziumi tanulói működtek közre; ígét hirdetett Bölcskei Gusztáv, a DRHE rektora, a Kollégium főigazgatója.

ÉLETMAG – FÉNY ÉS ÁRNYÉK
Ritók Lajos kiállítása a DAB-székházban

Nem véletlenül Rembrandt az egyik példaképe az erdélyi-debreceni grafikus- és festő-művésznek: portréiban az ember lelkének legmélyére hatol. Ezt a sorssal való szembesülésből, az ezerárnyalatú belső küzdelmekből – fények és árnyékok sorsjátékából – fakadó életenergiát szemléltette az alkotó legújabb kiállítása is, mely május 16-án nyílt meg a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában (a kiállítást a Kossuth-díjas Galánfy András előadó- és népművész nyitotta meg).

BERI VALÉRIA tavaszi tárlatán a főmotívum a víz volt (tenger és az ég, móló, csónakok) – a portrék mellett a természet emberfeletti jelenségeiben kutatja így az emberit.

A kiállítás március végétől április közepéig volt látható a debreceni Both Dega Imbisz Képnézegető Galériájában.)

„A MI BILLENTYŰNK”

A debreceni Kós Károly Művészeti Iskola 12. osztályos fémműves diákjainak munkáiból láthattunk válogatást márciusban a Bajcsy Zsilinszky utcai Borbarát Galériában. A diákok számítógép-alkatrészek felhasználásával készítették el a rendhagyó ékszereket. A tárlaton tizennégy ifjú alkotó mutatkozott be – felkészítő tanáraik: Vincze Zita és Dávid Attila Norbert ötvösművészek.

... A TELJESSÉG IGÉNYE NÉLKÜL – MŰVÉSZPORTRÉK A BOROZÓBAN

A mintegy négy évtizede fotográfusként dolgozó Balogh Zoltán (a Debreceni Fotóklub tagja) művészportré-fotókiállítását júniusban rendezte meg az Egri Borozó Borbarát Galéria. Az alkotó így vallott a tárlatot beharangozó Dehír.hu oldalon: „Amit igazán fontosnak tartok, a modellben meglátni és megmutatni (legyen az egy kő egy fa vagy ember) a hétköznapiától eltérő 'csodát', a különlegest. Mindez lehet, hogy egy teljes természetes leképezése a valóságnak, a vég-eredmény azonban egy olyan 'photographia', ahogy talán még senki nem nézte

a modellt, mégis a belső lényegét adja vissza.”

A tárlat „dokumentumértékű” is volt – ugyanis számos művész már eltávozott a képeken látott alkotók közül.

FOTÓ:

MOLNÁR PÉTER

TÁJAK VONZÁSÁBAN

Huba Mihály autodidakta képzőművész *Tájak vonzásában* című kiállítását július közepétől augusztus végéig láthatták az érdeklődők a debreceni Borozó-galériában, a Bajcsy Zsilinszky utca elején. Előbb Aba-Novák festészete hatott rá, aztán az alföldi tájélmény kifejezése került műveinek középpontjába.

HUBA MIHÁLY
FESTMÉNYÉNEK
RÉSZLETE

SZÁMADÁSSAL ISTENNEK TARTOZOM

*Tóth-Máthé Miklós Kálvin-
regényének bemutatója*

A reformáció 500. évfordulójára a Kálvin Jánosról („küzdelmes, hitvalló, de mélyen emberi életéről”) írott első magyar regény bemutatóját június 19-én rendezték meg a debreceni Déri Múzeum dísztermében.

A szerzővel Fekete Károly református püspök beszélgetett, közreműködött Benedek Gyula és Horányi László színművész, valamint a Kollégiumi Kántus kamaraegyüttese – Marczy Ernő karnagy vezényletével.

(A 81 éves Károli- és Ráth Mátyás-díjas

Tóth-Máthé Miklós több színdarabját bemutatta már Csokonai Színház, a Rögöcsei csoda és a Kossuth papja című műveiből filmet készített a Debrecen Televízió. Korábban írt már regényt, illetve színdarabot Méliuszról, Károli-ról, Szenciről és Ráday Pálról.)

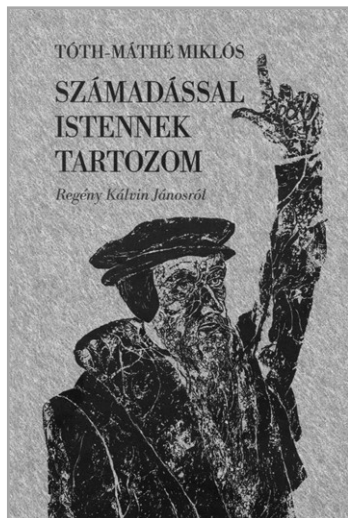
„Szerettem volna Kálvint, az embert bemutatni [...] Különösen motivált az is, hogy Kálvinról rengeteg rágalom és rosszindulatú megközelítés él, magam akartam utánajárni az igazságnak – mondta el Tóth-Máthé Miklós. Szerinte, aki elolvassa a regényt, a végére megtudja, miért válhatott Kálvin rigorózuossá, szigorúvá, de cáfolja, hogy a reformátor mindig száraz, humortalan, beteges és aszkéta típusú ember lett volna... Kálvin „egész életében igazán csak Istennel állt kapcsolatban, Vele beszélte meg a dolgait. Az Isten ítéletére volt kíváncsi és sokkal kevésbé az emberekére. [...] Sokszor felrótták neki azt is, hogy megszállottan keresi a rendet, a törvényeket, de ő egyértelművé tette,

hogy számára a Biblia az elsődleges törvénykönyv.”

FEKETE KÁROLY PÜSPÖK,
TÓTH-MÁTHÉ MIKLÓS ÍRÓ ÉS
BENEDEK GYULA SZÍNMŰVÉSZ
(A KÉP FORRÁSA: DEHÍR.HU)

A KÖTET BORÍTÓJÁT VINCZE LÁSZLÓ
GRAFIKUSMŰVÉSZ KÉSZÍTETTE

TÜKÖR ÁLTAL HOMÁLYOSAN – SZEPESSY BÉLA 'TÉR-KÉPEI'

Szepessy Béla képzőművész Tükör által homályosan című rendhagyó kiállítását Buhály Attila történész nyitotta meg június 20-án, a nyíregyházi Városi Galériában. Szepessy ezzel a sorozattal újabb értelmezést adott az anamorfózisnak.

Anamorfózis alatt azokat a felismerhetetlenné torzított képeket értjük, melyek csak egy különleges nézőpontból vagy egy rájuk helyezett tükör segítségével lesznek láthatóak. Szepessy Béla a tükör szerepét egy rozsdamentes króm-acélhengernek szánta, mely köré egy körgrafikai nyomatot készített. Ekképp az alkotást körbe is járhatjuk, a térben formálódó képek sora szinte végtelen, hiszen különböző magasságból-nézőpontból, más-más szögből és távolságból tekintve a tükör és kép által létrehozott látványra: mindig új képet kapunk, a grafikai szereplők közötti viszony lehetséges olvasata a líraitól a groteszkig, a szürreálisról a drámai értelmezésig terjed.

Megnyitójában Buhály Attila a kiállítás címeről az ismert bibliai kifejezés értelmezését közvetítette: arról az állapotról van szó, mikor is a kezdetleges tükrök – bár szerepük szerint a látás valamiféle kiterjesztését tették volna már lehetővé –, a korabeli gyártási technológia miatt erre csak homályosan volt lehetőség.

„Homályosan? Az eredeti görög kifejezés: *'en ainigmati'* jelentése: titokzatosan, rejtélyesen – 'enigmatikusan'. A korabeli tükrök előállításának technikája még nem tette lehetővé a tökéletes síktükrök készítését, így a visszatükröződő tárgy óhatatlanul is torzított. A kifejezésben nem az a lényeg, hogy a tükörben homályosan látjuk magunkat, hanem – a mai vidámparkok 'görbe tükreihez' hasonlatosan, ahol a homorú vagy domború tükrök vékonyítják vagy vastagítják a látványt – mert a kép torzít.”

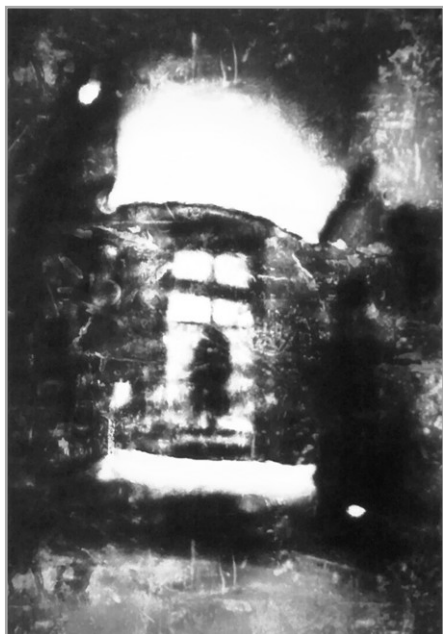
Itt viszont épp a tükör teszi értelmezhetővé a látványt. S máris elérkeztünk egy paradoxonhoz: „a tükör, mint ami egy torzított valóságot mutat egyrészt, másrészt pedig a tükör, ami a valóságot mutatja, azaz segédeszköz, ami által értelmezhető, struktúrába helyezhető a látvány. Nem a valóságot, hanem a tükörképet látjuk; az egyetemes kultúratörténetben Platónról a Mátrixig rendre

visszatérő gondolat – [...] 'idea' -, hogy amit a világból érzékelünk magunk körül, az tkp. nem a valóság, hanem annak valamilyen mása: árnyképek a barlang falán, vagy valamilyen 'virtuális valóság'." Ugyanakkor „a tükör segít elhelyezni a tárgyat a saját kognitív rendszerünkben, azzal, hogy felismerjük általa az ábrázolt dolgot.”

Buhály Attila két következtetést vont le a kiállított művek előtt. Egyrészt a tükör segédeszköz, egyben a megértés eszköze és annak metaforája. Időnként a történelmi valóságot, a történelmi jelenségeket is ilyen „tükrökön” keresztül látjuk – tükrök például az iskolai tankönyvek, a résztvevői beszámolók (oral history), a tárgyi vagy írásos források, a különböző kutatási módszerek, pl. a radiometrikus kormeghatározások. Ezek a 'tükrök' fókuszálják a pusztá kronológiai adatokat, 'megtörténe-lemmé' sajátos narratívává, történelemmé. A második tanulság pedig a reformáció gondolatiságához kapcsolódott. A tükör is „emberi csinálmány”, ember által készített eszköz, ebben az értelemben egy fajta „bálvány” („eidol”, azaz „képmás”). A „reformáció (egyben az ószövetségi prófétai hagyomány) talán egyik legfontosabb figyelmeztetése az, hogy soha ne bízzunk korlátlanul, abszolút módon 'emberi csinálmányokban', legyenek azok 'faragott képek' vagy akármilyen gondolati konstrukciók az élet [bármely] területéről.”

SZEPESSY BÉLA KIÁLLÍTÁSA
JÚLIUS VÉGÉIG VOLT LÁTOIGATHATÓ

A DEBRECENI AJTÓK

Szabó Magda születésének 100. évfordulója alkalmából nyílt fotókiállítás július 14-én a debreceni Kölcsey Központ körfolyosóján (az Európa Kulturális Fővárosa Debrecen 2023 Programiroda és Debrecen önkormányzata közös szervezésében). A tárlatot Fekete

Károly tiszántúli református püspök nyitotta meg, szakmai értékelést Seres Géza fotóművész, a kiállítás kurátora tartott. Az alkotások – melyeket a Római Magyar Akadémián is bemutattak – „Szabó Magda drámai sűrítettségű narratíváihoz hasonlóan önálló teret hoznak létre a néző számára, ajtót nyitnak egy másik világba”.

A kiállító művészek:

BALOGHNÉ DR. KOVÁCS MATILD,
KOZÁK ALBERT, GÁL ANDRÁS, GÁTI
GYÖRGY, HUPJÁN ATTILA, KOC SIS
ISTVÁN TAMÁS, MILOS JÓZSEF,
RÉKASI ATTILA, SÜLI ISTVÁN,
SZILÁGYI LENKE (a kiállítás augusztus 7-ig volt látogatható).
A fődíjat Gáti György nyerte el;
Baloghné dr. Kovács Matild,
Hupján Attila, Rékasi Attila és
Szilágyi Lenke különdíjat kapott.

GÁTI GYÖRGY: ABLAKSZÁRNYAK –
TENGERI KILÁTÁSSAL (FENT);
BALOGHNÉ DR. KOVÁCS MATILD: REMÉNY

KEZDETEK – MESTEREK – STÚDIUMOK

*70 éves a Medgyessy Ferenc
Képzőművészeti Kör
és Szabadiskola*

**Lapzártánk idején, augusztus 9-én
nyílt a Debreceni Művelődési Központ
Belvárosi Galériájában a 70 éves Med-
gyessy-kör múltját felidéző és jelenét
bemutató – a hap végéig nyitva állt –
kiállítás (a kör tevékenységét Tarnóczi
József festőművész értékelte).**

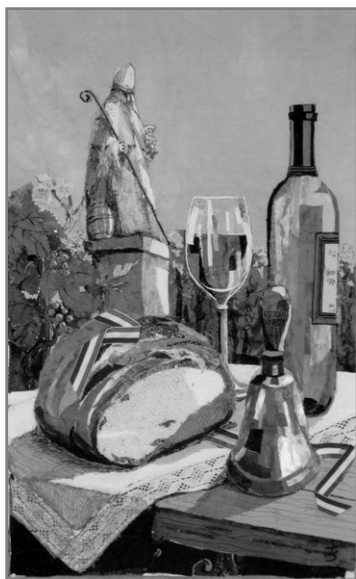
Az 1947-ben létrehozott első debreceni Képzőművészeti Szabadiskola

(1969-től Medgyessy Ferenc Képzőművészeti Kör és Szabadiskola) működésének 70 éve során a régióban egyedülálló módon valósította meg a képzőművészeti képzést szakköri, szabadiskolai keretek között. A kezdetben különböző helyszíneken folytatott tanfolyami, szakköri órákon túl a térségben évtizedeken át szervezett nyári alkotótelepeken is sikeresen fogta össze a helyi amatőr mozgalmat, melynek tagjai később (javarészt hivatásos alkotóként) folytatták (s folytatják ma is) tevékenységüket a képző- és iparművészet területein. A 20. századi és a jelenkori Debrecen vizuális tájékozódásának, képzőművészeti arculatának főbb vonásai, perspektívái épp ennek a körnek a sajátos, „vizuálisnépművelő” jellegű tevékenységéből és az ott képviselt esztétikai/alkotói szemléletből következtek. A jubileumi tárlattal azt kívánták tudatosítani a szervezők, hogy az idén 70 éves Medgyessy Kör a mai napig meghatározója és alakítója Debrecen vizuális kultúrájának.

FÁK – SZÍVEK – RÓZSAKERT

A *Fák – Szívek – Rózsakert* a Budapesten élő és alkotó Öry Annamária új kiállításának címe, amely a debreceni Sesztina Galériában a művész tárlatvezetésével nyílt meg július 27-én. Ajánlásában ezt olvassuk: „Öry Annamária fáinak mintha személyiségük lenne. Festészete része annak a történetnek, amelyben a művészet minden cselekedete a felkelés romantikájaként jelentkezik, amely újra felfedezi az átélt dolgok szubjektivitását. [...] A tiszta vonalak és kifejező színek a mindennapos kommunikációs konvenciók érdektelenségének ellenszereiként mutatkoznak meg. Az ábrázolás keletkezése azt sugallja, hogy az igazi, az eredeti átélés csak elzárva jelenik meg, amelyben mindenki megtalálja saját lényegét.”

„TEREMTETT VILÁG”

A fenti (kétértelmű) címmel nyílt meg augusztus 7-én Keresztes Zsuzsa rongy-képző szeptember 30-ig látható kiállítása a budapesti Józsa Judit Galériában. (A művész által teremtett világ az Isten teremtette lét szakrális áhítatára alapoz – Keresztes Zsuzsa különböző textíliákból, szövetekből és más szerves anyagokból építi föl festményszerű kompozícióit, melyek tiszta anyag-voltukban is valamely metafizikai értékre és értelemre való vágyat fogalmaznak meg.) A művész 80. születésnapján, szeptember 26-án Feledy Balázs művészeti író méltatja Keresztes Zsuzsa munkásságát.

A XIII. BÉKÉSCSABAI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP kiállítását a Munkácsy Mihály Múzeum Honfoglalók Termében rendezték július 28-án. Az augusztus 20-áig nyitva állt, Gyarmati Gabriella művészettörténész koordinálta tárlatot Cs. Tóth János művészeti író ajánlotta az érdeklődők figyelmébe.

Égerházi László faszobrász FEJEDELMEK, CÍMEREK, EGERHÁZIAK című tárlatát Győri L. János irodalom- és művelődéstörténész június elején nyitotta meg a Debreceni Református Kollégium Múzeumának múzeumpedagógiai termében.

PROTESTÁNS ÜZENETEK A REFORMÁTUS KOLLÉGIUMBAN

A Múzeumok Éjszakája debreceni rendezvényeinek is kiemelt helyszíne volt a Debreceni Református Kollégium, melynek Nagykönyvtárában még május 20-án nyílt meg a *Protestáns üzenetek* című tárlat, ahol idézetek, képek és tárgyi dokumentumok segítségével követi a látogató a hitbéli és gondolati megújulás folyamatát.

Néhány, a meghívón (és a tárlókban-tablókban egyaránt) szereplő idézet:

„Lelkünk felett az Isten az egyetlen törvényhozó” (Jean Kálvin)

„Az alattvaló urának csak addig köteles hűségre, amíg vallásban, böcsületiben és szabadságában meg nem sérti.” (Bethlen Gábor)

„A mi isteni szolgálatunknak szüksége nem a szegletekben való áhítatosságban áll.” (Péchy Mihály)

„Adjatok ehhez a szép magyar kultúrához valamit, mindenki a saját képessége szerint...” (Bay Zoltán)

„Papunk ravasz, öreg bölcs, / Húsz éve is az volt már. / Templomunk Kálvin templom, / Nincs benne cifra oltár.” (Ady Endre)

„Az iskola abnormális hely, ami abból is látszik, hogy ott az kérdez, aki tudja a választ...” (Karácsony Sándor)

IGE-IDŐK A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN

A Nemzeti Múzeumnak a Reformáció 500. évfordulójára rendezett *Ige-idők* című, november 5-éig látogatható tárlata nemcsak a lutheri és kálvini tanok magyarországi terjedésére (mint vallásos mozgalomra) reflektál, de a teljes hatástörténet érzékeltetésére is kísérletet tesz. Összesen öt múzeum és gyűjtemény – köztük a Debreceni Református Kollégium gyűjteményei – működött közre a (tárgyakat és szövegeket, gondolatokat és sors-utakat is érzékeltető) kiállítás létrehozásában.

I. SZATMÁRI MŰVÉSZTELEP – FÜLÖP SÁNDOR EMLÉKÉRE

**Az I. Szatmári Művésztelep július 30.
és augusztus 6. között 13 alkotót
látott vendégül Mátészalkán, emléket
állítva Fülöp Sándor festőművésznak,
s felidézve másrészt a Nagybányai
Művésztelep alkotói világát.**

A meghívott művészek bemutatták egyúttal „Szatmár és Mátészalka művészi fényességét és fényes művészetét”, alkotásaikban felsejlik az e vidékre emlékeztető tájjelleg, a művészi építészet és a vonalakban kibontakozó formaiság – fogalmazta meg Fülöp István (Fülöp Sándor fia, a művészi hagyaték gondozója), a Reformátusok Szatmárért Közhasznú Egyesület elnöke. „Örömmel és büszkeséggel tölti el szívünket, hogy házigazdái és ’megalkotói’ lehetünk ennek az alkotói műhelynek. Nemzeti szíveket megérintő az a valóság, hogy a helyi és az ország több pontjáról érkező művészek mellett a történelmi Szatmár vármegye területéről is érkeztek festők, ezzel is jelezve az összetartozást.” A telepet a mátészalkai önkormányzat, a Szatmár Néptánc és Népművészeti Egyesület ’anyagilag és emberileg’ támogatta.

A meghívott művészek:

BAKOS BERNADETT, BÍRÓ LAJOS ÉS SIRPA HANNELE IHANUS, BUKA LÁSZLÓ, ELEK ÁGNES, GERGELY CSABA. HOMONNA GYÖRGY. KOMISZÁR JÁNOS, PRÉM VANDA, RÁCZ IMRE, DR. STONAWSKI TAMÁS, TILLINGER ISTVÁN, VINCZE LÁSZLÓ.

Lapzárta

MAKSAI JÁNOS KIÁLLÍTÁSÁNAK „LEBONTÁSA” A DAB-SZÉKHÁZBAN

Maksai János Holló László-díjas debreceni festőművésznek az elmúlt negyedszázadban szinte évenként nyitottam meg kiállítását, de a „lebontásban” eddig még soha nem volt részem. Volt alkalmam tehát a vendégkönyv bejegyzéseit megtekinteni. Hadd idézzek részleteket ezekből a véleményekből:

„Már a facebook-on is mindig megcsodáltam a Művész képeit, most személyesen is elnyűgöztek a színes képek, melyek a valóságot ábrázolják.”

„Most is elvarázsoltál a csodálatos színekkel és a kedves falusi házakkal.”

„Nagyon köszönöm ezt a lélekemelő csodát, amit itt láttam.”

„Kb. 40 évvel ezelőtt Nyíregyházán a Kelet áruház előtt személyesen árulta a kiállított képeit. Megálltam egy csodálatos öreg ház képe előtt, és a gyönyörűségtől ömlött szememből a könny.”

Férjem megvette nekem, azóta ő elment, és a kép, a gyönyörűsége, a legfájóbb emléket őrzi.”

Több szempontból is izgalmas lehet ez a fenti idézetválogatás. Rámutat a megszólítás-élményre ugyanúgy, mint Maksai János alkotói attitűdjére. A szabadság- és a veszteségtudatra egyszerre. Hiszen Maksai János képei nemcsak a természetet dicsőítik, de az elmúlást-elvesztést is rögzítik.

MAKSAI JÁNOS FESTMÉNYEI
MEGPILLANTVA (FENT);
PLEIN AIR (LENT)
SZEMKÖZT, FENT: ÖBÖL;
LENT: KERTI PAD

Megöröktik továbbá az álmod és a nosztalgiát. Ebből a kettősségből pedig különös feszültség árad, ami a Maksai-képek egyik titka is lehet. Mert az álom egyszerre vonatkozik arra, ami a múlt, és arra is, ami a jövő. Mindarra, ami az embert foglalkoztatja (ide tartozik a megélt élmény és a vágyakozás. Ezzel szemben a nosztalgia már csak a múltra utal, arra referál.

Ha végigtekintünk Maksai János festményein, láthatjuk, hogy a valós emlékeit is ugyanúgy örökíti meg, mint a képzeletvilágát. Vannak fájó és soha nem feledhető emlékek, melyek szét tört tükörként szembesítik a művészt a sorssal, s az ő feladata, hogy a tükördarabokat összeilleszse. S vannak úti élmények, amelyek egy konkrét helyet idéznek föl, ám a helyben mindig az idő jelenik meg. Tengerpart vagy ó-utca, mediterrán vagy Lengyelország, hazai tájak vagy debreceni, terek, épületek – neki a hely valóban az időt jelenti. A világegyetem mindig abba az utcába, udvarba, házba, enteriőrbe vagy virágcsokorba sűrűsödik, amelyet bemutat a képen. S általában a hideg és meleg, a kék és lila, a barna és vörös, a fent és lent, a kint és bent, illetve a valóság és képzelet konfrontálódik és ötvöződik, hogy legvégül az ellentétek is harmóniába kerüljenek egymással. – Csakúgy, mint a szerelemben és a vágyban.

Maksai János szerelmes festő. Ez nem is arra vonatkozik, hogy a párkapcsolatban milyen a viselkedése – hiszen a képei nem számolnak be magánéletéről –, hanem arra, hogy milyen a viselkedése a megfestett tárgyával szemben. A megismerés és meghódítás vágya, illetve a képzelet működése s a harmónia kiteljesítése irányítja ecsetjét. Szereti a természetet, ám az emberi természetet még jobban foglalkoztatja. Noha kedvenc témái közt van az ősz, színei is az ősz színei: nem az elmúlást, hanem gyakran az újjászületést látja. Így nosztalgiájában is a remény szól föl, azzal szemben, hogy csak az elmúlt dolgok fölött siránkozzék.

Maksai jellemismerete bámulatos, noha túl optimista: azt gondolja, az emberek olyanok, mint ő maga: az eget nézik s a földet látják, a földre tekintve pedig visszatükröződik a legkisebb tócsában is a mindenség.

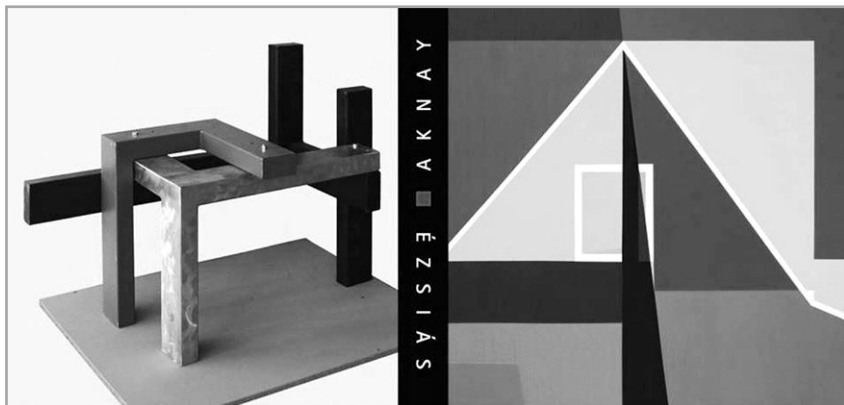
Így Maksai Jánosnak gyakran kell csalódnia. Muníciót szerezni a nyárhoz és tavaszhoz folyamodik: áprilisi szélben és pipacsok lobogó gyönyörűségében oltja szomját az elveszített éden ízeit keresve.

Ez a kiállítás részben áttekintés – a '90-es évektől a legújabb munkáig láthatunk festményeket –, részben számvetés. Itt van a kínálatban az alkalmi virágcsendélet és a monumentális (az egzisztenciális emberi kérdéseket faggató *Vita et Anatomia*) pannó redukciós változata. Itt van az emlékező törött tükör s a húsz évvel ezelőti tanulmánykép ugyanúgy, mint a 2000-es évek újítását is reprezentáló, álmokkeri kalapos-virágos műzsák sorozatának néhány darabja. A kalap és a virág, a kapu és a kert nemcsak látványelem, kompozíciós motívum, de szimbolikus vallomás is – Maksai János számára mindig fontosak voltak az átjárók. Művészete utazás: idők és helyek között, emberek és sorsok, emlékek és álmok, elrendelések és sorsalakítások között. Ezért is érdekli őt annyira a természet, az emberi létezés tere.

(AZ EGÉSZ NYÁRON LÁTHATÓ KIÁLLÍTÁS „BONTÁSA” AUGUSZTUS 29-ÉN VOLT A DAB-SZÉKHÁZBAN)

MAKSAI JÁNOS FESTMÉNYEI: TANYAI TAVASZ (FENT); NYÁR (LENT)

PANNONIA – GEOMETRIA

Akay János és Ézsiás István kiállítása Szentendrén

Akay János Kossuth- és Holló László-díjas festőművész, valamint Ézsiás István szobrászművész konstruktív műveit mutatták be a MANK Galériában, a Szentendrei Régi Művésztelepen – a szeptember 10-éig nyitva állt közös tárlatot Novotny Tihamér művészeti író nyitotta meg augusztus 16-án.

Akay János a szentendrei progresszív festészeti hagyományok, az Európai Iskola szellemi örökségének jelentős folytatója és a klasszikus konstruktív szemléletű magyar festészet egyik meghatározó alakja. S az e szellemben alkotott műveiből állított ki a *Pannonia – Geometria* című tárlaton is. Ézsiás István szobrászművész a kortárs konstruktív szobrászatnak egyik meghatározó alkotója. Kassák, Malevics, Moholy-Nagy és Schöffer szellemi hagyatékához, illetve kelet- és nyugat-európai (vagy az amerikai és hazai) kortárs törekvésekhez kapcsolódnak munkái. Kiállított művei geometrikus alakzatokból létrehozott fekete acél, króm és színes plasztikák.

LANT ÉS BIBLIA – A TOMPA MIHÁLY EMLÉKÉV PROGRAMJAI

A Sárospatakon március 25-én nyílt Tompa-emlékév Hanván zárul november 18-án (ahol októberben tanári emlékkonferenciát is rendeznek). Szeptember 24-én Miskolcon lesz megemlékezés a költőről elnevezett könyvtárban; szintén szeptemberben rendeznek kiállítást Máger Ágnes Tompa verseihez készített illusztrációiból Rimaszombaton; s országszerte több előadás hangzik el.

A NÉZŐ • PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

BODÓ ISTVÁN és felesége – Debrecen
CEZE ÚT- ÉS MÉLYÉPÍTŐ KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT. –
Debrecen – CZENTYE JÁNOS
DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS KULTURÁLIS ALAPJA
DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
KAPITÁLIS KFT. – Debrecen
MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen
FORMULA HOLDING KFT. – SÁNTHA ANTAL – Hajdúböszörmény
KÁDÁR NAGY LAJOS – Ebes
SZABÓNÉ PAPP IBOLYA – Szekszárd
SER–MÜLLER KFT. – SERFŐZŐ ATTILA – Debrecen, Hajdúböszörmény
DR. SZELEKOVSKY SÁNDOR és családja – Mályinka
TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest

www.tit.hu

BAKONSZEG

Fenyvesvölgyiné
Tóth Mária Zsuzsanna

BERETTYÓÚJFALU

Berettyó Kulturális Egyesület
Bihari Múzeum
és Sinka István Városi Könyvtár

BÁRÁND

dr. Palástiné Deli Elvira
Berdéné Hákli Annamária

BUDAPEST

dr. Bolvári-Takács Gábor, Honvéd Együttes Nkft., Magyar Táncművészeti Egyetem,
dr. Koncz Gábor, Nagy Gábor Miklós, Palásthy Lajos, Szabó Magda Szellemi Örökségéért
Alapítvány, dr. Szurmainé Silkó Mária, TIT Stúdió Egyesület, Vasné dr. Tóth Kornélia

DEBRECEN

Bényi Árpádné, Bereczki Gizella, Bodó István, Teodóra Both, Czentye János, Erdélyi Márta, dr. Gesztelyi Istvánné, Hegyi Rezsóné, Holló Lászlóné, dr. Juha Enikő, Juha Richárd, Kiss József és felesége, Koncz Tibor (Civis Art Képerkeztetés), Kós Károly Művészeti Középiskola, Korompai Balázs és Korompainé Mocsnik Marianna, Kovács István (Egri Borozó Borbarát Bár Galéria), dr. Kövér József, dr. Krénné Cserép Zsuzsanna, Kubinyi Sándorné, dr. Kurucz Márta, Magyarné Ember Mária, Májer István, Maksai János és családja, Máté László, dr. Matolcsi Lajos, dr. Nagy Attila és felesége (Uro Path Bt.), Nagy Krisztina és Vass János, Nuridsány Éva, dr. Ötvös László és családja, dr. Papp Gyula, Piskóty Teréz, Rácz János és felesége, Sass Bálintné, dr. Takács Erzsébet Ildikó, Szabó András, dr. Tar Károly és T. Szoboszlai Katalin, Rózsa János és R. Poncz Mária, Tamás-Kis Andrásné, Tímár Tamás (TT Play Kft.), Turcsányi Béla, prof. em. Ujváry Zoltán, Vargáné Szabadka Tünde, Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária.

DERECSKE Koncz Sándor és családja	KESZTHELY Dr. Sólyom Sándor
EBES Kádár Nagy Lajos	KOMÁROM Orbán Irén és családja
EGER Dr. Ködöböcz Gábor Szíki Károly	KONYÁR Szőnyi Sándor és felesége
ÉGERSZÖG Tóth György	MÁLYINKA Dr. Szelekovszky Sándor és családja
ÉRD Skornyák Ferencné Turner Zsuzsanna	MÁTÉSZALKA Szatmári Múzeum dr. Cservenyák László
FELSŐSZOLCA Dr. Bobula Zsuzsanna	MILOTA Milotai Református Egyházközség Milotai Község Önkormányzata
GÖMÖRSZŐLŐS É. Kovács László Gömöraszőlős Község Önkormányzata Tompai Mihály Gömöri Kulturális Egyesület	MISKOLC Varga József
GYULA Póka György	MOHÁCS Imolay dr. Lenkey István Hegybeszédések Baráti Társasága
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Hajdúböszörmény Város Önkormányzata Kiss Attila polgármester Illyés András Molnár Pál Pál Nagy Balázsné Sántha Antal (Formula Holding Kft.) Szabadhajdú Közművelődési Média és Rendezvényszervező Nkft. Takács László (Hajdúböszörményi Művészeti Megálló Galéria) Tarczy Péter	MONOR Kodály László
HAJDÚDOROG Görög Demeter Művelődési Ház	NYÍREGYHÁZA Csordásné Szikora Erzsébet
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Hézsó Ferenc és felesége	PANNONHALMA Gaál András és felesége
	SZEKSZÁRD Illyés Gyula Megyei Könyvtár Szabóné Papp Ibolya
	TISZADADA Boncsér Árpád
	VAJA Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye Molnár Sándor

TARTALOM

A lehetetlenről és a határokról	309
Arcok – Emberek – Berettyóújfalu (<i>Bényi Árpád grafikai tárlata</i>)	310
Versek Bényi Tibor fotográfiáihoz	323
Kisrécse: a Nagyvilág (<i>A 25. Ludvig Nemzetközi Művésztelepről</i>)	326
Református hajdúból lett református szatmári (<i>Fülöp Sándor</i>)	334
Hadállásainkat meg kell erősítenünk (<i>Tőkés László Milotán</i>)	339
Legyetek csillagok (<i>Tőkés Lászlónak ajánlva</i>)	340
Száz éve halt meg Madarász Viktor festőművész	342
In memoriam Burai István (1951–2017)	348
„Maradtam Szabó László” (<i>Centenárium kiállítás Debrecenben</i>)	355
Hagyománytisztelő alkotó modernség (<i>A Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep 54. idényéhez</i>)	356
<i>MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG</i>	
KÖDÖBÖCZ GÁBOR köszönti Finta Évát	362
KOC SIS CSABA gyermekverseiről – KOC SIS BOGLÁRKA írásával	367
PÁVA SZILÁRD versei	372
PÁL CSABA rendhagyó tárlatvezetése a Debreceni Irodalom Házában	373
KUPÁS CSILLA versei Burai István képeivel	376
LEZSÁK SÁNDOR milotai ünnepi megemlékezéséből	378
SAKOLCZAY LAJOS ajánlja Lezsák Sándor új könyvét	383
24 karát – Kortárs költők versei Arany János emlékére	384
DOKUMENTUM: Csécse maradt a tündérsziget – Móricz levele	386
Dokumentum-morzsák Maghy Zoltánról	390
Gyurkovics Hunor, a Kárpát-medence vándora	394
KUBINYI KRISZTINA Hanicz Rita és tanítványai kiállításáról	396
SERFŐZÓ ATTILA: Buen Camino – Szent Jakab útján (<i>részletek</i>)	398
<i>SZEMLE</i>	
Táncművészet; Bényei József képzőművészeti adattára; Magyar Napló; Zempléni Múzsza; Agria; Honismeret; Collegium Doctorum; rövid könyvajánlók és ismertetések	407
SÓLYOM SÁNDOR verse	416
<i>REFORMÁCIÓ 500</i>	
BERTHA ZOLTÁN a magyar reformáció arcképcsarnokáról	418
90 éves lett volna Sütő András	425
Reformáció és művelődés	431
Szabó Magda 100	436
<i>TORONYNAPLÓ</i>	442
<i>KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK</i>	449
<i>LAPZÁRTA</i> : Maksai János kiállításának „lebontása”	462
<i>A Néző • Pont</i> támogatói és előfizetői	466